

**T.C
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI**

**ÇALDIRAN SAVAŞI VE ANADOLU ALEVİLERİ
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

**Hazırlayan
Yalçın BÜYÜKYILDIRIM**

**Danışman
Prof. Dr. Şefaettin SEVERCAN**

Yüksek Lisans Tezi

**Mart 2012
KAYSERİ**

**T.C
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI**

**ÇALDIRAN SAVAŞI VE ANADOLU ALEVİLERİ
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Hazırlayan
Yalçın BÜYÜKYILDIRIM**

**Danışman
Prof. Dr. Şefaettin SEVERCAN**

**Mart 2012
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Adı-Soyadı

İmza :

“Çaldıran Savaşı ve Anadolu Alevileri Üzerindeki Etkileri” adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Yalçın BÜYÜKYILDIRIM

Danışman

Prof. Dr. Şefaettin SEVERCAN

..... ABD Başkanı

Ad Soyad İmza

Prof. Dr. Şefaettin SEVERCAN danışmanlığında **Yalçın BÜYÜKYILDIRIM** tarafından hazırlanan “**ÇALDIRAN SAVAŞI VE ANADOLU ALEVİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**” adlı çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

01.03/2012

JÜRİ:

Danışman : Prof. Dr. Şefaettin SEVERCAN

Üye : Prof. Dr. Sebahattin SAMUR

Üye : Yrd. Doç. Dr. Muhittin KAPANŞAHİN

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun .16.03.2012 tarih ve ....6..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

01.03/2012
Prof. Dr. Yunus APAYDIN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Ülkemizde, Sünni diye tabir edilen “Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat” ekolünü benimseyen insanlar çoğunlukta olmakla birlikte Alevi halkın nüfusu da azımsanmayacak derecede fazladır. Ve bu ülkenin bütün vatandaşlarının ortak bir tarihi vardır. Bu ortak tarihin yaklaşık 600 yılı Osmanlı Devleti, sahip olduğumuz topraklar dâhil, üç kıtada gerek din, gerek mezhep gerekse ırk bakımından birbirlerinden farklı pek çok unsuru barış içinde bir arada tutmayı başarmıştır.

Beni bu çalışmaya yönelten Alevi halkın Osmanlı Devleti ve özellikle Yavuz Sultan Selim hakkındaki olumsuz düşünceleridir. Günümüzle karşılaştırılmayacak kadar imkânsızlıklar içinde bulunan o asırların dünyasında, bunca farklı sosyal ve kültürel yapıya sahip insanı idare etmek ve bir arada insanca yaşamalarını temin etmek zannedildiği kadar kolay olmasa gerek.

Çalışmamız kaynaklar ve yöntemle ilgili bir girişten sonra üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Osmanlı Devletiyle Safevi Devleti arasındaki ilişkiden bahsedip özellikle Çaldıran Savaşına sebep olan Alevi ayaklanmalarını; ikinci bölümde Çaldıran Savaşını; üçüncü bölümde ise, bu savaşın Anadolu Alevileri üzerindeki etkilerini konu edindik. Bu son bölümde savaş sonrası Alevilerin çıkardığı isyanlar, Yavuz Sultan Selim hakkında hala devam edegelen düşünceleri ve Osmanlı padişahları ve halkının Aleviler hakkında düşüncelerinden bahsedilmiştir. Bundan önce Çaldıran Savaşıyla, sebep ve sonuçlarıyla ilgili fazlaca eser ortaya konulmuş ancak bu savaşın Aleviler üzerindeki etkisinden bahsedilmemiştir. Muhakkak ki çok ince detaylara girildiğinde bu çalışmanın büyük bir hacimde olması gerekirdi. Lakin biz detaylara girerek okuyucuyu sıkmak yerine dönemin kaynaklarını tarayarak elimizden geldiği kadar öz ve özel bilgiler vermeye çalıştık. Ayrıca

Tezimi hazırlarken katkılarından dolayı başta Danışman Hocam Prof. Dr. Şefaettin SEVERCAN'a, yardımlarından dolayı sevgili eşime, ayrıca çalışmam sırasında emeği geçen herkese sonsuz Teşekkürler...

Yalçın BÜYÜKYILDIRIM

Kayseri, 2012

ÇALDIRAN SAVAŞI VE ANADOLU ALEVİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Yalçın BÜYÜKYILDIRIM

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Yüksek Lisans Tezi, Mart 2012

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Şefaettin SEVERCAN

ÖZET

Osmanlı Devleti ile Safevi Devleti arasında, 23 Ağustos 1514'te Çaldıran Ovasında gerçekleşen Çaldıran Savaşı Osmanlı Devletinin kesin zaferiyle sonuçlanmıştır. Yavuz Sultan Selim Şah İsmail'e karşı açtığı bu savaşta ordu gerisini de düşünmek zorunda idi. Bunun için savaşa başlamadan önce Şah İsmail'e yakınlığı bilinenler ile ordu savaşırken ayaklanmalar çıkarıp Şah İsmail'e destek olabilecekler kayıt altına alınıp, durumlarına göre hapis, sürgün ve idam cezalarına çarptırılmıştır.

Alevi kesimlerce "Sufi Kıran Çaldıran" namıyla anılan bu savaş, öncesi ve sonrasıyla tam bir alevi kıyımıdır. Dolayısıyla Yavuz Sultan Selim sevilmeyen bir padişahdır. Ancak Alevilere göre sadece Yavuz Sultan Selim döneminde değil, Osmanlı Devleti, her döneminde Alevileri "öteki" olarak görmüştür.

Bu tez çalışmamızda, Çaldıran Savaşının, günümüz eserleri ile Aleviler açısından nasıl değerlendirildiğini, dönemin kaynaklarını kullanarak da savaşı, sebepleri ve sonuçları araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Alevi, Kızılbaş, Şii, Osmanlı, Safevi, Çaldıran.

CALDIRAN WAR AND EFFECTS ON ANATOLIAN ALEVIS

Yalçın BÜYÜKYILDIRIM

Erciyes University, Institute of Social Sciences

M.Sc. Thesis, March 2012

Supervisor: Prof. Dr. Şefaettin SEVERCAN

ABSTRACT

The Caldiran War, which happened between Ottoman Empire and Safavid Empire in Caldiran Plain on August 23rd 1514, resulted in the ultimate victory of Ottoman Empire.

In this war against Shah Ismail, Yavuz Sultan Selim had to think about the ones beyond the army. For this purpose, before starting the war, he tied down the ones who were known for their proximity of Shah Ismail and the ones who could prompt a revolt and support Shah Ismail during the war. Then, according to their status, he jailed, exiled or executed them.

This war, which is called "Sufi Kiran Çaldıran" by the Alevis, was exactly a slaughter of the Alevis before and after the war. Therefore, Yavuz Sultan Selim is a disliked padishah. However, according to Alevis, ottoman Empire saw Alevis as "others" not only in the era of Yavuz Sultan Selim but also in every era.

In this study, Alevis' evaluation of Caldiran War in terms of current resources has been researched and the war, its causes and consequences have been analyzed according to the mentioned era's resources.

Key words: Alevi, redhead, shi'ite, Ottoman, Sahavid, Caldiran

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK	ii
KABUL VE ONAY	iii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALDIRAN SAVAŞININ DİNİ, KÜLTÜREL VE SİYASİ SEBEPLERİ

1.1. Safeviyye Tarikatı Dönemi Osmanlı-Safevî İlişkileri.....	4
1.2. Sultan II. Bayezid İle Şah İsmail'in İlişkileri.....	5
1.3. Safevîlerin Anadolu'yu Ele Geçirmek İstemesi ve Şiilik Propagandası Yapmaları..	8
1.3.1. Alevî-Türkmen Ayaklanmaları.....	10
1.3.1.1. Şah Kulu İsyanı	10
1.3.1.2. Nur Halife İsyanı	16
1.3.2. Osmanlı Devleti'nin Safevî Devleti'ne Karşı Aldığı Önlemler	17
1.4. Savaş Öncesi Yavuz Sultan Selim İle Şah İsmail'in Siyasetleri	19

İKİNCİ BÖLÜM

ÇALDIRAN MEYDAN MUHAREBESİ

2.1. Yavuz Sultan Selim'in Edirne'den İstanbul'a Hareket Ederek İran Seferine Başlaması	28
2.2. Tebriz'e Yürüyen Osmanlı Ordusunun Çaldıranda Mevzilenmesi Ve Orduların Karşılaşması	38
2.3. Şah İsmail'in Savaş Alanını Terk Etmesi Ve İttifak Arayışları	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAVAŞIN SONUÇLARI VE ETKİSİ

3.1. Savaşın Siyasi Ve Kültürel Sonuçları	46
3.2. Şiilik Ve Anadolu Aleviliği Üzerindeki Etkisi.....	48
3.2.1 Savaş Sonrası Osmanlı Devletinde Alevî Şeyh, Baba Ve Dedelerin Başkaldırıları Ve Kızılbaş Ayaklanmaları	48

3.2.2. Sünni Halkın Ve Osmanlı Padişahlarının Anadolu Alevîleri Hakkındaki Düşünceleri.....	53
3.2.3. Alevî Halkın Kafasında Oluşan Ve Günümüzde Hala Devam Eden Yavuz Sultan Selim Profili.....	54
3.2.4. Değerlendirme	63
SONUÇ.....	66
KAYNAKÇA.....	68
ÖZ GEÇMİŞ	72

KISALTMALAR

a.g.m. : Adı Geçen Makale

bkz. : Bakınız

c. : Cilt

çev. : Çeviren

D.İ.A. : Diyanet İslam Ansiklopedisi

Haz. : Hazırlayan

H.z. : Hazreti

h. : Hicri

İ.A. : İslam Ansiklopedisi

İsam : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar Merkezi Kütüphanesi

MEB. : Milli Eğitim Bakanlığı

OSAV.: Osmanlı Araştırmaları Vakfı

PSAKD : Pir Sultan Abdal Kültür ve Sanat Dergisi

S. : Sayı

s. : Sayfa

Sad. : Sadeleştiren

TTK. : Türk Tarih Kurumu

Yay. : Yayınları / Yayınevi

y. : Yıl

yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu: Tezimizde Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim zamanında, Safevî Devleti ile yapılan Çaldıran Savaşı ve bu savaşın özellikle günümüzdeki Anadolu Alevîlerinde nasıl izler bıraktığı konu edilmiştir.

II. Araştırmanın Yöntemi: Tezimize öncelikle kaynak taraması yaparak başladık. Bu bağlamda dönemin kaynaklarını ve yine dönemin kaynaklarına dayanan günümüz eserlerine başvurduk. Özellikle dönemi ve o dönemin olaylarını ilk ağızdan anlatan Selim-nameler araştırmamıza kaynaklık eden eserlerin en başında yer almıştır.

Tezimizi yazarken birinci el kaynakların günümüz Türkçesine çevirilerini kullanırken, o dönem tarihçiliğinde uzmanlaşmış günümüz yazarlarının eserleri büyük titizlikle incelenmiştir. Bunun yanında yabancı kökenli tarihçilerin konuya bakış açılarını irdeleyerek görüşlerine ve araştırmalarına da yer verdik.

Günümüz şartlarını düşünerek, çalışmamızın anlaşılabilirliğini kolaylaştırmak için Sivas Suşehri'nin doğusu Şah İsmail'e bağlı İran toprakları olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca dönemin kaynakları ve günümüz eserlerinde geçtiği şekilde alıntı yapıldığından dolayı Safevî Devleti bazı bölümlerde İran olarak geçmektedir. Yine birbirlerine yakın anlamda olan Alevî, Şii ve Kızılbaş kelimeleri de kaynaklarda kullanıldığı gibi aktarılmıştır.

III. Araştırmada Kullanılan Kaynaklar: Tezimizin hazırlanması sırasında, aşağıda genel hatlarıyla bilgi verdiğimiz kaynaklar yoğun olarak kullanılmıştır.

Selim-nâme:

Yazarı “Koca Nişancı” diye bilinen Celâl-zâde Mustafa'dır. Eser Kanunî devrinde yazılmıştır. Hacim bakımından bu eser, diğer Selim-nâmelerden büyüktür. Yavuz Sultan Selim'in doğumuyla başlar ve hiçbir olayı atlamadan, onun ölümüyle sona erer. Müellifin söz konusu eseri, Sultan Selim devrinde Osmanlı-Safevî ilişkileri ve Çaldıran Savaşı hakkında birinci elden kaynak olup, kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir.

Araştırmamızda eserin Ahmet Uğur ve Mustafa Çuhadar tarafından hazırlanmış sadeleştirmesinden faydalandık.

Selim Şah-nâme:

İdrîs-i Bidlîsî tarafından Sultan Selim'in özel isteği üzerine yazılmıştır. Kanunî Sultan Süleyman devrinde İdrîs-i Bidlîsî'nin oğlu Ebü'l-Fazl tarafından temize çekilmiştir. Eserde Sultan Selim devri olayları mensur ve manzum olarak anlatılmıştır. Nesir olarak anlatılan konular manzum kısımda özetlenmiştir. Yani her mensur bölümden sonra bir manzum bölüm gelir. Farsça yazılmış olan bu eser üzerinde Hicabi Kırlangıç araştırma yapmış ve bir doktora tezi hazırlamıştır. 2001 yılında bu doktora tezinin bir kısmı, yani inceleme ve tercüme kısmı yayınlanmıştır. Araştırmalarımız sırasında da bu tercüme metinden yararlandık. Bu kaynak eserde aynı devirde Anadolu'da gerçekleşen Safevî yanlısı isyanlar ve erken devir Osmanlı-Safevî münasebetleri hakkında orijinal bilgiler bulunmaktadır.

Tevârîh-i Âl-i Osman:

Lütfi Paşa tarafından yazılmıştır. Lütfi Paşa Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman devirlerinde yaşamış ve önemli devlet hizmetlerinde bulunmuştur. Hattâ bir ara ikinci vezirlik ve sadrazamlık vazifelerine kadar yükselmiştir. Tevârîh-i Âl-i Osmân isimli eseri XVI. yüzyılın başlarından 960/1553 tarihine kadar, yaklaşık yarım asırlık devir onun bizzat yaşadığı, müşahede ettiği, fiilen içinde bulunduğu olayları içermesi bakımından önemli bir kaynaktır. Eserde, Sultan Selim devri Osmanlı- İran münasebetleri konusunda önemli bilgiler bulunmaktadır.

Tâcü't-Tevârih:

Yazarı Hoca Sadeddin Efendidir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Yavuz Sultan Selim'in ölümüne kadar geçen süreç içerisinde Osmanlı Tarihini ela alan eser tarihçilik tekniği açısından izlediği ve sergilediği eleştirel bakış ve görüş ile ayrıntılı ele aldığı olaylar açısından değer taşır. Hoca Sadettin Efendi, eserini yazarken kendisinden önce yazılmış olan Aşıkpaşazâde, İdris-i Bidlisi, Kemal Paşazâde gibi müverrihlerin yapıtlarından yararlanmış ancak bu yapıtlardaki yanlışlık, abartma, çelişki ve yan tutmalar ayıklanmıştır. Ayrıca bu kaynak eser I. Selim dönemine ilişkin, padişahın nedimi olan babası Hasan Can'ın anlattıklarını içeriyor olması bakımından önemlidir.

Eserin el yazması bir nüshası İskilip El Yazma Eserler Kütüphanesinde mevcuttur. Tac'üt-tevarih,1862 yılında dönemin matbaa imkânları kullanılarak 2 cilt olarak basılmıştır. Ayrıca 1974 - 1979 yılları arasında İsmet Parmaksızoğlu tarafından sadeleştirilerek günümüz Türkiye Türkçesine de 5 cilt olarak aktarılmıştır.

Ahsenü't-Tevârîh:

Hasan Bey Rumlu (ö. 985/1577) tarafından yazılmıştır. Safevî Devleti'nin kuruluşu ve gelişmesinde rol oynamış olan Türk kabileleri hakkında geniş bilgi veren bu eser, 807–985/1405–1577 yılları arasında Osmanlı ile Safevî münasebetleri için kaynak durumundadır. Farsça kaleme alınmış olan bu eser devrine göre sade bir dilde yazılmış ve yer yer şiirlerle süslenmiştir. Eserin en önemli özelliklerinden biri, Safevîler devrinde bölge halkının toplumsal yapısı hakkında orijinal bilgiler vermesidir. Bu eseri Cevat Cevan Türkçe'ye tercüme etmiş ve 2004 yılında Ardıç Yayınları'na neşr edilmiştir. Tez yazımı sırasında bu kitabın Türkçe tercümesinden faydalandık.

Ayrıca Cumhuriyet Döneminde ve günümüzde de kaleme alınmış olan Türk ve yabancı yazarların da eserlerine başvurduk. Faruk Sümer'in "Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü" Ahmet Refik'in "Onaltıncı Asırda Rafizilik ve Bektâşilik", Adel Allouche tarafından yazılıp Ahmed Emin Dağ tarafından Türkçeye çevrilen "Osmanlı-Safevî İlişkileri", Mustafa Ekinci'nin "Anadolu Alevîliği'nin Tarihsel Arka Planı" isimli eserleri sık sık başvurduğumuz kaynaklardandır.

Çalışmamızda Kızılbaşlar tarafından yazılmış eserlerden de istifade etmek istedik; fakat Osmanlılar döneminde Alevîler arasında yazılı kültürün gelişmemiş olması bu konuda yazılmış tarihi kaynakların oluşmamasına neden olmuştur. Osmanlı'nın bu dönemiyle ilgili ancak son yüzyılda yetişmiş Alevî ya da Alevî tarafgirliği yapan yazarların eserlerinden istifade etmeye çalıştık. Bu doğrultuda tezimizin son bölümünde Cemal Şener'in, Çetin Yetkin'in, Mustafa Akdağ'ın, Baki Öz'ün, Gülağ Öz'ün, İsmail Kaygusuz'un ve diğerlerinin de çeşitli eser ve makaleleri kullandığımız kaynaklar arasındadır.

Araştırmamız esnasında başvurduğumuz, kaynakça bölümünde belirttiğimiz yardımcı nitelikteki birkaç tarihî kaynak, araştırma eser ve makaleler de vardır. Bunlar hakkında kısmen de olsa malumat sahibi olduğu düşünülerek ayrıntılı bilgiye gerek görülmemiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALDIRAN SAVAŞININ DİNÎ, KÜLTÜREL VE SİYASÎ SEBEPLERİ

1.1. Safeviye Tarikatı Dönemi Osmanlı-Safevî İlişkileri

Şah İsmail 1501’de Safevî Devletini kuruncaya kadar Safevîler Erdebil’de yaşayan bir tarikat şeyhi sülalesiydi. Aileye adını veren Şeyh Safiyyüddin, Osman Bey’le aynı dönemde yaşamışlardı. Osman Bey Anadolu’daki beyliğini geliştirirken Safiyyüddin de tasavvufî alandaki şöhretini artırıyordu. Osmanoğulları gün geçtikçe beyliklerini bir devlet haline getirirken, Safevî tarikatı da yayılmaya devam ediyordu. Özellikle Türkmenler Safevî tarikatına büyük bir teveccüh gösteriyorlardı.

Safevî şeyhlerinin zamanla Erdebil sınırlarının dışına taşarak Irak, Suriye, Anadolu ve İran’ın birçok bölgesine yayılan şöhretleri sebebiyle bu bölgelerden insanlar şeyhlerini ziyarete gidiyorlardı.¹ Anadolu Türkler de tarikatın kurulduğu ilk yıllardan itibaren Şeyh Safiyyüddin’i ziyarete gitmişlerdir. Anadolu’dan Erdebil’i ilk ziyarete gidenler, Erzincan civarında oturan Türkmenlerdir.

Tarikatın bu şöhreti Osmanlı sarayına da ulaşmıştır. Osmanlı padişahları her yıl “Çerağ Akçesi” diye Erdebil’e değerli hediyeler göndermiştir.² Fakat tarikatın Şiileşmeye başlaması ve üstelik bu inancını Anadolu’da yaymak istemesi Osmanlı Devleti tarafından tehdit olarak algılanmıştır. 15. yüzyılın ortalarında Sultan Murat ile aynı zamanı paylaşan Şeyh Safiyyüddin’in torunu Şeyh Cüneyd tarikat faaliyetlerine siyasi bir yön vermek amacıyla Anadolu’ya gelmiş fakat Sultan Murat’tan iltifat görmemiştir.³

---

¹ Mehmet Saray, Türk-İran ilişkileri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999, s. 15.

² Behset Karaca, “Safevî Devletinin Ortaya Çıkışı ve II. Bayezid Dönemi Osmanlı-Safevî İlişkileri”, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, c. 9, Ankara 2002, s. 411.

³ Karaca, s. 412.

Şeyh Cüneyd'in oğlu Şeyh Haydar zamanında da tarikatın Anadolu'ya yönelik faaliyetleri devam etmiştir. Tarikatın artan Anadolu müritleri Erdebil'de bir Anadolu Mahallesi bile oluşturmuştur.⁴

1.2. Sultan II. Bayezid İle Şah İsmail'in İlişkileri

Şeyh Haydar'ın ölümünden sonra Sultan Ali tarikatın başına geçer. Zamanla tarikatın müntesiplerinin çoğalması üzerine tedirgin olan Akkoyunlular ile savaşa girişmeden önce Sultan Ali, tarikat ileri gelenleri ile bir istişare toplantısı yapmıştır. Bu toplantıda savaşın kaçınılmaz olduğunu belirtip, savaşta öleceğini sezdiğini söylemiş ve kardeşi İsmail'i kendisine vâris tayin etmiştir.⁵ Toplantıdan çıkan karar doğrultusunda, tarikatın ileri gelenlerinden yedi kişi seçilmiş, İsmail'i Erdebil'e götürmeleri ve orada onu saklayıp korumaları hususunda görevlendirilmişlerdir.⁶ Sultan Ali, Akkoyunlularla 1494 yılında yaptıkları savaşta hayatını kaybetmiş, İsmail ve İbrahim dışındaki kardeşleri de öldürülmüştür.⁷

Tarikat şeyhliğine atandığı sırada İsmail henüz yedi - sekiz yaşlarındaydı.⁸ Bu kadar küçük yaşta tarikat işleriyle uğraşması imkânsızdı ve hatta hayatı tehlikedeydi. Bu yüzden Erdebil'den 1494'de Gîlân'a kaçırılan İsmail eğitimini tamamlayıp, yaşı da olgunlaşınca asıl amacı olan Anadolu'ya ulaşmak için tekrar Erdebil'e gelmiş buradan da müritlerinin ısrarlı davetleri üzerine Erzincan'a geçmiştir. Şeyhlerinin Anadolu'ya gelişi, müritleri arasında büyük bir sevinç ve heyecan meydana getirmiştir. Çoğunluğu Orta ve Güney Anadolu'dan olan Ustacalu, Şamlu, Rumlu, Tekeli, Dulkadirli ve Avşar gibi Türk oymakları onun etrafında toplanmışlar⁹, ona olan bağlılıklarını bildirmişlerdir. Kendisi için ölümü bile seve seve göze alan müritlerine güvenen Şeyh İsmail, Tebriz'e geçerek babasının ve dedesinin gayesini gerçekleştirmiş, Safevî Devletini kurmuştur (1501). Bundan sonra o, artık şeyh değil Şah İsmail'dir.

⁴ Faruk Sümer, Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü, TTK Basımevi, Ankara 1999, s. 33.

⁵ Rumlu Hasan, Şah İsmail Tarihi (Ahsenü'-t-tevârih), (Haz.: Cevat Cevan), Ardıç Yayınları, Ankara 2004, s. 4.

⁶ Rumlu, Şah İsmail Tarihi, s. 4.

⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, TTK Basımevi, c. II, Ankara 1975, s. 226–227

⁸ Şah İsmail'in doğum tarihi 25 Receb 892/ 17 Temmuz 1487, Bkz, Faruk Sümer, Safevîlerin Kuruluşu, s. 15.

⁹ Remzi Kılıç, XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmalı-İran Siyâsî Antlaşmaları, Tez Yayınları, İstanbul 2001, s.13.

İran’da hükümlanlığını sağlamaştırarak için savaştan savaşa koştan Şah İsmail Irak-ı Acem, Fars, Kirman ve Diyarbakır’ı alarak kısa zamanda Horasanın tamamını da ele geçirmek suretiyle ülkesinin sınırlarını Fırat’tan Ceyhun’a kadar genişletmiştir.¹⁰ Bu fetihler sırasında Şah, kendisine mukavemet gösterenleri kan ve ateş saçarak mahvediyordu. O zamanda ve daha öncelerinde bilindiği gibi İran halkının çoğunluğu Sünni idi. Durum böyle olunca kendisine mukavemete yeltenenleri dahi merhametsizce öldürmekten geri durmadı.¹¹

II. Bayezid bu durumdan hiç hoşlanmamış ve bu yeni gelişen devleti artık kendisi için bir tehdit olarak algılamıştır. Tedbir olarak ülkesinden Şahı ziyareti, önemli ölçüde kısıtlamaya çalışmıştır. Osmanlı kaynaklarının ifadesiyle Şah İsmail’in devletini güçlendirmesi ve başarılarını devam ettirebilmesi için Türkiye’deki müritleri ile eskisi gibi sıkı bir şekilde münasebetleri sürdürmesi, sayısını çoğaltması ve onların İran’a gelmelerini sağlaması gerekmekte idi. Çünkü kendisi ve taraftarları İran’da henüz sevilmeyen ve hatta nefret edilen kimselerdi. Türkiye’den beslenilmediği takdirde Kızılbaşların varlıklarını sürdürmeleri pek mümkün değildi. Bu nedenle, 1502’de Şah İsmail, II. Bayezid’e bir mektup göndererek kendisine bağlı sofilerin Erdebil’deki tekkeye gelmeleri için izin verilmesini rica etmişti. Onun bu isteği II. Bayezid tarafından kabul edilmemiştir.¹²

Şah İsmail’in engellenemeyen başarıları nedeniyle Bayezid de artık bu devleti tanımak zorunda kalmıştır. Bunun için Safevî devletinden gelen elçiyi kabul ettiği zaman Osmanlı-Safevî arasında diplomatik ilişkiler de resmen kurulmuş oldu. Buna karşılık II. Bayezid 1504–1505 kışında Mehmet Çavuş Balaban başkanlığındaki elçilik heyetini Safevî Devleti’ne göndermiştir. Osmanlı elçisi, Şah İsmail’e II. Bayezid’den iki mektup götürmüştü. Mektupların birinde İsmail’e “Şah” yerine “emir” yazılmış; Akkoyunlu Murat’a karşı kazanılan zaferi tebrik edilmiştir. Diğerinde ise II. Bayezid’den Şah İsmail’e öğütte bulunulmuştur. Bayezid mektubunda, insanları öldürmede aşırı gidenlerin ömürlerinin kısalmasına ve ebedi kötü isimle anılacaklarına dikkat çekmiştir. Şah İsmail’in mezhebi farklılıklar yüzünden insanlara zulmetmesini de eleştirmiştir. II. Bayezid bunun Müslümanları birbirine düşürerek İslam’ın maddi ve manevi gücünü

¹⁰ İlyas Üzüm, Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevîlik, İsam Yay., İstanbul 2007, s. 42.

¹¹ Sümer, Safevî Devletinin Kuruluşu..., s. 24.

¹² Nişancızâde, Muhammed b. Ahmed, Mîrat-ı Kâinat, (Sad.: A. Faruk Meyan), Berekât Yayınları, c. II, İstanbul 1987, s. 443.

azaltacağını belirtmektedir. Safevî zulmünden kaçarak Osmanlı ülkesine sığınan Sünnileri göz önüne alan II. Bayezid, Şah İsmail'i halkına karşı adil ve merhametli olmaya çağırmıştır.

Bayezid mektubun sonunda İsmail'i uyararak sözlerini dikkate almayıp kılıç zoruyla ülkesini idare etmeye devam ettiği takdirde Müslümanların kendisine düşman olacağını ve İslam dünyasında yalnız kalacağını söylemiştir.

Bu sıralarda Osmanlı Devleti tarafından birtakım tedbirler alınmasına rağmen Safevî ülkesine göçler devam etmekte idi. Bu da Osmanlı ekonomisini kötü bir şekilde etkiliyordu. Gidenlerin yerlerinin boşalması ve bu yüzden vergilerin ödenmemesi, tımar sistemine dayanan Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmıştı. Bunun önüne geçmek için bir müddet sonra II. Bayezid'in koyduğu yasakları sonucu Anadolu'dan Azerbaycan'a gidenlerin sayısı kısmen de olsa azalmıştı.

Osmanlılarla Safevîler arasında bir diğer ilişki, Şah İsmail'in Dulkadiroğulları üzerine yaptığı sefer esnasında yaşanmıştır. Şah İsmail'in neden Dulkadiroğulları'na saldırdığı konusunda farklı rivayetler vardır. Bunlardan biri Alaüddevle Bey'in kızını Şah İsmail'e vermemesidir.¹³ Kemal Paşazâde'ye göre ise sebep Alaüddevle'nin Şah'ın elçisine kötü davranması, onu hapsedmesidir. Fakat en gerçekçi neden olarak, Alaüddevle'nin Akkoyunlu Devletine destek vermesi ve Kızılbaşların İran'a gitmelerini yasaklaması gösterilebilir.¹⁴

Bu seferin Osmanlı devletiyle ilişkisine gelince Şah İsmail, yukarıda söylenen nedenlerden dolayı Alaüddevle ile hesaplaşmak için 1507'de Dulkadir Beyliği üzerine yürüdü. Bu seferde, Erzincan yolunu tercih etti. Sivas'a kadar gelen Şah, buradan daha ileriye gitmeden Bayezid'e, amacını açıklayan bir mektup göndererek özür dileyip, geçiş izni istedi.¹⁵

Bu dönemde Osmanlı-Safevî hududu Sivas'a bağlı Suşehri'nden geçiyor, ondan sonra Fırat'ı takip etmek üzere Safevî-Memlûk hududu başlıyordu. Divriği, Darende, Malatya,

¹³ Hoca Sadeddin, Tâcü't-Tevârih, (Haz.: İsmet Parmaksızoğlu), c. III, İstanbul 1979, s. 350.

¹⁴ Rafet Yinanç, Dulkadir Beyliği, TTK Basımevi, Ankara 1989, s. 90-91.

¹⁵ Selahattin Tansel, Sultan II. Bayezid'in Siyasi Hayatı, MEB Yay., Ankara 1966, s. 240-241.

Ayıntab Memlûkler'in, Kemah müstahkem kalesi ile Harput ve Urfa da Safevîlerin hudut şehirlerini teşkil ediyordu.¹⁶

Yukarıda sayılan sebeplerden dolayı Şahın Dulkadir beyliğine sefer düzenlerken Anadolu topraklarına izinsiz girmesi, esas hedefinin Anadolu olduğunu da düşündürmektedir. Anadolulu müritlerine güvenerek böyle bir işe kalkışmış olması mümkündür. Fakat işler düşündüğü gibi seyretmemiş, Osmanlı çeşitli tedbirler almıştır. Kendisine katılabilecek olan müritler engellenmiş, önemli geçiş noktaları tutulmuş, Ankara'da önemli sayıda asker mevzilenmiştir. Tüm bu önlemler alınmasaydı acaba Anadolu'da bir istila hareketine girişilir miydi? Bu soruya net bir cevap vermek mümkün olmasa da böyle bir niyetinin olması ihtimal dâhilindedir.

Dulkadir olayından sonra Osmanlı-Safevî ilişkilerinin iyice bozulması üzerine Şah İsmail Venedik'e bir elçi gönderdi ve Osmanlılara karşı birlikte hareket edilmesini teklif etti. Venedik'ten, top dökmeyi bilen birkaç ustanın gönderilmesini ve eğer Bayezid ile savaşa girerse Venedik donanmasının bir deniz savaşıyla Osmanlıları meşgul etmesini istedi. Venedikliler Safevî elçisini çok iyi karşıladılar fakat beş yıl önce Bayezid'le bir anlaşma imzaladıklarını ve bunu bozmak istemediklerini söylediler.¹⁷

1.3. Safevîlerin Anadolu'yu Ele Geçirmek İstemesi ve Şiilik Propagandası Yapmaları

Safeviyye tarikatı başlangıçta, Halvetiyye tarikatı gibi, Zahid Geylani'nin kurucusu olduğu Zahidiyye tarikatına bağlı bir Sünni tarikat, Şeyh Safiyyüddin de Sünni bir tarikat şeyhiydi.¹⁸ Bu Sünni tarikatın gelişmesi Şii ileri gelenlerini telaşlandırmış ve buna karşı çözümler aramışlardır. İlk olarak yaptıkları şey ise tarikatın içine sızmak olmuştur. O ana kadar Sünni olan tarikat şeyhleri yavaş yavaş Şiiliğe ilgi göstermeye başlamışlardır.¹⁹ Şiiliği tam olarak benimseyen ise Şeyh Cüneyd olmuştur. Şeyh Haydar da kendisine bağlı müritlerinin kıyafetine yeni bir düzenleme getirmiş, on iki imamı

¹⁶ Sümer, s. 38.

¹⁷ Tansel, Sultan II. Bayezid'in Siyasi Hayatı, s. 245–246.

¹⁸ Yusuf Küçükdağ, "Osmanlı Devleti'nin Şah İsmail'in Anadolu'yu Şiileştirme Çalışmalarını Engellemeye Yönelik Önlemleri", Osmanlı, c. I, Ankara 1999, s. 277.

¹⁹ Saray, s. 14.

simgeleyen on iki dilimli kırmızı börk giydirmiş, bundan dolayı da kendilerine “Kızılbaş” denilmiştir.²⁰

Şiiliği İran’da çok katı olarak uygulayan Şah İsmail’in kendisidir. Çoğunluğu Sünni olan İran’da görülmemiş bir zulümle On İki İmam Şiiliğini dayatmış ve bunu kabul etmeyen Sünni ulema ve halka Şiilik ya da ölümü tercih ettirmiştir. Hatta Şah İsmail, mezhebini değiştirmeyen annesini bile öldürmüştür.²¹

Osmanlı Devleti Türkmen geleneklerine dayalı olarak kurulduğu halde, devletin ve kent hayatının kurumlaşması geliştikçe Türkmen hayat tarzından uzaklaşmakta ve Türkmenleri de yerleşik hayata geçmeleri ve vergi vermeleri için zorlamaktaydı. Bu durumdan faydalanmasını çok iyi bilen Şah İsmail halkın tepkilerine tercüman olmuş ve onları örgütleyerek kendisine bağlamıştır.²²

Şah İsmail, Dulkadirîler üzerine yürürken direk olarak Elbistan’a değil de Osmanlı topraklarına yürümüştür. Şah İsmail’in Tokat civarına geldiği öğrenildiğinde Yahya Paşa kumandasındaki askerler Ankara’ya sevk edilmiştir. Bunun üzerine Ankara topraklarında gözü olmadığını belirten Şah, özür dileyerek hızla Elbistan’a girerken, Anadolu Alevî zümreleri arasında da propagandasını yapmıştır.²³ Şah İsmail bu propagandaları yapıp Anadolu halkını kendi tarafına çekmek zorundadır; çünkü İran’da zorla hüküm sürdüğü için hala sevilmiyordu.

Şah İsmail propagandasını sözlü ve yazılı olarak sürdürmüştür. Sözlü propaganda, özel olarak yetiştirdiği “halife” ve “dai” denilen adamları ile Anadolu ve Rumeli’de heterodoks²⁴ nüfusun çoğunlukta olduğu bölgelerde olurken, yazılı propagandasını bizzat kendisinin yazdığı kitap ve risalelerle yapmıştır. Bu risaleler gizlice Anadolu’ya sokulup halka dağıtılmıştır.

²⁰ Abdülbaki Gölpinarlı, “Kızılbaş”, İslam Ansiklopedisi, MEB. Yayınları, c. VI, İstanbul 1988, s. 789.

²¹ Sümer, Safevî Devletinin Kuruluşu..., s. 24.

²² Akyol, s. 63.

²³ Karaca, s. 412.

²⁴ Heterodoks: Kabul edilmiş ve kurumlaşmış doktrin ve görüşlerle uyum halinde olmayan. Bkz. Akyol, s. 22. Bu kavram, dini gruplar arasında kendilerini kutsal metne ve din kurucusunun gösterdiği yola en uygun görenler tarafından azınlıkta kalan gruplar için kullanılmıştır. Ancak heterodoks kabul edilen gruplar kendilerini heterodoks değil aksine ortodoks görürler. Bu sözcük ayrıca, belirli bir düşünce, ideoloji alanında ana akıma bağlanmayıp, merkezi iktidarın diliyle konuşmayan, farklılıklara açılan düşünme ve davranma biçimi diye de tanımlanabilir.

1.3.1. Alevî-Türkmen Ayaklanmaları

1.3.1.1. Şah Kulu İsyanı

16. yüzyılda Şah İsmail'in halifelerinden çoğu Anadolu'da idi. Kendilerine bağlı olan yerlerin başında da Teke ve Hamid bölgeleri gelmekteydi. Azerbaycan da Şah İsmail'e bağlı sûfilerin merkeziydi. Şah İsmail'in Osmanlı egemenliğine bağlı bu bölgelerdeki dinî siyaseti Osmanlı İmparatorluğu için bir tehlike idi.²⁵ Hatta Şah İsmail, İran'ın karışık durumundan faydalanmak üzere ilk harekete geçtiği sıralarda Teke halkından bir grup yardım etmek üzere onun yanına gitmişti. Şah İsmail bunlara çok değer verdi. Bu insanları devlet kademelerine getirdi. Bundan dolayı Teke ilinde, Şah İsmail taraftarı olanlar, her şeylerini satıp savıp Şah İsmail'in yanına gitmek istediler. Çoğunluğu sipahi olan Teke Türkmenlerinin Erdebil'e gidip dönmemeleri yüzünden sipahi sınıfında azalmalar oldu. Ayrıca Anadolu'daki Kızılbaşlar Şah'a "Nezir" adını verdikleri bir nevi vergi de gönderiyorlardı. II. Bayezid bu tehlikeyi anlar anlamaz önünü almak istedi. Anadolu'dan İran'a gidişler ve oradan da Anadolu'ya gelişler yasaklandı. Teke bölgesindeki Kızılbaşların çoğu da Modon ve Koron'a sürüldü.²⁶ Büyük ihtimalle bu sürgün gidenler, Bektaşilik'in Rumeli'de yayılmasında etkili bir rol oynamışlardır.²⁷

Bu konulan yasaklar Şah İsmail'in Anadolu'daki taraftarlarıyla görüşmesini engellemiş ayrıca alınan vergilerin de kesilmesine sebep olmuştu. Bu arada Şah İsmail, bazı diplomatik teşebbüslerle taraftarlarının takipten kurtulup rahatça Tebriz'e gelmelerini sağlamak istemiş ve bu maksatla II. Bayezid'e müracaat etmiştir. Nitekim Bayezid'e gönderdiği ilk mektubunda, Osmanlı topraklarından İran'a geçmek isteyenlere müsaade edilmesini istiyor, bilgi ve irfan sahibi olarak dönen elçilerinin, avdetleri esnasında yollarda rahatsız edilmemeleri için bazı tedbirler alınmasını rica ediyor idi.

On altıncı asrın ilk Kızılbaş ayaklanması olan Şah Kulu İsyanı yukarıda bahsettiğimiz Safevî taraftarlarının yoğun olarak yaşadıkları Teke bölgesinde çıkmış bir isyandır. Şah Kulu, Şeyhoğlu, Karabıyıkoglu diye bilinen ve Osmanlı tarihlerinde Şeytan Kulu adıyla

²⁵ Ahmet Refik, On altıncı Asırda Rafizilik ve Bektaşilik, (Haz.: Mehmet Yaman), İstanbul 1994, s. 24.

²⁶ Tansel, Sultan II. Bayezid'in Siyasi Hayatı, s. 237.

²⁷ Hüseyin Arslan, 16. yy. Osmanlı Toplumunda Yönetim, Nüfus, İskân, Göç ve Sürgün, Kaknüs Yay., İstanbul 2001, s. 318.

geçen Şah Kulu Baba Tekeli, Teke İli'nin Korkuteli ilçesine bağlı Yalunlu köyündendir.²⁸

Şah Kulu'nun çocukluğu, ailesinin denetiminde, kendi köyündeki Erdebil müritleri arasında geçmiştir. Çocukluğundan itibaren Kızılbaş kültürüyle büyümüş, o değerleri tamamen benimsemiş ve sürekli o havayı teneffüs etmiştir. Son derece faal, cesur ve oldukça zeki olup, acayip bir cerbeze ve demagoji kabiliyetine sahipti. Hamid ve Teke havalisi, Safevîlerin en mutaassıp taraftarlarıydılar.²⁹

Hasan Halife iki defa Erdebil'e giderek, Şeyh Haydar'ın hizmetinde bulunmuş ve onun halifesi olarak Teke'ye dönmüştür. Oğlu Şah Kulu ile birlikte kendi köylerinin yakınında bir mağarada, ibadetle meşgul olarak, oldukça ünlenmişlerdir.

Halkın sevgisini ve itibarını kazanan Şah Kulu; Şah İsmail adına, Antalya ve çevresinden başlayarak, Anadolu'da faaliyette bulunuyor ve bu faaliyetini yandaşları sayesinde Rumeli'ye kadar da uzanıyordu. Batı Anadolu, Serez, Selanik taraflarına yolladığı adamları vasıtası ile halkı Şah İsmail'e biate çağırmıştır.³⁰ Özellikle 1509'dan itibaren Güney Anadolu'da Antalya Sancağında Şah Kulu'nun faaliyetleri artmıştı. Ayrıca Şah İsmail, sancaklardaki bazı şehzadelerin düzenledikleri toplantılara adamlarını göndermenin yanı sıra, şehzadelerle mektuplaşmaya bile başlamıştı.³¹

Çalışmalarını gizliden gizliye yürüten ve çevresinde geniş bir taraftar kitlesi toplayan Şah Kulu amacını açıklamak için müsait bir ortam arıyordu. Şah İsmail'in zaferden zafere koşması, Sultan Bayezid'in devlet işlerini vezirlerine bırakması ve yönetimden elini çekmesi, vezirlerin ve devlet adamlarının halka karşı adil olmayan, şehzadeler arasındaki taht kavgaları, Şah Kulu'na gereken cesareti fazlasıyla vermişti. Ve Şah Kulu, bu cesaretle kendisine erenlerden işaret olunduğunu ve Şah İsmail'in halifesi olduğunu belirtip, devlet ve saltanat bizimdir diyerek isyan bayrağını açmıştır.³² Bu konuda Boğdan Prensi ve Voyvodası Dimitri Kantemir, Şah Kulu için "Sihirbaz ve Şeytan ruhlu bir adam olan ve uzun zamandan beri gizlenen Şeytan Kulu, on yıllık bir

²⁸ Bu günkü Antalya bölgesine eskiden Teke İli veya sadece Teke denirdi. Bu da Hamidoğulları'nın subaşlarından birinin adından gelmektedir. Bkz. Sümer, s. 32.

²⁹ İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c. I, İstanbul 1971, s. 413.

³⁰ Karaca, s. 413.

³¹ Yaşar Yücel ve Ali Sevim, Klasik Dönemin Üç Hükümdarı Fatih Yavuz Kanuni, Ankara 1991, s. 115.

³² Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebi, Solak-zâde Tarihi, (Haz.: Vahid Çabuk), c. I, Kültür Bakanlığı, Ankara 1989, s. 445; Ahmet Refik, s. 25.

barış devresinden sonra aşağı tabaka halkının yenilikler arzuladığını görerek, 1510 yılının başlarında çoktan beri zihninde kararlaştırdığı ayrılık fikrini yaymaya başlar. Şeytan Kulu bu fikrini mucizelerle takviye ederek, bunlarla saf kalabalığı öylesine büyüler ki, sonunda taraftarlarından büyük bir ordu meydana getirecek kadar çoğalırlar” demektedir.³³

Sultan II. Bayezid, takvasından ötürü kendisine ihsanlarda bulunduğu Şah Kulu'nun bu hareketine anlam veremezken, Şah İsmail de kendi adına yapılan ama bazı kaynaklarda bilgisi dışında geliştiği söylenen bu hareketi kızgınlıkla karşılamıştı.³⁴

Şah Kulu isyanının hızla yayılıp, Anadolu'yu tehdit etmesinde yukarıda bahsi geçen sipahiler özellikle Teke ili sipahileri büyük rol oynamışlardır. Şah Kulu ve çevresinde toplananlar kadınları ve çocukları ile beraberdirler. Osmanlı ordusu ile yapılan savaşa kadın, erkek, çocuk hep birlikte girerler.³⁵

İsyanın başlaması ve gelişmesi şu şekilde olmuştur: O sıralar Antalya sancağında bulunan Şehzade Korkut, babasının sıhhatinin bozulduğunu ve devlet işlerini vezirlerinin eline bıraktığını öğrenince eski eyaleti olan Manisa'ya dönmek istedi. Adamlarından bir kısmını hazinesini ve eşyalarını nakletmeleri için bırakıp, bir gece bir miktar askerle Saruhan'a doğru hareket etti.

Sultan Korkut'un bu davranışı; Padişahın vefat ettiği, şehzadenin de onun yerine geçmek için yola çıktığı izlenimini uyandırdı. Teke ilinde bulunanlar ve özellikle Kızılkaya (Elmalı) halkı, toplanıp Şah Kulu'na biat ettiler. Sayıları günden güne çoğaldı ve köyleri zulümle harap olan tımar ehli de bunlara katıldı.

Tımar ehlinin bunlara katılmasını Hoca Sadeddin şöyle açıklıyor: “Bu sırada Padişah hazretleriye dindarlık ve doğruluk konağını padişahlık durağı bilip bir köşeye çekilmiş, dünyadan elini eteğini çekmişti. Kendi yetkilerini vezirlerin ellerine teslim edip onların

³³ Dimitri Kantemir, Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi, (Çev. Özdemir Çobanoğlu), Cumhuriyet Kitap Kulübü, İstanbul 1998, s. 181.

³⁴ Bilgehan Pamuk, “Osmanlı- Safevî İlişkilerinin İlk Dönemlerinde Âmid (1514- 1515) Yıllarında Âmid Kuşatması”, I. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu Bildirileri, Diyarbakır 2004, s. 602.

³⁵ Fuat Bozkurt, Aleviliğin Toplumsal Boyutları, İstanbul 1990, s. 54.

dürüstlüklerine fazlasıyla güvenerek gelişen olaylardan haberi ve ülkenin düzenini bozan hastalıkların kaynaklarından bilgisi yoktu.”³⁶

Bundan sonra Şah Kulu, yoluna devam ederek çoğunluğu sipahi olan 4-5 bin kişilik kuvveti ile Manisa’ya giden Korkut’un adamlarına saldırdı.³⁷ Çoğunu öldürüp kızlarını esir aldı. Bununla da yetinmeyerek Korkut’un çadırına da saldırdı. Ama ele geçiremedi.³⁸ Bunun üzerine Antalya Subaşı Hasan Bey, Korkut’un yardımına koştu. Yapılan kanlı çarpışmada birçok Sünni asker öldü, Hasan Bey esir düştü.

Şah Kulu ise Antalya’ya dönerek hisarın kapılarını kapadı ve şehri müdafaaya başladı. Ancak burada fazla kalamayarak askerleri ile Antalya’dan İç Anadolu’ya doğru hareket ettiler

Şah Kulu ve tayfası, talanlar yaparak, cinayetler işleyerek Kütahya’ya yöneldiler. Geçtikleri yerlerde halkı canından bezdirip yol boyunca saflarına geçmeyenleri kılıçtan geçiriyorlardı. Batı ve İç Anadolu’nun o hali kıyameti andırıyordu. Hatta isyancıların Kuran-ı Kerim’i yerlere atıp yaktıkları da belirtilmektedir.³⁹ Bu arada kendilerine katılanlar sayesinde sayılarını da artırdılar. Bunun üzerine Anadolu Beylerbeyi Karagöz Paşa bu işin halli için görevlendirildi. Paşa, bu işlerde deneyimli olmadığı için, askerini toplamasına meydan kalmadan yenildi.⁴⁰ Bu karşılaşmada birçok Sünni asker öldü ve Karagöz Paşa’nın askerleri bozguna uğradı.⁴¹ Kalan askerleri ile savaşa devam eden Karagöz Paşa düşmanın geri çekilme hilesine inanıp yağmaya başlayan askerlerini uyardı ise de dinletemedi. Şah Kulu tarafından ele geçirilen Paşa kazığa vurularak öldürüldü.⁴² Diğer taraftan asiler Kütahya kalesine doğru hareket ettiler, şehre giremeyeceklerini anlayınca da burayı ateşe verip Bursa’ya doğru yöneldiler.

Bursa’ya doğru yola çıkan Şah Kulu yolda II. Bayezid’in ölmediğini öğrendi. Yandaşlarının dağılacığından korktuğu için bu haberi gizledi ve bir bahane ile Alaşehir

³⁶ Hoca Sadeddin, c. IV, s. 43–44.

³⁷ Karaca, s. 414.

³⁸ Münecimbaşı Ahmed Dede, Münecimbaşı Tarihi, (Haz.: İsmail Erünsal), Tercüman Yayınları, c.II, s. 428 ; Solak-zâde, c. I, s. 445.

³⁹ Çağatay Uluçay, “Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?”, İ. Ü. Ed. Fak. Dergisi, c. VI, S. 9 (Mart 1954), s. 66.

⁴⁰ Refik, s. 25; Uzunçarşılı, s. 230.

⁴¹ Hoca Sadeddin, c. IV, s. 44.

⁴² Ahmet Uğur, Yavuz Sultan Selim, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü Yayınları, Kayseri 1989, s. 16.

yöresine çekildi. Yolda Aydın, Saruhan ve Menteşe illerini yakıp yıktılar. Oradan tekrar Antalya Kalesi'ne saldırdılar. Ancak II. Bayezid'in üstlerine kuvvet gönderdiğini haber alınca Kızılkaya denen sarp bir yere gelip yerleştiler.

Bu durumdan yeni haberdar olan Bayezid, Sultan Ahmed taraftarı vezirlerle şu karara vardı: "Vezir-i Azam Ali Paşa'ya dört bin yeniçeri ve dört bin kapı halkı verilip, Sultan Ahmed'le birleşsin, asileri yendikten sonra gelip tahta otursun."⁴³ Ali Paşa bu göreve pek hevesli ancak gerçek amacı Şehzade Ahmed ile buluşup onu tahta oturtmak olmakla yola çıktı.⁴⁴

Ancak Ali Paşa Şehzade Ahmet'i yormamak ve tehlikeye atmamak için Şehzade'ye: "Bir avuç terk-i bi-devletin ardına düşmek sizlere nâ revadır. Henüz ben yakın iken varayım haklarından geleyim dahi emr-i saltanat sizlere mukarrer kılınmıştır ..." diyerek yalnız başına yola çıktı. Şah Kulu'ya yetişmenin zor olduğunu görünce civardan 500 at toplattı, orada bulunan Rumeli ve Karaman askerlerini alarak Şehzade Ahmed'in oğlu Ali ile beraber Şah Kulu'yu takibe başladı. On dört günlük bir takibin ardından Sivas yakınlarında Çubuk civarında Şah Kulu'yu yetişti. 2 Temmuz 1511'de yapılan bu savaşta Şah Kulu'na bir ok isabet etti ve öldü.⁴⁵ Geri kalan Şah Kulu'nun kuvvetleri İran'a gittiler.⁴⁶ Ali Paşa da öldürüldü.⁴⁷ Böylece galip durumdaki hükümet kuvvetleri de başsız kalarak ilerleyemediler,

Tebriz'e Şah'ın yanına giden 15.000 civarındaki Türkmen ve Tekeili sipahilerinin başında Şah Kulunun önceden vezir tayin ettiği en yakın adamlarından biri bulunuyordu.⁴⁸ Bu insanların İran'a giderken yaptıklarını Hoca Saadettin şöyle açıklıyor: "Ol kan saçanlar ise domuzlar gibi uğradıkları yerin altını üstüne getirip yağmalaya yağmalaya Tebriz'e vardılar. Yolda büyük bir kervanla karşılaşp bin kadar kervancıyı öldürdükten sonra mallarını aldılar. Enbiyanâme yazarı olan Şeyh İbrahim-i Şebüsterî hazretleri öz oğlu ile ol kervanda yolcu imiş. Hacca gitmek niyetiyle böyle bir

⁴³ Uğur, s. 17.

⁴⁴ Hoca Sadeddin, c. IV, s. 47-49.

⁴⁵ Münecimbaşı Tarihinde Şah Kulu ile ilgili iki farklı rivayet daha bulunmaktadır. Biri onun savaş sırasında kaybolduğu, ölü veya diri kendisinden haber alınmadığı, diğer bir rivayete göre ise Şah Kulu, Şah İsmail'e iltica etmiş fakat Şah fitne çıkarmasından korktuğu için onu öldürtmüştür. Bkz. Münecimbaşı, c. II, s. 431; Ahmet Refik ise onun savaşta tutsak edildiğini, sonra da öldürüldüğünü yazmaktadır. Bkz. Ahmet Refik, s. 26.

⁴⁶ Uzunçarşılı, s. 231.

⁴⁷ Hoca Sadeddin, c. IV, s. 49; Sümer, Safevî Devletinin Kuruluşu..., s. 33.

⁴⁸ Sümer, Safevî Devleti'nin Kuruluşu ..., s. 33.

tehlikeli yolculuğu göze almış. Kervan basanlar onu da şehit etmişlerdi. Hatta anlatılır ki, Şeyh ol kan içicilerin oğlunu öldürmeye kalkıştıklarını görünce, yalvararak kendisinin önce öldürülmesini istemiş. Ama ol kıyıcılar buna bakmayıp sırf eza ve cefa olsun diye ilkin oğlunu öldürmüşler. Şeyh bunu görünce bir kez Allah deyip yüzü üzere düşmüş, onlar da o halde şehit etmişler.”⁴⁹

Bu insanlar Şah İsmail’in yanına vardıklarında, onları bin türlü itibar ve saygıyla karşılayıp görünüşte büyük ilgi gösterdi. Olan bitenler üzerinde sohbetে girişip yavaştan baş kaldırmalarının nedenlerini araştırdı.

Hoca Sadeddin’e göre Şah İsmail durduk yere, gereksiz ve zamansız bir isyan yaptıkları için, gelenlerden özellikle isyanın elebaşları olmak üzere bir kısmını öldürttü. Bazı beğendiklerine görev verip, ötekileri azad eyledi.⁵⁰

Müneccimbaşı ise Şah İsmail’in gelenlerin şerlerinden korkup onları önce bölük bölük ettiğini ve her bölüğü ümerasından birinin yanına verip sonra da askerini isyana teşvik ederler, fesat çıkarırlar korkusuyla öldürttüğünden bahseder.⁵¹

Uzunçarşılı ise İran’a göç eden bu insanların ileri gelenlerinin öldürülme sebebi olarak Tebriz’den Anadolu’ya gelmekte olan beş yüz kişilik bir tüccar kafilesine baskın yapıp, onları öldürmelerini göstermektedir. Bundan dolayı ticarete ve tüccarı himayeye büyük önem veren Şah İsmail de bunların ileri gelenlerini öldürtmüştür.⁵²

Şah Kulu isyanından sonra Teke ve Hamit sancağı (Isparta) köylerinin Kızılbaş halkının bir bölümü oturdukları yerleri bırakarak İran’a geçmişlerdir. Bu ayaklanmadan sonra Sultan II. Bayezid, Teke ve Hamit yöresinde bulunan Safevi yanlısı Alevîleri, 1501’de olduğu gibi yeniden Mora yarımadasına sürgün etmiştir.⁵³

Bu zorunlu göçler ya da sürgünler sonucunda bu bölgelerdeki kimi köyler baştanbaşa boşalarak mezraya dönüşmüştür.⁵⁴

⁴⁹ Hoca Sadeddin, c. IV, s. 65.

⁵⁰ Hoca Sadeddin, c. IV, s. 66–67.

⁵¹ Müneccimbaşı, c. II, s. 432.

⁵² Uzunçarşılı, s. 231.

⁵³ Sümer, Safevî Devleti’nin Kuruluşu ..., s. 171.

⁵⁴ Arslan, s. 319.

Şah Kulu, Anadolu’da çıkardığı bu isyan ile Antalya’dan Sivas’a kadar olan yerleri yakıp yıkmış ve düzenin iyice bozulmasına neden olmuştur. Bu isyan hareketinden korkan halk evlerini, arazilerini bırakarak kaçmış ve bu sebeple zirai ve iktisadi hayattaki bozukluklar daha da artmıştır.⁵⁵ Şah İsmail’in sebep olduğu bu karışıklık sırasında Anadolu’da 50.000 kişi ölmüş ve pek çok ev de yağma edilmiştir.⁵⁶

Bu isyan bir dönüm noktası gibi olmuştur. Çünkü ileriki bölümde bahsedeceğimiz Kızılbaşların katline dair fetvalar bu isyandan sonra verilmeye başlamıştır. Çünkü bu isyandan önce bu tarz fetvalara rastlanmamaktadır.⁵⁷

1.3.1.2. Nur Halife İsyanı

Sultan Bayezid’in hükümdarlığının son günlerinde şehzadeler arasında yaşanan taht mücadelelerinden yararlanan Şah İsmail Orta Anadolu’da taraftar toplayıp harekete geçmek için görevlendirdiği, halifelerinden Nur Ali’yi Anadolu’ya gönderir. Çevresine topladığı üç dört bin askerle 1512’de Tokat’ı alan Nur Ali’nin Şah İsmail adına hutbe okutması, bazı yöre halkının Alevî olması nedeniyle sevinçle karşılandı.⁵⁸ Ancak Tokat halkının muhalefet etmesi sebebiyle isyancılar şehri yakıp yıktılar.⁵⁹

Bu yöredeki Avşar, Varsak, Karamanlı, Turgutlu, Bozoklu, Tekeli, Hamidelli⁶⁰ aşiretlerinden etraflarına toplananlarla sayıları 20 bini bulur.⁶¹ Ahmet Refik bu insanların Osmanoğullarından bîzar olan Anadolu halkı olduğunu dile getirmektedir.⁶² Hoca Saadettin ise: “ol tarafın Türkü, Kızılbaş’a tutkun idiler” demektedir.⁶³

Ayaklanmayı bastırmak için Amasya valisi Sultan Ahmed, Yularkıstı Sinan Paşa’yı isyancılar üzerine gönderdi. Gönderilen bu ordu isyancılar karşısında mağlup oldu ve Sinan Paşa iki bin askeriyle öldürüldü.⁶⁴

⁵⁵ Uluçay, s. 74.

⁵⁶ M. C. Şehabeddin Tekindağ, “Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığında Yavuz Sultan Selim’in İran Seferi”, TD, c. XVII, S. 22, (Mart 1967), s.51.

⁵⁷ Mustafa Ekinci, Anadolu Alevîliğinin Tarihsel Arka Planı, Beyan Yayınları, İstanbul 2002, s. 173.

⁵⁸ Uzunçarşılı, s. 229.

⁵⁹ Sümer, Safevî Devleti’nin Kuruluşu ..., s. 34–35.

⁶⁰ Uzunçarşılı, s. 229.

⁶¹ Refik, s. 27; Hoca Saadettin, c. IV, s. 84; Solak-zâde, c. I, s. 461.

⁶² Refik, s. 27.

⁶³ Hoca Saadettin, c. IV, s. 84.

⁶⁴ Rumlu, s. 166.

Celâl-zâde'nin anlattıklarına göre isyan sırasında Sultan Ahmed'in oğlu Şehzade Murat, kendisine bağlı on bin kişiyle Nur Ali Halife'ye katılır. Amasya'da bulunan Sultan Ahmed'in yakınındakiler, Yavuz'a karşı mücadelenin devam edebilmesi için askere ihtiyaç olduğundan bahsederler ve buldukları bölgede Kızılbaşların fazla olmasından dolayı bir şehzadenin Kızılbaş olması durumunda onların kendilerine tabi olacaklarından ve böylece onlarla oluşturacakları ordu ile Yavuz Sultan Selim'e karşı koyacaklarından hareketle Şehzade Ahmed'in büyük oğlu Sultan Murat'ı kasıtlı olarak Kızılbaş yaparlar ve kızıl taç giydirip, kasıtlı olarak İslami geleneği bıraktırırlar. Bu yapılanlar işe yarar ve Sultan Murat'ın etrafında yirmi binden fazla silahlı Kızılbaş toplanır. Bunun üzerine Sultan Murat onlara Sultan Ahmed'e yardım etmeyi teklif edince onlar ise bu teklife karşı ona Şah İsmail'e gitmeyi teklif etmişlerdir.⁶⁵

İsyan sonrasında Nur Ali Halife beraberindekiler ve Şehzade Murat'la Tebriz'e, Şah İsmail'in yanına dönerler. Bu sırada yeni tahta çıkan Şehzade Selim onu Şah'tan geri ister. Ancak Şah bu isteğe, gelen elçiyi öldürerek cevap verir.⁶⁶

Nur Ali Halife ise Çaldıran Savaşından sonra, Tunceli'ye bağlı Ovacık yöresindeki Tekir Yaylağı'nda öldürülmüştür.⁶⁷

Önceki isyanlarda görüldüğü gibi bu isyanda da isyancıların yanlarında kadınları ve çocukları da bulunuyordu.⁶⁸ Baki Öz, bu durumun Türkmenlerin genel özelliği olmasının yanısıra İran'a yerleşmeye gittiklerinin de göstergesi olduğunu söylüyor.⁶⁹

1.3.2. Osmanlı Devleti'nin Safevî Devleti'ne Karşı Aldığı Önlemler

Osmanlı Devleti, 1402'de Timur'un saldırısıyla yıkılma tehlikesi geçirdikten neredeyse bir asır sonra, yine doğuda ve yine bir Türk devleti olan Safevî Devleti tehlikesi ile karşı karşıyaydı. Ama bu sefer durum biraz daha ciddiydi, çünkü Şah İsmail propagandalarla ve isyanlarla devletin içine kadar sızmıştı. Sultan Selim, Osmanlı tahtına geçtikten hemen sonra, saltanatta hak iddia eden şehzadeleri bertaraf ederek devleti ve toplumu tehdit etmekte olan Safevî tehlikesine karşı önlemler almaya başladı. Daha şehzadeliği

⁶⁵ Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Selim-Nâme, (Haz.: Ahmet Uğur ve Mustafa Çuhadar), İstanbul 1997, s. 513.

⁶⁶ Mustafa Çetin Varlık, "Çaldıran Savaşı", DİA., c. VIII, İstanbul 1993, s. 193.

⁶⁷ Sümer, Safevî Devleti'nin Kuruluşu ..., s. 39.

⁶⁸ Tansel, Sultan II. Bayezid'in Siyasi Hayatı, s. 81.

⁶⁹ Baki Öz, Osmanlıda Alevî Ayaklanmaları, Ant yay., İstanbul 1992, s. 174.

döneminde, Trabzon valisi iken Safevî güçlerine karşı birtakım başarılı çıkışlar yapmıştı.⁷⁰ Bu çıkışlarla padişah olduğunda ilk işinin, Safevî problemini halletmek olduğunu belli ediyordu. Tahta oturunca da Sultan Selim, Safevî yayılcılığına karşı çıkarak, bir takım önlemler almaya başlamıştır.

Safevî Tarikatının Anadolu'da bu kadar gelişmesinde ve Safevî Devletinin kurulmasında önceden de belirttiğimiz üzere II. Bayezid'in gevşek idaresinin önemli derecede etkisi olmuştur. Lakin Bayezid'in gelişen olaylar karşısında tamamen de kayıtsız kaldığı söylenemez. Gerek II. Bayezid gerekse Yavuz Sultan Selim, Safevî Devletinin yayılmasını önlemeye yönelik bir takım tedbirler almışlardır.

II. Bayezid ilk olarak diplomatik yollardan sorunu çözmek istemiş, mektuplarında Şah İsmail'in uyguladığı politikayı eleştirmiştir.⁷¹ Özellikle Anadolu'dan İran'a yapılan göçler ve ziyaretler Bayezid'i tedirgin eden bir konuydu. Bunun için de Teke-ili ve Hamid-ilindeki Şii ve Alevî halkın bir kısmını yeni fethedilen Modon ve Koron'a sürmüştür.⁷² Ayrıca İran sınırını geçişlere kapatarak giriş ve çıkışı yasaklamıştır. II. Bayezid, muhtemel Safevî saldırılarına karşı tedbir olarak Sivas kalesini onartmış, on beş sancakbeyini Sivas'ın doğusuna sınır boyunca yerleştirmiştir.⁷³

Sultan Selim de tahta oturduğunda kendi istediği şekilde siyasi ortamı oluşturma yönüne gitmiştir. Avrupa ülkeleriyle tek tek görüşüp, daha önce onlarla yapılan barış anlaşmaları yenilenmiştir.⁷⁴ Ayrıca Safevî Devleti dışında Doğu Müslüman devletlerinin desteği de alınmaya çalışılmış⁷⁵, Safevî Devletiyle başı dertte olan devletlerle iyi ilişkiler kurmuştur. Buradaki amaç Şah İsmail'i İran'ın dışına çıkamaz hale getirmektir.

Sultan Selim, Safevîlere karşı aldığı önlemleri askerî harekâtla desteklemiştir. Çaldıran Savaşı'nda yenilgiye uğrayan Şah İsmail, yakalanması an meselesi iken savaş meydanından kaçırılarak kurtarılmıştır.⁷⁶ Savaştan sonra Tebriz'e giren Sultan Selim'in

⁷⁰ Şükrî-i Bitlisî, Selim-Nâme (Haz. Mustafa Argunşah), Kayseri 1997, s. 66–70.

⁷¹ Karaca, s. 415.

⁷² Danişmend, c I, s. 413.

⁷³ Küçükdağ, s. 274.

⁷⁴ İdris-i Bidlisî, Selim Şah-Nâme, (Haz. Hicabi Kırlangıç), Ankara 2001, s. 116–117.

⁷⁵ Şahin Farzalıbeyli, "Resmi Belgelerde 23 Ağustos Çaldıran Savaşı'nın Nedenleri ve Sonuçları", XIII. Türk Tarih Kongresi 4–8 Ekim 1999, Ankara 2002, s. 81.

⁷⁶ Hadîdî, Tevârih-i Âl-i Osman (1299–1523), (Haz. Necdet Öztürk), İstanbul 1991, s. 390–392; Hoca Sadeddin, c. IV, s. 211.

düşüncesi kışı Karabağ'da geçirip baharda Safevî Devleti'ni tamamen ortadan kaldırmak iken, yeniçerilerin baskısıyla bundan vazgeçmiştir. Burada yaklaşık sekiz gün kaldıktan sonra ayrılmış, Amasya'ya geçmiştir.

Safevî müritlerinin büyük çoğunluğunun Anadolu'daki faaliyetlerini ticaret yoluyla gerçekleştirdiği bilinmektedir. Bunun için Sultan Selim, Safevîlere karşı ekonomik alanda da tedbirler almak zorundaydı. Çünkü bu müritler ülkelerine dönerken ticarî malın yanında savaş aletleri, gümüş, demir gibi maden ürünlerini de götürüyorlardı. Osmanlı Devleti, ilk başta sınırlardan geçiş sırasında kontrolü güçlendirmiş; Anadolu'dan Şah İsmail'e giden maddi yardımların kısmen de olsa önü kesilmiştir. Genel bir ambargonun yanısıra Tebriz-Bursa kervan yoluyla Avrupa'ya ulaşan İran ipeğine de ambargo uygulayarak ipek ticaretini de yasakladı.

Sultan Selim Safevî yayılcılığına karşı kültürel önlemler de alarak Sünni tarikatları örgütleme yönüne gitmiştir. Bu anlamda özellikle Şah'ın Anadolu Türkmenlerine yönelik propagandasına uygun bir yol takip ederek ülkede Ehl-i Beyt sevgisine önem veren ancak Osmanlı Devletinin ideolojisi durumuna gelen Sünnilik sınırlarını aşmayan bir yapılanma olan ve Safeviyye Tarikatı ile Zahidiyye'de birleşen Halvetiyye ile işbirliğine gitmiştir. Safevîlerin "seyyid" olmadığı yönündeki bilgiler de halk arasında yaygınlaştırılmıştır.⁷⁷

1.4. Savaş Öncesi Yavuz Sultan Selim İle Şah İsmail'in Siyasetleri

Yavuz Sultan Selim dönemine gelmeden önce kısaca Osmanlı-İran ilişkilerini hatırlayacak olursak bu iki devlet hep rekabet halindedir. Bu durum Timur İmparatorluğu döneminde de Akkoyunlular döneminde de Safevîler döneminde de böyledir. Akkoyunlular döneminde Uzun Hasan, devletini geniş sınırlara ulaştırarak güçlü bir devlet kurmuş ve bunun verdiği cesaretle en büyük hükümdar olma hevesine düşmüştür. Bu idealini gerçekleştirirken en büyük rakibi ise diğer bir güçlü devlet olan Osmanlı Devletidir. İki devlet arasındaki en büyük olma hedefi sonucunda Otlukbeli Savaşı meydana gelmiş ve Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan, Fatih Sultan Mehmet tarafından ağır bir yenilgiye uğratılmıştır. Uzun Hasan'ın ölümünden sonra ise oğulları arasında taht mücadelesi başlamış ve bunun sonucunda devlet kısa sürede yıpranmıştır.

⁷⁷ Küçükdağ, s. 276-278.

Bu durumu iyi değerlendiren Şah İsmail 1502'de Safevî Hanedanlığı'nı kurarak devletin başına geçmiştir. Şah İsmail de kısa sürede devletin sınırlarını genişletmeyi başararak güçlü bir devlet tesis etmiştir. Osmanlı'nın İran topraklarında bu seferki rakibi ise Şah İsmail olmuştur.

Akkoyunlular döneminde iki devlet arasındaki rekabet, en güçlü devlet olma prensibine dayanıyordu. Akkoyunlular da Osmanlılar da Sünni idi. Doğal olarak Akkoyunlu hükümdarları Osmanlıyı içten yıkmak gibi propaganda faaliyetlerine girişememişlerdir. İki devlet aralarındaki rekabeti savaş meydanlarında halletmişlerdir. Fakat Safevîler dönemine gelindiğinde olayın şekli değişmiştir. Şah İsmail en büyük lider olma idealini gerçekleştirirken, mezhep farklılığını da kullanarak Osmanlı halkını, özellikle göçebe Türkmenlerin önemli bir kısmını kendi safına çekebilmiştir. Bu doğrultuda geniş propaganda faaliyetleri sürdürerek Osmanlıyı içten yıkmayı amaçlamıştır.

Sultan Selim'in tahta geçip yönetimi ele alması, Şah İsmail için hiç de iyi haber değildi. Çünkü onun Safevîler konusundaki titizliği daha Trabzon'da Şehzade iken belliydi. Padişahlığı döneminde de Selim bu tutumunu sürdürmüş, Şah İsmail'in en büyük problemi haline gelmiştir. Yavuz Sultan Selim gayet sert mizaçlı bir yapıdaydı. Ülkede artan huzursuzluklar, babasının idareyi vezirlere bırakması ve veliahdı olarak büyük oğlu Şehzade Ahmed'e meyletmesi Yavuz Sultan Selim'i harekete geçirmiş⁷⁸ ve Selim Han babasını tahttan indirerek 24 Nisan 1512'de, 46 yaşında iken tahta geçmiştir⁷⁹.

Sultan Selim Trabzon'da vali iken babasının son saltanat yıllarını ve memleketin düştüğü perişan durumu endişe ile takip etmekteydi. İlerleyen günlerde II. Bayezid fazla gönüllü olmayarak da olsa tahtı oğlu Selim'e bıraktı.⁸⁰ O da taht için kendisine rakip olan kardeşlerini türlü yollarla ortadan kaldırarak imparatorluk işlerini ele aldı. Babasının ona bıraktığı bu geniş imparatorlukta acele halledilmesi gereken işler vardı. II. Bayezid devri sona ererken gevşemiş olan idareden türlü şekillerde faydalanmak isteyenler, halkın huzurunu ve refahını kaçırmışlardı. Bu hale sebep olanlar arasında, vezirden, devletin en küçük görevlisine kadar olanlar da vardı. Böyle bir ortamda halkın

⁷⁸ Yavuz Sultan Selim'in babası ile olan taht mücadelesinde daha ayrıntılı bilgi için bkz: Feridun M. Emecan, Zamanın İskenderi Şarkın Fatihî Yavuz Sultan Selim, İstanbul 2010, s. 45-69.

⁷⁹ Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 1.

⁸⁰ Uğur, s. 28.

amacı, zulümden kurtulmak ve mesut bir hayata kavuşmaktı. Onun için bir kurtarıcı arıyorlardı.⁸¹

Örneğin Şah Kulu isyanı sırasında birçok kişi Şah Kulu'nun yanında yer aldı. Zulüm gören, köyleri harap olan, huzuru kaçan tımar ehli de bunlara katıldı. Öyle ki bu durum halkın Kızılbaşlara yöneldiğinin göstergesidir. Aslında Anadolu'da halkın Kızılbaşlara yönelmesinin arka planında II. Bayezid'in memleketin durumundan bihaber olması, yönetimi vezirlerine bırakması ve ne yaptıklarını denetlememesidir.

Diğer taraftan Şah İsmail gittikçe güçleniyor ve Anadolu halkı arasında geniş taraftar kitlesine ulaşıyordu. Safevîlerin "Kızılbaş" olarak bilinen destekçilerinin çoğu, Anadolu'daki Türkmen kabilelere mensuptu ve bu bölgede önceleri yapılmış olan Safevî propagandasının mirası olan güçlü manevi bağlarla Şah İsmail'e bağlıydılar. Dolayısıyla Şah İsmail'in öncelikli hedefleri Anadolu'ya yönelikti. Safevî Hanedanlığı'nın kuruluşu aslında, Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki eyaletlerine yönelik doğrudan bir tehdit anlamına geliyordu.⁸²

İşte Yavuz Sultan Selim'in Doğu siyasetini bütün bu olaylar belirliyordu. Önceden de belirttiğimiz gibi Yavuz Sultan Selim daha Trabzon valisiyken Şah İsmail tehlikesini sezmiş ve onunla mücadele etmişti. Bu amaçla Erzincan ve Bayburt'a saldırmış ve Şah İsmail de bu durumu babası II. Bayezid'e şikâyet etmişti.⁸³

Sultan Selim tahta oturur oturmaz şehzadeler meselesini halletmiş ve bundan sonra da Safevî meselesine eğilmeye karar vermiştir. Sultan Selim'in Trabzon Valisi olduğundan beri tehlikeli gördüğü Şah İsmail'in, Sultan Selim hükümdar olduktan sonra da Osmanlı aleyhine gösterdiği bazı faaliyetler, iki hükümdarın birbirlerinden iyice uzaklaşmasına ve barışın gittikçe imkânsızlaşmasına sebep olmuştur. Zira Akkoyunlu'yu yıkarak büyük bir devlet kuran Şah, Horasan'ın egemenliği konusunda anlaşmazlığa düştüğü ve Osmanlı gibi amansız rakibi olan Özbeklere galip gelmiş, bunun verdiği güvenle de Osmanlıyla daha çok uğraşmış ve Anadolu'daki propaganda faaliyetlerini artırmıştı. Ayrıca Şah İsmail, kendisinin yanına kaçan Sultan Selim'in kardeşi Şehzade Ahmed'in oğlu Şehzade Murad'ı himaye etmişti. Yavuz Sultan Selim tahta oturduktan sonra adet

⁸¹ Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 20.

⁸² Adel Allouche, Osmanlı-Safevî İlişkileri: Kökenleri ve Gelişimi, (Çev.: Ahmed Emin Dağ), Anka Yayınları, İstanbul 2001, s. 11.

⁸³ Tansel, Yavuz Sultan Selim, s.64; Uzunçarşılı, s. 258.

gereği etraftaki devletlerin elçileri tebriklerini sunmaya geldiler. Tahta çıkışını kutlamak için gelen Macar, Venedik, Memlûk ve diğer devletlerin elçilerini kabul ederek dostluk ve barış antlaşmaları yenilendi. Ancak Safevîlerden, Yavuz Sultan Selim'i kutlamak için elçi gelmemişti.⁸⁴ Bununla beraber Şah İsmail'in elçi gönderdiği ancak Yavuz'un onu kabul etmeyip hapsedtiği de söylenir.⁸⁵

Sultan II. Bayezid'in yumuşaklığı ve bir kısım devlet adamlarının kayıtsızlığı, Şah İsmail'in cesaretini artırmış⁸⁶, Osmanlı vilayetlerine gönderdiği halifeler vasıtasıyla Alevîleri kendisine bağlamaya başlamıştı. Bunun için Sultan Selim Şah İsmail'in üzerine gitmeden önce özellikle Orta Anadolu'daki Kızılbaşları sindirmeye karar vermişti. Orta Anadolu'daki Kızılbaşlar hakkında inceden inceye tahkikat yapılmasını arzu ederek, bu hususta bir karar alınması için görüşlerini beyan etmiş ve memleket içindeki bu tehlikeyi önlemedikçe Şah İsmail'e karşı harekete geçilemeyeceğini, çünkü muharebe sırasında bunların ordu gerisinde ayaklanabileceklerini söylemiştir. Bu amaçla da Kızılbaş oldukları sabit olanları tahrir ettirerek bunların kimini katlettirmiş, kimini sürgün etmiş, kimini de hapsedtiği ve bunların sayısının kırk bin civarında⁸⁷ olduğu iddia edilmektedir. Böylelikle Sultan Selim, Şah İsmail'le mücadelesinde tehlike arz edebileceğini düşündüğü Anadolu Kızılbaşlarını bertaraf etmeye çalışmıştır. Bu konuyla ilgili Uzunçarşılı şöyle demektedir: “Yavuz Sultan Selim'in hükümdar olduktan ve şehzadeler meselesini hallettikten sonra Şah İsmail ile muharebeden evvel Anadolu'daki kırk bin Kızılbaşın idam veya hapsolünmalarını sebepsiz bulurlar ve Sultan Selim'i muaheze ederler. Şah Kulu isyanı ve Şah İsmail'in Anadolu'daki faaliyetleri göz önüne alınacak olursa padişahın ne kadar isabetli hareket ettiğini ve bütün bu işlerde başrolü olan Şah İsmail üzerine giderken gerisindeki tehlikeyi bertaraf etmek istediği görülür.”⁸⁸

Şah İsmail'in sebep olduğu son karışıklıklar sırasında Anadolu'da elli bin kadar insan öldü ve pek çok ev yağmalandı. Yavuz Sultan Selim padişahlık tahtına oturduğunda Şii propagandası saraya kadar uzanmıştı. Yukarıda Şehzade Ahmed'in oğlu Murad'ın Kızılbaş olduğundan ve İran'a iltica ettiğinden bahsetmiştik. Bu durumla ilgili

⁸⁴ Münecimbaşı, c. II, s. 456; Uzunçarşılı, s. 259.

⁸⁵ İkinci, s. 163.

⁸⁶ Uzunçarşılı, s. 258.

⁸⁷ Hoca Saadetin, c. IV, s. 176; Solak-zâde, s. 361–362.

⁸⁸ Uzunçarşılı, c. II, s. 257.

tarikhçilerin farklı yorumlarını da dile getirmiştik. Bu durumu öğrenen Sultan Selim bu şehzadeyi Şah'tan geri istediye de şehzade geri yollanmadığı gibi giden elçi de öldürülmüştü. Ülkesinin içinde bulunduğu sıkıntıyı gören Sultan Selim, Safevî meselesini kesin olarak çözmeye karar verdi.⁸⁹

Ülkenin içinde bulunduğu bu sıkıntılı durumla ilgili sultana bir rapor sunan zamanın İslam âlimlerinden Ali b. Abdilkerim, bu raporun son maddesinde Kızılbaşlığın tehlikeli bir hal aldığından hareketle uzun açıklamalarda bulunmuştu. Bu izahında özetle şöyle demektedir: “Şah İsmail Horasan ve Irak'ı aldıktan sonra gözünü Osmanlı ülkesine çevirmiştir. Anadolu'da bulunan Rafizî, Babaî, Batınî, Kalenderî, Haydarî, Abdal ve Şeyyadları kendisine bağlamıştır. Bu gruplar Şah İsmail'e nezir adı altında bir nevi vergi vermekte, Şeyh Bedreddin taraftarları da onu desteklemektedirler. Hatta bunlar İran seferi için davet edildiklerinde “Tımar hatırı için ere kılıç çekilmez” diyerek kimi tımarından vazgeçip kılıcını mühürleyip Şah'a gitmiştir. Bunlara göre bir Sünniyi öldürmek bir kafiri öldürmek kadar sevaptır. Bunlar “Şah” diye diye Osmanlıyı yıkmak isterler. Bizler neden “Allah Allah” diye çıkmayız. Bunlar Allah'ın kelamını inkar ederler, Allah'ın dinini yıkmak için savaşır; şerre, kötülüğe hizmet ederler. Onların müridleri birbirine secde eder, şarap, afyon ve esrar kullanırlar. Ey güzel Sultan Selim, İslam gayreti sizde kalmıştır.” Ali b. Abdilkerim yazdığı bu raporla Sultan Selim'i Şah İsmail'e karşı savaşmaya teşvik etmiştir.⁹⁰

Müslüman ve kökeni Türkmen olan Safevîlere karşı açılacak bir savaşın meşru olduğuna dair âlimlerden fetva alınması gerekiyordu. Kızılbaşlar hakkında verilecek bu fetva, büyük bir önem taşıyordu. Bu yüzden padişah, âlimlerden bazıları ile görüşmüş ve onların bu husustaki fikirlerini öğrenmiştir. Fakat bütün âlimlerin aynı fikir etrafında birleştikleri, yalnız ulemanın fetva ile ilgili makamında bulunan Zenbilli Ali Cemalî Efendi'nin bu fikre katıldığı şüphelidir.⁹¹

Günümüzde bazıları, Şeyhülislamın Yavuz Sultan Selim'den korktukları için bu fetvaları verdiklerini söylemektedir. Ama biz Osmanlı Devletindeki kadı ve şeyhülislamın, kimi padişahların namazları cemaatle kılmadığı söylentisi yüzünden mahkemede şahitlik yapmasına izin vermediğini, kimi padişahların yanlış karar

⁸⁹ Varlık, s. 193.

⁹⁰ Ekinci, s. 167; Uğur, s. 53–54.

⁹¹ Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 34.

verdikleri için ellerinin kesilmesini uygun gördüklerini, kimilerini devlet işlerini aksattığı için hutbeden azarladığını, kimisini tahttan indirmekle tehdit ettiğini biliyoruz. Kadılar ve âlimler padişahı isterlerse makamlarına kabul etmezken, padişahın böyle bir lüksünün olmadığı da bilinen bir gerçektir.

Yavuz Sultan Selim Safevîlerle savaşmak için İstanbul müftüsü Sarıgürz Nureddin Efendi (Müftü Hamza) ve Kemal Paşazâde, Sungurî Hasan b. Ömer, Molla Arab gibi İslam âlimlerinden fetvalar aldı.⁹²

Müftü Hamza'nın verdiği fetva şöyledir: “Ey Müslümanlar bilin ve haberdar olun ki, reisleri Erdebil oğlu İsmail olan Kızılbaş topluluğu, Peygamberimizin şeriatını, sünnetini, İslam dinini, din ilmini, iyiyi ve doğruyu beyan eden Kur'an-ı Kerim'i küçük gördüler. Yüce Tanrının yasakladığı günahlara helal gözü ile baktılar. Kutsal Kur'an'ı öteki din kitaplarını tahkir ettiler ve onları ateşe atarak yaktılar. Hatta kendi melun reislerini Tanrı yerine koyup ona secde ettiler. Hz. Ebu Bekr'e, Hz. Ömer'e sövüp, onların halifeliklerini inkâr ettiler. Peygamberimizin karısı Ayşe anamıza iftira ettiler ve sövdüler. Peygamberimizin şeriâtını ve İslam dinini ortadan kaldırmayı düşündüler. Onların burada bahsedilen ve bunlara benzeyen öteki kötü sözleri ve hareketleri benim ve öteki bütün İslam dininin âlimleri tarafından açıkça bilinmektedir. Bu nedenlerden ötürü şeriat hükmünün ve kitaplarımızın verdiği haklarla, bu topluluğun kâfirler ve dinsizler topluluğu olduğuna dair fetva verdik. Onlara sempati gösteren, batıl dinlerini kabul eden ve yardımcı olanlar da kâfir ve dinsizlerdir. Bu gibi kimselerin topluluğunu dağıtmak bütün Müslümanların vazifesidir. Bu arada, Müslümanlardan ölen kutsal şehitlerin yeri cenneti âlâ'dır. O kâfirlerden ölenler ise, hakir olup cehennemin dibinde yer tutacaklardır. Bu topluluğun durumu kâfirlerin (kitap sahibi Hristiyan ve Yahudilerin) halinden daha kötüdür. Bu topluluğun kestiği veya gerek şahinle gerek ok ile gerekse köpek ile avladığı hayvanlar murdardır. Onların gerek kendi aralarında gerekse başka topluluklarla yaptıkları evlenmeler muteber değildir. Bu toplamadan sonra onların tövbe ve nedametlerine inanmamalı ve hepsi öldürülmelidir. Hatta bu şehirde onlardan olduğu bilinen veya onlarla birlik olduğu tespit edilen kimse öldürülmelidir. Bu türlü topluluk hem kâfir ve imansız hem de kötülük yapan

⁹² Varlık, s. 193; Ekinci, s. 166.

kimselerdir. Bu iki sebepten onların öldürülmesi vaciptir. Dine yardım edenlere Allah yardım eder, Müslüman'a kötülük yapanlara Allah da kötülük eder."⁹³

Kemal Paşazâde de Şah İsmail ve yardımcılarını kâfirlikle suçlamaktadır ve onlarla savaşan biri galip gelirse gazi, ölürse de şehit olacağını belirtmektedir.⁹⁴

Sungurî Hasan b. Ömer ise fetvasında "Elsine-i nasda Kızılbaş demekle ma'ruf taife-i rezilenin hezeyanlarını mübeyyin bir risale-i müstakille" adlı bir risale kaleme almıştır. Üç bölüm halinde yazdığı risalesinde özetle şöyle der: "...Bu nice ehl-i fesad Erdebil Şeyhi, Şeyh Haydar oğlu İsmail'i serdar edip ümmet-i din üzerine bağy ve huruc eylediler. Şam-ı Şerif kurbunde ve Cebel-i Ben-i Amir'den ki Şia ve Rafedî(Rafizi)'nin mecmaıdır. Anda Tecammü edüp murdar ehl-i cidal kıdve-i eimme-i dalal, Abdu'l-Al nam bir rafidîyi, mel'un İsmail'e karin ve ol mezheb-ı batıla eşaatte zahir ve muin olup Şeyhü'l-İslamları namına Şeyhü'l-Küfürleri oldu..."

Sungurî, Kızılbaşların Ehl-i Sünnet tarafından reddedilmiş bazı özelliklerini saymaktadır. Bu özellikleri şöyle özetlemek mümkündür: Hz. Allah'ın imamlara intikal ettiğine inanırlar. Hz. Cebrail'in tebliğ-i risalette hata ettiğine inanırlar. Şaha secde edip mukabilinde sevap umarlar. Hülefay-ı Selaseyi tekfir ederler. Bazı sahabeleri, Hz. Ali'ye muhalefet edip, Hz. Ebubekir'e biat ettikleri için tekfir ederler. Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetlerine muhalefet ederler. Mesela "Allah rıdvan ehlinden razıdır"⁹⁵ ayeti bunlardan biridir. Rıdvan ehlinin kafir olmaları, ayete göre muhaldır. Halbuki Kızılbaşlar bu sahabelerin bazısını tekfir ederler. Bu ise Kuran'ın bir ayetini inkar demektir ve ilhad sebebidir. Hz. Aişe'ye kazf etmekle (iftira etmekle), Kuran'ın bu husustaki hükmünü inkâr etmiş olurlar. Üstelik Hz. Aişe'ye yaptıkları bu iftirayı, sevap zannıyla yapmaktadırlar. "Ehl-i kible tekfir edilemez. Bunlar nasıl tekfir ediliyor" diye sorulan soruya şöyle cevap veriyor: "İslam'a münafi ahval ve etvar olmadığı zaman bu hüküm geçerlidir. Ama bunların İslama muğayir çok ahval ve akvalı var" şeklinde cevap verir.⁹⁶

Erdebil, Tebriz, Şam ve civarlarını gezmiş olduğundan Kızılbaşları çok iyi gözlemleyen ve tanıyan Ömer b. Hamza da Rafizîler ve özellikle Erdebil müntesiplerinin yaptıklarını,

⁹³ Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 35–36, Çetinkaya, Kızılbaş Türkler, s. 455–456.

⁹⁴ Ekinci, s. 167–168.

⁹⁵ Kur'an-ı Kerim, 48/18.

⁹⁶ Ekinci, s. 171–173.

kötülükleri ve rezillikleri, gezdiği ve seyahat ettiği yerlerdeki insanlara anlatarak Sultan Selim'i Kızılbaşlara karşı savaş açmaya teşvik etmiştir.⁹⁷

Şüphesiz bu fetvaları kavrayabilmek için fetvaların verildiği dönemin atmosferini bilmek gerekir. Fetvalar, Şah Kulu ve Nur Halife gibi Kızılbaşların giriştikleri isyan ve yağmalama neticesinde devlete isyan ettikleri kabul edilerek verilmiştir. Diğer taraftan biz Kızılbaşız deyip devlete isyan edenler de hal ve hareketleriyle, yaptıkları taşkınlıklarla böylesi fetvaların verilmesine zemin hazırlamışlardır.

Bu fetvalara ve Yavuz Sultan Selim Şah İsmail'le yapılacak savaşta ülkedeki Kızılbaşların isyan çıkarıp, tehlikeli bir hal almalarından korktuğu için aldığı tedbirlere dayanarak Yavuz Sultan Selim'in kırk bin Türkmen'i Alevî olduğu için katlettiği söylentisi üretilir. Hâlbuki Sultan Selim'in bu fermanı yayınlaması toprağını, çiftini-çubuğunu terk ederek, İran'a gitmek isteyen Türkmenlere mani olmak amacını taşımaktadır. Bunlardan öldürülen veya idam edilenler için değişik rakamlar verilir.

Öldürülen Kızılbaşların sayısı ile ilgili farklı yorumlar da mevcuttur. İsmail Hami Danişmend, memurların ifratı yüzünden bu sayının kırk binden fazla olduğunu belirtmektedir.⁹⁸

Tarihçi Mustafa Akdağ ise bu sayıyı fazla mübalağalı bulmaktadır: “Şah İsmail'e bağlılıkları, sadece dini inanç olma çizgisini aşarak para yardımı, asker olarak gidip ordusuna katılma, Kızılbaşlık propagandası yapmak ve Şah'a casusluk etmek gibi yollarla hizmet ettikleri sabit olanlar hakkında kovuşturma başladı; yakalananlar suç derecesine göre ya yerlerinden sürülüyorlar (özellikle Rumeli tarafına), ya da hapis ve idam ediliyorlardı.”⁹⁹

Faruk Sümer ise, kırk bin Kızılbaş'ın bir kısmının öldürülmesi bir kısmının da hapsedilmesi ile ilgili olarak Osmanlı müverrihlerinin sözlerini abartılı bulduğunu bu kadar çok insanın öldürülmesi ve hapsedilmesinin çok önemli bir mesele olduğunu daha sonraki arşiv vesikalarının, bunlardan ancak faal olanların öldürüldüğü, hapsedildiği ya da sürgüne gönderildiğini gösterdiğini söylemektedir.¹⁰⁰

⁹⁷ Ekinci, s. 173.

⁹⁸ Danişmend, c. II, s. 7.

⁹⁹ Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İctimâi Tarihi, c. II, İstanbul 1979, s. 154.

¹⁰⁰ Sümer, Safevî Devleti'nin Kuruluşu ..., s. 36.

Ancak taraflı görüşler bu olaydan önceki ve sonraki ayaklanmaları, Yavuz'un bu önlemleriyle beraber ele alarak olayı büyük katliam şeklinde verirler. Bu katliam söylentileri ve diğer karalamalar ileride ayrıntılı şekilde verilip analiz edilecek fakat burada birkaç cümleyle ifade etmek gerekirse devletin Kızılbaş Türkler hakkında yaptığı şey, bilhassa siyasi faaliyet gösterenleri, faaliyetlerinin mahiyetlerine göre cezalandırmaktan ibaretti. Bu konuyla ilgili olarak Osman Turan şöyle demektedir, “Çaldıran Savaşına giderken bazı Alevî reislerini tenkil etmesi de, taassupla değil, sadece devletin emniyeti ve Şah İsmail ile işbirliği yapmaları ile ilgili idi.”¹⁰¹

---

¹⁰¹ Osman Turan, Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, Turan Neşriyat Yurdu, c. II, İstanbul 1969, s. 83.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇALDIRAN MEYDAN MUHAREBESİ

2.1. Yavuz Sultan Selim'in Edirne'den İstanbul'a Hareket Ederek İran Seferine Başlaması

Şah İsmail'in amacı doğuda Özbekleri yendikten sonra Osmanlı topraklarını ele geçirmektir. Anadolu'ya gönderdiği halifeler vasıtasıyla çıkardığı karışıklıklar ve yaptığı faaliyetler bunu gösteriyordu. Yavuz Sultan Selim ise Trabzon'da bulunduğu şehzadelik döneminden beri bunları takip ediyordu.

Sultan Selim, Şah İsmail'e bir elçi göndererek kendisine sığınmış olan yeğeni Murad'ın geri verilmesini ve Diyarbakır'ın veraset yolu ile kendisine ait olduğunu, iade edilmesi gerektiğini bildirdi. 1513 kışında İsfahan'da olan bu görüşmede Şah İsmail, Selim'in yeğenini bir misafir olarak gördüğünü ve bu nedenle de kendisine teslim etmeyeceğini bildirdi. Diyarbakır konusundaki iddialarını ise aşağılayıcı bir dille yalanlayarak ancak ordu gücüyle alabileceğini belirtti.

Sultan Selim'in bu talepleri ve Şah İsmail'in red cevapları Selim için savaş bahanesiydi. Bunun yanında her iki devlet de yükselme ve yayılma devrini yaşamaktaydı. Şah İsmail, çok geniş bir ülkede büyük bir imparatorluk kurmuştu. Bu süratli gelişme ve kuvvetlenme Şah İsmail'in daha büyük emeller beslemesine sebep olmuştur. Osmanlı Devleti en kudretli günlerini yaşamaktaydı. Doğu sınırlarında böyle kuvvetli bir devletin, bulunmasını kendi mevcudiyeti için tehlikeli görmüştür. Nitekim İran'da kurulan Timur ve Akkoyunlu Uzun Hasan hükümetlerinin, Osmanlı için ne kadar tehlikeli olduğu da malumdur. Şah İsmail, Şii mezhebini İran'da resmi mezhep olarak kabul ettiği gibi bu mezhebin Anadolu'ya yayılması için büyük gayretler sarf etmiştir. Şah İsmail bu mezhebin batı Anadolu'da da yayılması için propagandacılar, casuslar göndermiştir. O devirlerde din ve mezhep gayretlerinin, devletler bünyesinde ne kadar

etkili olduğu ise aşikârdır. Şah İsmail'in bu gayretlerinin devam etmesi Anadolu için ciddi bir tehlikedir. Osmanlı Devleti'nin başında bulunan bir hükümdarın bunları görmemesi mümkün değildir ve bu tehlikeyi önlemek istemesi tabiidir.¹⁰² Şah İsmail'in bu mezhebi yaymak ve devletini genişletmek gayretleri karşısında Osmanlı Devleti ve Yavuz Sultan Selim, öncelikle Şah İsmail ve Safevî Devleti'ni ortadan kaldırarak, Sünni mezhebin bütün İslam âlemi için yegâne mezhep olmasını gaye edinmiştir.¹⁰³

Şah İsmail'in daha İsfahan'da iken savaş hazırlıklarına başladığı ve memleketinin hâkim ve kethüdalarına fermanlar gönderdiği bilinmektedir. Diyarbakır'da bulunan Ustacalu Muhammed Bey'e haberci göndererek askerlerini alıp acilen dergâha gelmesini istedi. İsmail'in Osmanlı savaş tekniklerini birinci elden bilen iki kumandanı vardı; Muhammed Han Ustacalu ve Nur Ali Halife. Şah İsmail'in bu sırada hazırda seksen bin kişilik bir süvari kuvveti vardı. Bunların ekserisi Ustacalu, Afşar, Varsak, Dulkadirli, Rumlu, Şamlu, Kaçar ve Türkmenlerden oluşmaktaydı.

Şah İsmail bu sıralarda, Kılıç adında bir halifeyi de Anadolu'ya gönderip savaş hazırlıkları açısından oradaki durumu araştırmakla görevlendirdi. Osmanlılara karşı açacağı savaşta kendisine müttefik olması için Memlük Sultanı Kansuh El-Guri'ye hediyelerle birlikte bir sefaret heyeti gönderdi.¹⁰⁴ Sultan Selim'in, kardeşi Ahmed'le mücadelesini değerlendirmeyi de ihmal etmemiştir. Selim'e karşı Ahmed'i destekliyor ve onun kaçan çocuklarına sığınma imkânı veriyordu.¹⁰⁵

Şah İsmail vezirlerinden Ahmed Ağa Karamanlıyı, Durgutoğlu Musa Bey'e gönderip savaş hazırlıklarını hızlandırır. En yakın adamlarından Ustacalu Muhammed Bey'in Selim'e gönderdiği mesajlar belki de bardağı taşıran son damlalar oldu. Ustacalu Muhammed Bey Sultan Selim'e başörtüsü gibi hediyeler göndererek onu savaşa teşvik etti.¹⁰⁶

Bütün bu olanların ardından Sultan Selim topladığı divanda konuyu istişare ederek savaş kararı aldı. Anadolu ve Rumeli beylerbeylerine, sancak beylerine fermanlar göndererek hazırlanmalarını emretti. 19 Mart 1514'de Edirne'den hareket edip 29

¹⁰² Zuhuri Danışman, Osmanlı Devleti Tarihi, c. V, İstanbul 1965, s. 166.

¹⁰³ Danışman, s. 167.

¹⁰⁴ Tekindağ, "... Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", s. 57.

¹⁰⁵ Allouche, s. 44.

¹⁰⁶ Rumlu, s. 177.

Mart'ta İstanbul'a ulaştı ve çadırını Eyüp'teki Fil-Çayırı denilen yere kurdurdu. Sultan Selim burada Ebu Eyyub el'Ensari'nin ve atalarının mezarlarını ziyaret ettiği gibi kurbanlar kestirip, fakirlere sadaka dağıttı. Selim 20 Nisana kadar kaldığı bu yerden Manisa'da bulunan oğlu Süleyman'a mektup gönderip onu Edirne'yi muhafaza etmekle görevlendirdi. 20 Nisan'da Üsküdar'ı geçerek Maltepe'ye yerleşti. Bosna Sancak Beyi olan Hadım Sinan Paşa'yı Anadolu beylerbeyliğine atadı. Bununla beraber Şah İsmail'in Anadolu'ya gönderdiği ve Osmanlılarca yakalanıp esir alınmış Kılıç Halife aracılığı ile Şah İsmail'e Farsça yazılmış bir mektup gönderdi. Mektubunda üzerine yürüdüğünü bildiriyor ve özetle şöyle diyordu: “Bil ki ilahi hükümlerden yüz çevirenlerin, dini ve yasaları yıkmaya çalışanların bu hareketlerine, bütün Müslümanların ve bu arada adaletli hükümdarların, gücü oranında engel olmaları gerekir. Bunu söylemekten amacım şudur: Tekke köşesinden hükümdarlığa yükselen sen, bu yolda yürüdün. Müslüman ülkelere saldırdın. Acıma ve utanmayı bir yana bırakıp zulüm kapılarını açtın. Günahsız Müslümanları incittin. Bozgunculuğu ve bölücülüğü kendin için esas kabul ettin. Hükümdarların yapması gereken doğru işleri ve hükümleri, keyfince değiştirip yasaları yıktın. Daha birçok yanlış işler yaptın. Bunlar senin yaptığın kötülüklerden sadece birkaçıdır. Bu nedenle din adamları kesin kanıtlara dayanarak senin dinden çıktığına, senin ve sana bağlı olanların öldürülmesinin, mallarının yağmalanmasının, kadın ve çocuklarının tutsak edilmesinin, din bakımından uygun olduğuna oybirliğiyle karar verdi. Bu durum karşısında ben Tanrının emrini yerine getirmek, baskı altında olanlara yardım etmek için zırhımı giydim, kılıcımı kuşandım, ata bindim ve yola çıktım. Amacım tanrının yardımıyla senin padişahlığını yok etmek ve böylece yaptığın kötülükleri engellemektir. Ancak savaştan önce tekrar Müslüman olmanı öneriyorum. Eğer yaptıklarına pişman olup içtenlikle tövbe eder ve aldığın kaleleri geri verirsen seni dost olarak kabul ederim. Ama yanlış yapmaya devam edersen, kötülüklerinle berbat ettiğin yerleri kurtarmak ve senin elinden almak için Tanrının izniyle yakında geleceğim. Takdir ne ise öyle olacaktır.”¹⁰⁷

23 Nisan 1514 tarihli bu mektup, Kazasker ve Nişancı Tâcizâde Cafer Çelebi tarafından yazılmış olup, Selim'in Şah İsmail'e gönderdiği ilk mektuptur.¹⁰⁸ Selim bu mektupla

¹⁰⁷ Yavuz Ercan, “Yavuz Sultan Selim Dönemi”, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, c. IX, Ankara 2002, s. 428. Ayrıca mektubun tamamı için bkz. Hoca Sadeddin, c. IV, s. 177–180.

¹⁰⁸ Tekindağ, “... Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi”, s. 58.

beraber aynı gün Akkoyunlu hükümdarlarından Ferruḫşad Bey'e de bir name gönderdi. Mektup Ferruḫşad'ı, Őecaat ve metanet göstermeye teşvik ediyordu.¹⁰⁹

Zındıklık ve mülhidlikle suçlanıp İslam'a davet edilen Şah İsmail'e bu mektubu götüren Kılıç adlı kişi önceden halife namıyla Şah İsmail tarafından Anadolu'ya gönderilen hem casusluk yapan hem de halkı Şah İsmail'e biate davet eden bu yüzden de yakalanmıŐ ve hapsedilmiş bir Kızılbaş'tır. Şah İsmail onun getirdiği mektubu aldıktan sonra Kılıç'ı öldürtmüştür.¹¹⁰

Yoluna devam eden Sultan Selim, 12 Mayıs 1514 tarihinde Anadolu'nun saltanat merkezi olan Kütahya'ya ulaşmıştır. Burada Şehrin ileri gelen büyüklerinden olan Sultan Seyyid Gazi'nin kabrini ziyaret etmiş, fakirlere yardım etmiş ve Őefkatte bulunmuştur.¹¹¹

Sonraki günlerde Karaman sınırına giren Osmanlı ordusu, Seyyidgazi ve Konya yoluyla ilerleyişine devam etmiştir. Sırasıyla Arslanlu, Bayat, DeŐlü, Kuruçay, İŐhaklu, Otsuz Çayırı, Akşehir, Arkın-Özü, Bol Hasan Çayırı, Zengi Karyesi, Keklik-Beli konaklarında dinlenen Osmanlı ordusu Konya'ya gelerek Filobad Çayırı'na yerleşti. Burada Celaleddin Rumi'nin türbesini ziyaret edip fakirlere yüz bin akçe sadaka dağıtıp tımarlı sipahilere de yüz akçe bahŐiŐ verdi. Bundan sonra Kırkpınar, Karacadağ, PınarbaŐı, AkçaŐehri, Karye-i Sulu, Kilimse, Nekkare-zen, AlakuŐ Çayırı, Suluçayır, Develü-Karahisar, Boğaz Köprüsü konaklarını geçerek Kayseri'ye geldi.¹¹²

Vezirlerinden Dukakinoğlu Ahmet Paşa'yı yirmi bin kadar tımarlı sipahi ile durumu kolaçan etmeleri için Sivas'a gönderdi. Kayseri'de kaldığı dört gün içinde Karaman ordusu kendisine katıldı. Çubuk Ovası'na varınca I. Selim, Dulkadirli Alaüddevele Bey'e mektup yazmıŐ ve onu da bu sefere davet etmiştir. Ama Alaüddevele Safeviler, Memlükler ve Osmanlılar arasındaki dengeleri gözeterek tedbiri elden bırakmamaya çalıŐıyordu. Ayrıca baŐlıca rakibi olan Şehsuvaroğlu Ali Bey de Osmanlı ordusunda bulunuyordu. Bu yüzden tedbirli davranarak hiçbir Őeye karıŐmamaya özen gösterdi.

¹⁰⁹ Emecan, s. 109.

¹¹⁰ Hoca Saadettin, c. IV, s. 176–177.

¹¹¹ Celâl-zâde, s. 137–138.

¹¹² Tekindağ, "... Yavuz Sultan Selim'in İnan Seferi", s. 59.

Onun bu davranışı Osmanlı ordusunun erzak sıkıntısı çekmesine neden oldu. Ancak Yavuz bu durumu şimdilik pek önemsemeyerek yoluna devam etti.¹¹³

Öncü kuvvet olarak gönderilen Sinop sancak beyi Ahmed Bey ve Mihaloğlu Mehmed Bey Sivas yakınlarına geldiğinde Dukakinoğlu Ahmed Paşa askerleriyle onları karşıladı.¹¹⁴ Buradan Sivas taraflarına yönelen Selim, orduyu teftiş etmiş, yüz kırk binin üzerinde olan ordudan kırk bin kişi ayırarak Sivas ve Kayseri arasında bırakmıştır.¹¹⁵ Anadolu'da bırakılanlar, genelde savaş elbiseleri ve atları eksik olanlar idi.¹¹⁶ Orduya katılıp, savaşma gücü olmayan gençler, tedaviye ihtiyacı olan yaşlılar ve iş beceremeyenler de bu seferden muaf tutulmuşlardır.¹¹⁷

Sultan Selim orduyu yüz kırk bin kişiden yüz bine indirmesi sayesinde, ordunun temel donanım ve yiyecek sorununu da kısmen hafifletmeyi başarmıştır. Safevî taraftarlarının Anadolu'da çıkarması muhtemel bir isyan da bölgede bırakılan bu ihtiyat ordusu sayesinde önlenmiştir. Sefer sırasında Osmanlı ordusunun erzak meselesi ise birkaç yolla çözülmeye çalışılmıştır. Karayolundan katır ve develerle arpa, yiyecek ve savaş malzemeleri taşınması için beş bin kişilik bir grup görevlendirilmiştir. Bundan başka Karadeniz'den gemilerle Trabzon'a erzak ve malzeme de taşınmıştır.¹¹⁸ Bu erzaklar deve ve katırlarla orduya ulaştırılıyordu. Ayrıca bununla da yetinmeyen Selim, Gürcü hükümdarı Mirza Çubuk'tan erzak yardımı istemiş¹¹⁹, Gürcü kralı da iki bin koyun ve bir miktar balmumu göndermiştir.¹²⁰

Yolculuk sırasında bu tedbirlerin ne kadar isabetli olduğu görülmektedir. Zira Şah İsmail'in Diyarbakır valisi Muhammed Han Ustacalu, çekilirken bölge halkını Safevî Devleti taraflarına göç ettirmiş ve Osmanlı ordusunun geçeceği yolları yakıp yıkmak suretiyle harabeye çevirmiştir. Bölge viran olmuş ve ekili dikili bir şey kalmamıştır. Köyler ve kasabalar yıkılmış olup buğday, arpa ve başka zahireler telef olmuştur.¹²¹

¹¹³ Tekindağ, "... Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", s. 59.

¹¹⁴ Hoca Sadeddin, c. IV, s. 181.

¹¹⁵ Hoca Sadeddin, c. IV, s. 183; Danişmend, c. II, s. 8; Solak-zâde, s. 361-362.

¹¹⁶ Celâl-zâde, s. 140.

¹¹⁷ İdris Bidlîsî, s. 147; Hoca Sadeddin, c. IV, s. 183.

¹¹⁸ İdris Bidlîsî, s. 147-148; Solak-zâde, s. 363-364; Hoca Sadeddin, c. IV, s. 184; Kılıç, Kanuni Devri Osmanlı-İran Münasebetleri ..., s. 83.

¹¹⁹ Uğur, s. 62.

¹²⁰ Uzunçarşılı, s. 264.

¹²¹ İdris Bidlîsî, s. 162; Hoca Sadeddin, c. IV, s. 183; Uzunçarşılı, s. 262; Uğur, s. 62; Kılıç, Kanuni Devri Osmanlı-İran Münasebetleri ..., s. 82; Tekindağ, "... Sultan Selim'in İran Seferi", s. 60.

Yavuz Şah İsmail'in korkup karşısına çıkmamasından korkuyordu. Ordusunun kırk binini ayıklamasının sebeplerinden biri de bu idi. O böyle yaparak Şah İsmail'in er meydanından kaçmasını önlemeye çalışmıştı. Bununla beraber Şah İsmail'i tahrik ederek onu karşısına çıkmaya zorluyordu. Ona kınama, azar ve hakaret dolu mektuplar yolluyor, ayrıca kadın giysileri, hatun peçeleri, şarap fiçileri gönderiyordu.¹²²

Şah İsmail, Sultan Selim'in kışkırtıcı ve dokunaklı mektubuna rağmen sessiz kalmış ve Osmanlı ordusu ile savaşmak için acele etmemiştir. Osmanlı ordusunun ilerleyişine paralel olarak Safevî kuvvetleri de ülkenin içlerine çekilmiş ve esas karşılaşmayı mümkün olduğu kadar ertelemeye çalışmışlardır. Muhtemelen Safevîler, savaşı kışa kadar erteleyip; kışın zayıf düşecek, erzak sıkıntısı yüzünden motivasyonu bozulmuş olacak bir Osmanlı ordusuyla mücadelenin daha kolay olacağını düşünüyorlardı.

Ordu Erzincan civarındayken Yavuz, Şah İsmail'e 14 Temmuz tarihli bir mektup daha gönderdi. Bu mektubunda "... Bir süredir Acem mülkünde fatihlik davası güdüyordun, İran sultanlarının itibarsız artıklarına ve küçük çocuklarına yağma ve hırsızlıkla saldırıp sahipsiz memleketi ele geçirdin. Mülkün ve dinin temelini yıkıp yok ettin, şahlık adına hıyanet sancağını yükselttin. Şimdi seni ve memleketini ıslah etmeye, Müslümanları bu vartadan kurtarmaya yöneldik diye seni ikaz edeli epey zaman geçti. Eğer ersen meydana gelesin Allah'ın iradesi neye müteallik olursa zuhur eder diye sana yazmıştım. Şimdi birkaç gün önceden senin üzerine yürüdüğümünden haberdar olasin. Ona göre tedarikini göresin, sonra gafil oldum, haberim olmadan geldin, askerimi toplayamadım diye bahanen olmasın. Bu kadar zamandır yoldayım, kendi memleketinde bunca askerin varken hala senden bir iz olmaması gariptir. O kadar saklanmışsın ki senin ve adamlarının durumu ayındır. Kılıç davası edenlerin belaları göğüslemek şanındandır. Erlik adına hatadan ve ölümden korkan kimseye ata binmek ve kılıç kuşanmak uygun düşmez. Eğer bu kadar saklanmana ve karşıma çıkmamana sebep askerimin çokluğu ise şimdi bu endişeni bertaraf için askerimden kırk binini Kayseri ve Sivas'ta bıraktım. Hasma inan vermek ancak bu kadar olur, başka olmaz. Zatında gayret ve hamiyet varsa gelip bana karşı durursun. Mukadder olan neyse Allah'ın izniyle o olur."¹²³

¹²² Hoca Sadeddin, c. IV, s. 184.

¹²³ Emecan, s. 111-112.

Feridun Emecen Şah İsmail'in bu mektuba karşılık bir cevap gönderdiğini yazar: "Mezhebimizi ve dinimizi öğüt ve nasihat yoluyla yermişsiniz. Bizim mezhebimiz Resulullah'ın ehl-i beytidir ve bizim itikadımız Fatıma'nın evladından on iki imam kavillerine dayanmaktadır. Savaşa ve vuruşmaya yönelmeyi ve anılan yerde karşılaşmayı geciktirmememiz konusuna gelince, bizim özrümüz bulunduğumuz mesafenin uzaklığıdır. Çünkü Irak memleketindeyken bu hadiseyi duyduk ve ancak şimdi Tebriz uçlarına vardık. Kendilerini karşılamada hiçbir menzilde atımızın dizginlerini geriye çekmemişizdir. Senin ordunun kalabalık olmasından hiç korkmam, askerlerimin, tüfekten de korkusu yoktur, çünkü çelikten zırh giyerler, yeniçerilerin tıpkı bir geyik gibidir, omuzlarındaki silahları da tıpkı bir boynuza benzer, bense aslanım, ormanda geyik çoktur onları avlarım. Ordun savaşa değil olsa olsa Frenk diyarından İran'a satmak için kumaş getirmiştir. Benim kılıcım karşısında güneş bile pes etmiştir, barışta ve savaşta ustayımdır, bir gün ölür, bir gün doğarım. Tebriz uçlarına hızlıca geldim, şimdi Hoy'a vardım"¹²⁴

Yavuz Sultan Selim gecikmeden bu mektuba, bir öncekiyle benzer bir mektupla cevap vermiştir: "Davete icabet edip uzun yolları geride bırakarak memleketine girdik; fakat sen meydanda görünmüyorsun. Padişahların ellerindeki memleket onların nikâhlısı gibidir; erkek ve yiğit olanlar ona kendisinden başkasının elini dokundurtmazlar; hâlbuki bunca gündür askerimle memleketine girip yürüyorum, hala senden bir haber yok. Seni korkutmamak için askerimden kırk bin kişiyi ayırıp Sivas'la Kayseri arasında bıraktım; hasma mürüvvet ancak bu kadar olur. Bundan sonra da saklanıp gözükmeyen erkeklik sana haramdır, miğfer yerine yaşmak ve zırh yerine çadır (çarşaf) ihtiyar eyleyip serdarlık ve şahlık sevdasından vazgeçersin."¹²⁵ Bu mektupla beraber ona hırka, asa, misvak ve şeyhlere mahsus bir de kuşak gönderdi.¹²⁶ Onun aslında bir devlet başkanı değil bir şeyh olduğunun hatırlatmak istiyordu.

Uzunçarşılı'ya göre Sultan Selim son olarak bir mektup daha göndermiş ve bu mektupta da, Şah İsmail'i korkaklıkla itham edip ve onu harp meydanında buluşmaya davet etmiştir.¹²⁷

¹²⁴ Emecen, s. 112–113.

¹²⁵ Uzunçarşılı, s. 261.

¹²⁶ Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 44; Kılıç, Kanuni Devri Osmanlı-İran Münasebetleri ..., s. 82.

¹²⁷ Uzunçarşılı, s. 261.

Sivas'tan Erzincan'a doğru yola koyulan Osmanlı ordusu Yassıçemen'e geldiğinde Sultan Selim'e Şah'tan bir mektup geldi. Şah İsmail'in elçisi Selim'in ordugahına gelip ona Farsça yazılmış bir name ile beraber afyon dolu bir kutu takdim etti. Şah İsmail mektubunda Selim'in savaş istemesinin sebebini araştırıyordu.

Bununla beraber Selim'in kendisine gönderdiği mektubundaki üslubu eleştirerek bunu ona yakıştıramadığını ve o ifadelerin ancak afyon ile sarhoş olmuş bir kişinin kaleminden çıkabileceğini iddia ediyordu. Mektubunu İsfahan'da bir av sırasında yazıldığını belirttikten başka, memleketinde karışıklık çıkmasını istemediğini ancak bunu kabul etmediği takdirde kendisinin de savaşa hazır olduğunu söylüyordu. Şah İsmail sözlerini de harbe başlamakta gecikmiş olmasının sebebini, sonuçları ince düşünmesinden ileri geldiğini belirterek bitiriyordu. Selim, Şah'tan gelen mektup ve ondan da ziyade beraberinde gönderilen afyona sinirlendiği için, Şah İsmail'in ordusu ve hazırlıklarına dair bilgi alındıktan sonra elçiyi öldürttü.¹²⁸

Safevî elçisini katlettiren Sultan Selim, muhtemelen önceki yıllarda Şehzade Murad'ı talep etmek için Safevî sarayına gönderilen ve burada katledilmiş olan bir Osmanlı elçisinin katline mukabele etmek amacı gütmüştür. Elçinin dokunulmaz olup, hiçbir zevale uğramayacağı fikrinin hakim düşünce olduğu ortaçağ dünyasında bu fiil sıradan bir olay değildi. Elçi katli, Şah İsmail'in duygularını kabartıp, savaş meydanına çekme taktiği de olabilirdi.

Şah İsmail bütün bu tahriklere rağmen ses çıkarmadı. Aynı günlerde Osmanlı ordusunda da homurdanmalar artık iyice baş göstermeğe başlamıştı. Çorak ve tahrip edilmiş arazide düşman aramak askerin canını sıkımsı, dedikodular ve isyan belirtileri vuku bulmuştu. Beylerden ve vezirlerden bazıları da seferin devam ettirilmesinden yana değillerdi. Fakat durumu Sultan Selim'e açacak cesareti kendilerinde bulamıyorlardı. Durumu görüşmesi için Selim'in güvendiği adamlarından Karaman beylerbeyi Hemdem Paşa'yı gönderdiler. Paşa, durumu Sultan Selim'e bildirdiğinde bu hareketinin bedelini canı ile ödedi.¹²⁹ Zira Sultan askere gözdağı vermek ve duruma hâkim olmak için bu paşasını feda etmekten çekinmedi. Onun yerine Zeynel Paşa'yı atadı.¹³⁰ Böylece uzun süreden beri tasarladığı bir işi bitirmekte ne kadar ısrarlı ve kararlı olduğunu göstermiş

¹²⁸ Hoca Sadeddin, c. IV, s. 185–187; Uğur, s. 64.

¹²⁹ Bidlîsî, Selim Şah-nâme, s. 150.

¹³⁰ Hoca Sadeddin, c. IV, s. 189.

oldu. Bu olaydan sonra Safevî başkenti Tebriz'e kadar olan yolu, kırk menzile bölmüş ve her gün bir menzil ilerlemeyi emretmiştir.¹³¹

Bu türden şiddet içeren önlemler, geri dönme fikrini ortadan kaldırmamış, ancak herkesi susturmuş ve ordunun bir süre daha yürümesini sağlamıştır. Hemdem Paşa'nın katlinden sonra asker görünüşte padişahın emrine karşı gelmemişse de, bu rahatsızlığını zımnen belirtme yoluna gitmiştir. Başka bir ifadeyle Yeniçeriler, eskimiş ve yırtılmış çarıklarını tüfekleri üzerine asarak, padişahın çadırına mektuplar bırakarak hallerini göstermek, yorgunluklarını ve bıkkınlıklarını dile getirmek istemişlerdir¹³²

Sultan Selim, Eleşkirt'e geldiğinde Yeniçeriler içinde isyanlar artmaya başladı. Düşmanı bir türlü bulamayan Yeniçeriler bu çorak yerde yürümenin gereksiz olduğundan şikâyet ettiler. Hatta bir sabah erkenden padişahın çadırına kurşun attılar. Bu olay Hoca Sadeddin'in kitabında şöyle yer bulmaktadır: “Yavuz: “Şol otağ örtüsünde olan delikleri görür müsün ve neden olduğunu bilür müsün? Deyu buyurmuştur. Babam eydir. Her ne denlü düşündüysem de bir şey aklıma gelmedi. Padişah buyurdu ki, ol densizler nice kez yolumuz üzere durdular ve haberleri üzre çarklar çevirüb bozgundan laf urdular. Düşmen yok biz kande giderüz deyüb terbiye ucundan taşra çıktılar. Biz ise aldırmayub dizginleri başka yöne çevirdik. Onlar da ol zorunla ardımızca geldiler. En sonunda bir gece yıldırım kastıyla otağa tüfek attılar. İşte bunlar o haddini bilmez kötü yoldakilerin işidir.”¹³³

Bunun üzerine askerlerin içine giren Selim kesin ve etkileyici konuşma ile askerlerini etkileyerek ve biraz da gururlarına dokunarak bu kararlarından onları vazgeçirdi. Konuşmasında “Şu anda henüz varmak istediğimiz yere gelmedik. Düşmanla karşılaşmadan geri dönmek mümkün değildir. Bunu düşünmek bile kötü bir şeydir. Ama garip olan budur ki Şah'ın adamları efendileri için can verirken içimizdeki bazı gayretsizler, bu dinden sapmış kimseleri yola getirmek için buralara kadar gelmiş olan bizleri geri dönmeye ve gayretlerimizi boşa çıkarmaya çalışıyor. Fakat biz yolumuzdan asla dönmeyecek ve emre itaat edenlerle birlikte gerekli yerlere kadar gideceğiz. Kalbine zaaf düşüp çoluk-çocuğunu, ailesini özleyenler bu tür bahaneleri ileri sürerler, bundan öte gitmeyiz derler. Onun gibiler kendileri bilir, geri dönerlerse din yolundan

¹³¹ İdris Bidlîsî, s. 150; Solak-zâde, s. 363; Hoca Sadeddin, c. IV, s.188; Uğur, s. 64-65.

¹³² Celâl-zâde, s. 146; Hoca Sadeddin, c. IV, s. 189.

¹³³ Hoca Sadeddin, c. IV, s. 194.

dönmüş olurlar, onların bahaneleri düşmanın görünmediği ise işte düşman ilerdedir. Eğer er iseniz benimle birlikte hareket edin ve yola devam edin yoksa ben yalnız başıma giderim”¹³⁴ Bizi isteyen can fedaların kılıç ve okluğu belinde ve zehir içmekten, kahır çekmekten kaçınan canına düşkünlerin seçenekleri kendi ellerinde olsun.” diyerek Azerbaycan’a hareket emrini verdi. Selim’in bu kararlı halini gören yeniçerilerden hiçbiri ayrılmaya cesaret edemedi.

Sonraki günlerde Şah İsmail’i savaş meydanına çekmek için I. Selim, askerî bir hile yapmış ve Safevîlere bir casus göndermiştir. Türkmen beyi Ferruhsad’ın adamlarından olan Şeyh Ahmed adlı bu casus, özel bir görev üstlenerek Şah İsmail’e gitmiş ve Şah İsmail’i ikna için bir yalan uydurmuştur. Şah İsmail’i Ucan Yaylası’nda bulan casus, kendisini Rumeli beyleri ve Türkmen yiğitlerinin gönderdiğini belirtmiş, söz konusu kabilelerin savaş sırasında Osmanlı’yı terk edip, Safevî saflarına geçeceklerini, Şah İsmail’in yolunda can ve baş koyup dostuna dost, düşmanına düşman olacaklarını ifade ettiklerini Şah İsmail’e iletmiştir. Onun sözlerine inanan Şah İsmail, casusa bol miktarda hediye vermiş ve Çaldıranda Osmanlı ordusunu karşılayacağını bildirmiştir.¹³⁵ Nitekim bu olaydan kısa bir süre sonra Safevî ordusu Çaldıran Çölü’nde görünmüştür. Şah İsmail, Yavuz’un hakaretlerine ve kendi komutanlarının kışkırtmalarına dayanamayıp ve büyük ihtimalle Yavuz’un hilesine kanıp Tebriz yakınlarındaki Çaldıran Ovası’nda Osmanlı ordusu ile karşılaştı.

Ancak Osmanlı ordusu, 20 Nisan’dan Çaldıran Savaşı’nın başladığı 23 Ağustos tarihine kadar, dört ay boyunca yol alarak Anadolu’dan yabancı bir memlekete gelmişti. Askerler de atlar da yorgun ve bitkindi. Fakat bununla beraber bazı üstünlükleri vardı. Bunların başında topçu kuvveti geliyordu. Şah’ın askerleri ise ateşli silahlardan mahrum, ekserisi ok ile mücadele ederken Osmanlıların fitilli muske denilen tüfekler kullandıkları rivayet edilir. Osmanlıların diğer üstünlüğü ise piyade kuvvetiydi.¹³⁶

Şah İsmail’in ordusu kendi memleketinde ve bolluk içindeydi. Sayıca Osmanlı askerine denkti. Top ve tüfek yönünden Osmanlı’ya denk değildi ama Osmanlı gibi yorgun da değillerdi, üstelik çoğu atlı ve dinçti. Sanki demir bir dağ gibi zırhlarla bürünmüşlerdi.

¹³⁴ Hoca Sadeddin, c. II, s. 258.

¹³⁵ Hoca Sadeddin, c. IV, s. 196; Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 50–51; Kılıç, Kanuni Devri Osmanlı-İran Münasebetleri ..., s. 89.

¹³⁶ Danişmend, c. II, s. 12.

Yine atları bakımlı ve dinçti, Osmanlı ordusunun atları gibi uzun bir mesafe katedip aç ve susuz kalmamışlardı.¹³⁷

2.2. Tebriz'e Yürüyen Osmanlı Ordusunun Çaldıranda Mevzilenmesi Ve Orduların Karşılaşması

Çaldıran savaşında Şah İsmail'in ordusu köken bakımından en az Selim'inki kadar Türk idi ve her iki ordu da Oğuz ve Türkmen kavminin mensupları ve hatta pek mühim bir kısmı aynı ülkenin çocuklarıydılar.¹³⁸

Safevî ordusunun çoğunluğu Ustacalu, Rumlu, Şamlu, Kaçar, Musullu, Tekelü, Bayburd'lu, Çapan'lu, Dulkadirli, Varsak, Afşar, Kaçar, Karacadağ ve Karamanlı Türkmenlerinden meydana geliyordu.¹³⁹ Önceden Osmanlı ülkesinde karışıklık çıkaran Nur Ali Halife de Şah'ın ordusundaydı.¹⁴⁰

Yaklaşık 2500 kilometrelik uzun bir yoldan gelen yüz bin kişilik Osmanlı askeri ve atları yorgundu, aynı zamanda yiyecek sıkıntısı vardı. Sayıca en az Osmanlı kuvvetleri kadar olan şahın ordusu ise dinçti ve Tebriz gibi çok kısa bir mesafeden gelmişti¹⁴¹

Çaldıran denen bölgeye gelindiğinde padişah savaşa hemen başlamak ya da askere bir gün dinlenmek için zaman vermek konularında karar vermek üzere harp meclisini topladı. Orada bulunanlardan sadece defterdar Piri Mehmet Çelebi savaşa hemen başlanmasının uygun olduğunu çünkü ordunun içinde akıncılar denilen grubun büyük bir kısmının Şah İsmail'e muhabbet beslediğini ve bazılarının yakınlarının düşman saflarında olduğundan dolayı kendilerine düşünme fırsatı verildiği takdirde düşman tarafına geçmelerinin ya da saldırıda gevşek davranmalarının söz konusu olabileceğini bildirmiştir. Bu görüş padişahça haklı bulunmuş ve derhal saldırı emri verilmiştir.¹⁴²

Savaş öncesinde Safevî askerî şurasının toplantısında ise Safevî emirlerinden Rumlu Nur Ali ve Muhammed Han Ustacalu, Osmanlı ordusuna gece hücum etmeyi ve meydana gelecek kargaşa ortamından faydalanmayı teklif etmişlerdir. Ancak Şamlu

¹³⁷ Uğur, s. 71.

¹³⁸ Sümer, Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatları- Destanları, Ana Yay., İstanbul 1980, s. 171.

¹³⁹ Varlık, a.g.m, s. 194; Uğur, s. 46.

¹⁴⁰ Uzunçarşılı, s. 265.

¹⁴¹ Ayrıca Şah'ın ordusunun İran tarihlerine göre 80.000 olduğuna dair bkz. Tayyip Gökbilgin, "Çaldıran", İ.A., c. III, İstanbul 1980, s. 330.

¹⁴² Danişmend, c. II, s. 11; Uzunçarşılı, s. 267-268.

emiri Durmuş Han, bu teklife karşı çıkmış, bunun yüreksizlik ve korkaklık olduğunu söylemiştir.¹⁴³ Şah İsmail, Durmuş Han'ın itirazını yerinde bularak: “Ben kervan basan eşkıya değilim...” deyip, emirlerin bu teklifini kabul etmemiştir. Muhtemelen Şah İsmail, Osmanlı ordusundaki ateşli silah ve topların savaş meydanında ne kadar belirleyici rol oynadığını hesaba katmamış ve Safevî süvari birliklerinin savaş kahramanlıklarına çok güvenmiştir.¹⁴⁴

Savaşta orduların savaş düzeni şöyle idi; Safevî ordusunun merkezinde Vezir Nizameddin Abdalbâki, Emir Muhammed Kemûne ve Emir Seyyid Şerif komutanlığındaki Kızılbaş birlikleri yerleşmişlerdi. Sağ taraf Durmuş Han Şamlu, Halil Sultan Dulkadirli, Hüseyin Bey Lala ve Hâdim Bey Hulefa'ya bırakılmıştı. Muhammed Han Ustacalu ve Çayan Sultan komutanlığındaki Diyarbakır askerî birlikleri ise sol tarafta mevki tutmuşlardı. Sarı Pire komutanlığındaki bir grup asker, Safevî öncü bölüğünü oluşturmuştu. Şah İsmail ise seçkin askerlerle beraber hangi tarafta güçlük çıkarsa o tarafa yönelmek için beklemekteydi.¹⁴⁵ Safevîler, Osmanlı ordusunun her iki tarafına aynı anda hücum ederek kenarları ezip, Osmanlı ordusunun merkezindeki kuvvetleri arkadan kuşatmak üzerine kurulmuştu.¹⁴⁶ Bu operasyon sayesinde Osmanlı ordusunun top ateşlerinin etkisiz hale getirilmesi de umuluyordu.

Osmanlı ordusunda ise sağ kanatta Anadolu beylerbeyi Sinan Paşa ile Zeynel Paşa'nın emrindeki Anadolu ve Karaman kuvvetleri, sol kanadına ise Rumeli beylerbeyi Hasan Paşa komutasındaki Rumeli askeri yerleştirildi. Selim, sipahi, silahdar, ulufeci ve gureba bölükleri ile çevrilmişti. Yanında Sadrazam Hersekoğlu Ahmed Paşa, Vezir Dulkadiroğlu Ahmed Paşa, Vezir Mustafa Paşa, Ferhad Paşa, Karaca Paşa gibi devlet ricali, son Akkoyunlu beylerinden Kisra, Kazasker ve bazı din adamları bulunuyordu. Ayas Ağa emrindeki yeniçeriler sayısı 12.000 olmakla beraber Selim'in ön kısmında yer aldılar. Bunların önünde araba ve develerden oluşan bir set oluşturulmuştu. Anadolu ve Rumeli azapları, birbirlerine zincirler ile bağlanmış 500 topun önünde dizildiler.¹⁴⁷

¹⁴³ Rumlu, s. 178.

¹⁴⁴ Namık Kemâl, Yavuz Sultan Selim, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1968, s. 45.

¹⁴⁵ Rumlu, s. 179–180; Solak-zâde, s. 366; Lutfi Paşa'ya göre, Şah İsmâil ordunun kalbinde, yani merkezde mevki tutmuştu. Bkz. Lutfi Paşa, s. 220. Şükrî-i Bitlisî ise Şah İsmâil'in sağ kanatta mevki tuttuğunu söylemektedir. Bkz. Şükrî-i Bitlisî, s. 172.

¹⁴⁶ Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 55.

¹⁴⁷ Tekindağ, “... Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi”, s. 66.

Öncü birlikler ise Şehsuvaroğlu Ali Bey ve Şadi Paşa'nın emrinde idiler.¹⁴⁸ Osmanlı ordusunun savaş planı, düşman kuvvetlerini top ateşi mesafesine çekerek, topların önünden çekilmek ve onların isabetli ateş açmalarını sağlayarak, karşı tarafa büyük bir darbe vurmak ve saldırıya geçmek üzerine kurulmuştu.

Nihayet savaş 23 Ağustos 1514 tarihinde Çaldıran Ovasında başlamıştır. Savaşa, akşamdan sabaha kadar şarap içip sarhoş olan Safevî askerlerinin başlamış oldukları görülmektedir.¹⁴⁹ Sarı Pire komutanlığındaki Safevî öncü bölüğü Osmanlı ordusuna saldırmış, fakat Osmanlı öncü bölüğünün komutanı Mihaloğlu, Sarı Pire'nin saldırısını savmıştır.¹⁵⁰

Osmanlı askerleri “Allah, Allah”, Safevî askerleri ise “Şah, Şah” naraları ile savaşa katılmışlardır.¹⁵¹ Savaşın genel görünümüne bakılırsa, her iki tarafın sağ kanatlarının kahramanlıklar sergileyip, büyük başarılar kazandıkları görülmektedir. Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa komutanlığındaki Osmanlı ordusu taktik gereğince, Muhammed Han Ustacalu komutanlığındaki Safevî ordusunun saldırıları karşısında geri çekilmiş ve Safevî askerlerini top ateşi mesafesine çekmiştir. Yakın mesafeden açılan top ateşleri, Muhammed Han Ustacalu ve kuvvetleri için büyük bir felaket olmuştur. Safevî sol kanadı ağır yara almış ve Muhammed Han savaş meydanında ölmüştür.¹⁵²

2.3. Şah İsmail'in Savaş Alanını Terk Etmesi Ve İttifak Arayışları

Sinan Paşa'nın kuvvetleri Safevîler'in merkez kuvvetlerine hücum etmiş ve onları yenilgiye uğratmıştır. Sol kanat ve merkezden sağ kurtulanların bu esnada başarılı işler yapan Safevî sağ kanadına yöneldikleri görülmektedir. Zira bu kanada bağlı Osmanlı askerleri, taktik gereğince, çekilmekte geç kalmış ve bu kanada yerleştirilmiş olan Osmanlı topları iş görmez hale gelmiştir. Savaşın bu kızgın anında yeniçerilerin müdahalesi, savaşın seyrini değiştirmiştir. Bunun üzerine Şah İsmail de yön değiştirip, Osmanlı artçı kuvvetleri üzerine saldırmıştır. Aslında bu yön değiştirme, Safevî ordusunun çabucak çözülmesine sebep olmuş, Safevî süvarileri deve ve arabaların arasında iş göremez hale gelmişlerdir. Savaşın bu kritik anında Şah İsmail bir kurşunla

¹⁴⁸ Hoca Sadeddin, c. IV, s. 199.

¹⁴⁹ Celâl-zâde, s. 146–147; Lütfi Paşa, s. 228–229.

¹⁵⁰ Rumlu, s. 180.

¹⁵¹ Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 56; Danişmend, c. II, s. 12.

¹⁵² Solak-zâde, s. 367; Uzunçarşılı, s. 268; Kılıç, Kanuni Devri Osmanlı-İran Münasebetleri ..., s. 94.

pazusundan yaralanmış ve bindiği atı bataklığa saplanmıştı. Bir Osmanlı süvarisinin onun üzerine yöneldiği sırada, Afşar kabilesinden olup, kıyafet ve elbisesi Şah İsmail'e çok benzeyen Sultan Ali: - “Şah, benim” diyerek haykırmış ve süvariye hedeften saptırmıştır. Ustacalu kabilesinden Hızır Ağa adlı başka bir Safevî müntesibi ise atını Şah İsmail'e vermiş ve kaçmasını sağlamıştır.¹⁵³ Şah İsmail'in firarını gören Safevî askerleri de fazla direnmeyip, kaçmaya koyulmuşlar ve böylece bu korkunç savaş akşama doğru sona ermiştir.¹⁵⁴

Sultan Selim, Safevî askerlerinin takip edilmemesini ve kimsenin yağmaya kalkışmamasını buyurmuştur.¹⁵⁵ Çünkü bu firarın stratejik bir savaş hilesi olabileceğini düşünmüştür. Gece yaklaştığında bölgede hiçbir Safevî tehlikesinin olmadığı anlaşılmış ve bunun üzerine mallar ve askerî araçlar toplanmıştır.¹⁵⁶ 23 Ağustos 1514'de meydana gelen bu savaşta teknik ve topçu gücü üstün olan Osmanlı ordusu, Şah'ın ordusunu büyük bir yenilgiye uğratmıştır. Şah kendisini kurtarabilmiş fakat bütün eşyası, karargahı ve gözdesi veya haremi Taçlı Hanım, Vidin Sancakbeyi Mesih Bey'in adamları tarafından esir edilmiştir.¹⁵⁷

Savaş sırasında gelişen olaylar hakkında pek çok abartılı söylenti, dönemin kaynaklarının ve birtakım son devir Safevî tarihi araştırmalarının sayfalarını süslemektedir. Bu rivayetlerden birinde Şah İsmail savaş meydanında Osmanlı komutanlarından Ali Bey Malkoçoğlu ile karşılaşmış ve kılıcıyla ona ölüm şerbeti içirmiştir.¹⁵⁸ Bu ve benzeri rivayetlerin gerçek ilmi değeri düşüktür. Ancak her halükarda onların var olduğunu bilmekte de yarar vardır. Savaş meydanında üç gün kalan Osmanlı ordusunda tayinler ve terfiler yapılmış, askere bahşişler dağıtılmıştır. Vefat eden Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa'nın yerine Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa

¹⁵³ Rumlu, s. 183; İdris Bidlîsî, s. 178–179, 186; Solak-zâde, s. 369; Hoca Sadeddin, c. IV, s. 208; Uzunçarşılı, s. 268; Tekindağ, “... Sultan Selim'in İran Seferi”, s. 69; Sümer, Safevî Devletinin Kuruluşu..., s. 46.

¹⁵⁴ Çaldıran Savaşı'nın ayrıntılı tasviri için bkz. Celâl-zâde, s. 147–152; Rumlu, s. 177–184; İdris Bidlîsî, s. 180–187; Hoca Sadeddin, c. IV, s. 199–210; Şükrî-i Bitlisi, s. 161–182; Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 56–59; Danişmend, c. II, s. 11–12; Kılıç, Kanuni Devri Osmanlı-İran Münasebetleri ..., s. 92–97.

¹⁵⁵ İdris Bidlîsî, s. 180.

¹⁵⁶ Rumlu, s. 183.

¹⁵⁷ Saray, s. 22; Mustafa Nuri Paşa, Netayic ül-Vukuat, Kurumları ve Örgütlenmeleriyle Osmanlı Tarihi (Sad.: Neşet Çağatay), c. I, Ankara, 1979, s. 82.

¹⁵⁸ Rumlu, s. 180; Tekindağ, “... Sultan Selim'in İran Seferi”, s. 68.

getirilmiş, Sinan Paşa'nın yerine ise Karaman beyi Zeynel Paşa tayin edilmiştir. Onun yerine de Ferhad Bey geçmiştir.¹⁵⁹

Savaş meydanında ölenlerin defninden sonra Sultan Selim, divan katiplerini çağırarak, oğlu Sultan Süleyman'a, Mısır Sultanı Kansu Gavri'ye, Kırım Hanı Muhammed Giray'a, İstanbul, Edirne ve Bursa kadılarına, Osmanlı Devleti'nin sınır kaleleri olan Mora, Bosna, Semendire ve Hersek sancaklarına, Osmanlı'ya haraç ödeyen Eflak ve Boğdan beylerine, Hıristiyan devletlerden Lehistan, Engurus, Rus ve Çek memleketlerinin krallarına fetihnameler yazdırmıştır.¹⁶⁰

Sünni İslam dünyasının farklı coğrafyalarında yaşayan Sünni alimlerden bazıları da Sultan Selim'e mektuplar yazarak, onu kutlamış ve Safevîlere son darbeyi vurması hususunda onu tahrik etmişlerdir. Örneğin, Şah İsmail'in baskısı sebebiyle Maverâünnehir bölgesine kaçan Sünni alimlerden Hâce Molla İsfahânî, Sultan Selim'e Farsça ve Türkçe olmak üzere iki manzum mektup yazmıştır. Bu mektuplarda Sultan Selim'in Şah İsmail'i yenip tacını başından indirmesi olayından duyulan memnuniyet dile getirilmiştir. Mektubun devamında, Şah İsmail'in başının gövdeden ayrılması gerektiği de vurgulanmıştır.¹⁶¹

Çaldıran Savaşı'nı takip eden günlerde Sultan Selim, Safevî başkenti olan Tebriz yönünde ilerlemiştir. İlerleyiş sırasında Tebriz halkına iki mektup yazılmış ve onlardan mutlak itaat istenmiştir. Savaşı kaybeden Şah İsmail ise Tebriz'i savunma gücünü kendisinde bulamadığından ülkenin içlerine çekilmek zorunda kalmıştır. Onu takip eden Osmanlı ordusu, Azerbaycan'a girip Hoy ve Merend'i ele geçirmiş ve Tebriz'e doğru ilerleyişine devam etmiştir. Aynı günlerde Tebriz'i vali Hüseyin Bey Helvacıoğlu yönetiyordu. Şah İsmail'in Tebriz'de kalan hazine ve eşyalarını toplamakla meşgul olan vali, Osmanlı ordusunun yaklaşması haberini duyunca şehri terketmiştir.¹⁶²

6 Eylül 1514'de Osmanlı ordusu Acısu denen yere ulaşmıştır. Burada Tebrizli alim, salih ve zenginlerinden oluşan bir topluluk, Sultan Selim'i karşılamaya çıkmış ve ona pek çok hediyeler sunmuştur.¹⁶³ Yollara değerli Acem kumaşları ve altın işlemeli bezler

¹⁵⁹ Uğur, s. 75–76.

¹⁶⁰ Celâl-zâde, s. 153.

¹⁶¹ Mektuplar için bkz. İdris Bidlîsî, s. 125–130.

¹⁶² Hoca Sadeddin, c. IV, s. 219

¹⁶³ Celâl-zâde, s. 154.

sermek suretiyle Yavuz'un gönlünü almaya çalışmışlardır.¹⁶⁴ Tantana ve merasimle Tebriz'e giren Sultan Selim, Tebriz halkına aman vermiş ve hiç kimsenin şehir ahalisine zarar ve ziyan vermemesini emretmiştir.¹⁶⁵ Müteakip günlerde başka icraatlarda da bulunmuştur. Adına para bastıran Sultan Selim, Şah İsmail tarafından cephane yapılmış olan Uzun Hasan Camisi'ni temizletip ibadete açtırmıştır. Cuma namazını burada kılıp, kendi ismine hutbe okutmuştur.¹⁶⁶

Sultan Selim Tebriz'de uzun süre kalmayıp, bir hafta sonra şehirden ayrılmıştır. Muhtemelen kendisi de bu sıralar savaşı devam ettirmenin imkânsızlığını anlamıştı. Zira yeniçeriler arasında homurdanmalar başlamış olup, ordunun geneli savaşın sürdürülmesinden yana değildi. Askerler bütün ilkbahar ve yaz boyu yol yürümüş ve zafere ulaşmışlardı. Bundan sonra savaşın devam ettirilmesinin ilave cefa ve eziyet getireceğini düşünüyorlardı. Bundan dolayı rahatsızlıklarını her fırsatta belirtiyorlardı. Sultan Selim ise aynı düşünceyi paylaşmıyordu. Kış Karabağ'da geçirip, ertesi yıl Şah İsmail'in üzerine yürümek, Irak, İran ve Azerbaycan'ı tamamen ele geçirmek istiyordu. Şartlar ise bu planı gerçekleştirmek için uygun değildi. Çünkü bazı devlet erkânının da kışkırtmasıyla ayaklanan askerler, eski elbiselerini mızrakların ucuna takarak, rahatsızlıklarını dile getirmiş ve isyan belirtileri göstermişlerdi. Sultan Selim, bu durum karşısında ordunun genel isteğine uymak zorunda kalmış ve 14 Eylül 1514'te dönüş emri vermiştir.¹⁶⁷

Tebriz'den ayrılırken Sultan Selim şair, nakışçı, yazar, altın işlemeci, halıcı, çitçi ve ipek böceği yetiştirici mütehasıslarından müteşekkil olup, sayıları yüz civarında bulunan bir sanatkâr grubunun İstanbul'a götürülmesini emretmiştir.¹⁶⁸ Onlar arasında Özbeklerin saldırıları karşısında 1510'da saltanatı bırakıp Şah İsmail'e sığınmış olan Timurlu Bediüzzeman Mirza da vardı. Sultan Selim, bu zata şefkat gösterip, onu İstanbul'a nakletmiş ve ona bin akçe günlük tayin etmiştir. İstanbul'da veba hastalığına mübtela olan Bediüzzeman Mirza, 1517'de vefat etmiş ve Eyüp'te defnedilmiştir.¹⁶⁹

¹⁶⁴ Hoca Sadeddin, c. IV, s. 220; Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 68.

¹⁶⁵ Lütfi Paşa, s. 235.

¹⁶⁶ Şükrî-i Bitlisi, s. 187-189; Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 69; Uğur, s. 78-79; Kılıç, Kanuni Devri Osmanlı-İran Münasebetleri ..., s. 102.

¹⁶⁷ İdris Bidlîsî, s. 202; Uğur, s. 81-82.

¹⁶⁸ Mustafa Nuri Paşa, s. 83.

¹⁶⁹ Bediüzzeman Mirza'nın İstanbul'daki hayatı hakkında bilgi için bkz. Solak-zâde, s. 376; Uzunçarşılı, s. 269; Hoca Sadeddin, c. IV, s. 224.

Tebriz'den ayrılan Osmanlı ordusu 24 Kasım 1524'de Nahçıvan, Çukursaad, Kağızman Nıksar yoluyla Amasya'ya ulaşmıştır. Çukursaad civarında, orduyu kışkırtan bazı devlet erkânı sorguya çekilmiş ve cezalandırılmıştır.¹⁷⁰ Öyle anlaşılıyor ki, Amasya'ya dönen Sultan Selim, ertesi sene buradan harekete geçmek fikrinde idi. Bu maksatla top ve cephanesini Merzifon yakınlarında Karahisar'da bırakmış, askerin ise Ankara'da kışlamasını emretmişti.¹⁷¹

Şah İsmail ise yeni bir savaşa girmeyi göze almayıp, Sultan Selim'le barış yolları aramıştır. Bu amaçla Seyyid Abdülvehhab, Kadı İshak, Şükrullah Muğanî ve Hamza Halife'den oluşan bir elçi heyetini Amasya'ya göndermiştir. Gelen elçiler büyük armağanlar sunmuş ve barış isteğinde bulunmuşlardır.¹⁷² Bunun yanında, Şah İsmail'in Çaldıran'da esir düşmüş olan zevcesini de geri istemişlerdir.¹⁷³ Elçilerin getirdiği mektûpta birtakım özürler ve alttan almalar yer alıyordu. Bu mektupta Şah İsmail, Acem mülkünün kendisine yeteceğini belirtip, gerekli görüldüğü halde haraç ödeyebileceğini ve itaatini arzedeceğini belirtmiştir.¹⁷⁴ Sultan Selim ise bu istek ve dileklerden hiçbirini kabul etmemiştir. Bunun sebebi büyük ihtimalle Şah İsmail'in fırsat kollayıp, zaman kazanmak için diplomatik manevra yaptığını düşünmesiydi.¹⁷⁵ Elçilere ise dönüş izni verilmemiş ve hapsedilmişlerdir. Onlardan Abdülvahhab ile Kadı İshak İstanbul'daki Rumeli Hisarı'na, diğerleri ise Dimetoka Kalesi'ne gönderilmiştir.¹⁷⁶

1515 yılında Şah İsmail bir kez daha aynı tür teşebbüste bulunup, Kemaleddin Hüseyin Bey ve Behram Ağa'dan oluşan bir elçi heyetini, Osmanlı padişahına göndermiş ve bir kez daha barış teklifinde bulunmuştur. Elçiler yanlarında değerli hediyeler ve Şah İsmail'in mektubunu getirmişlerdir. Bu mektupta mağlubiyetin sebeplerini sıralayan

¹⁷⁰ Uğur, s. 83; Danişmend, c.II, s. 16.

¹⁷¹ Kılıç, Kanuni Devri Osmanlı-İran Münasebetleri ..., s. 106; M. C. Tekindağ, "... Sultan Selim'in İran Seferi", s. 74.

¹⁷² İdris Bidlîsî, s. 214; Solak-zâde, s. 373.

¹⁷³ Hoca Sadeddin'e göre Çaldıran Savaşı'nda esir düşen ve bu elçilik heyetinin geri istediği kadın, Şah İsmâîl'in eşi olmayıp, gözdesidir. Bkz. Hoca Sadeddin, c. IV, s. 212.

¹⁷⁴ İdris Bidlîsî, s. 219-220; Kılıç, Kanuni Devri Osmanlı-İran Münasebetleri ..., s. 107-108.

¹⁷⁵ İdris Bidlîsî, s. 222.

¹⁷⁶ Solak-zâde, s. 373; İdris Bidlîsî, s. 214; Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 72; Danişmend, c. II, s. 17; Tekindağ, "... Sultan Selim'in İran Seferi", s.75; Celâl-zâde Mustafa'nın verdiği bilgilere göre, I. Selim Amasya'da bulunduğu sırada Abdülvahhab isimli Safevî elçisi ona gelmiş, meydana gelen tatsız olaylar ve hatalardan dolayı af dileyip, Şah İsmâîl'in mektûbunu I. Selim'e vermiştir. Elçiye saygılı davranılmış ve Farsça bir cevap mektubu yazılarak aynı şahısla Şah İsmail'e gönderilmiştir. Bkz. Celâl-zâde, s. 158-160.

Şah İsmail, savaşı ciddiye almayıp, iyi hazırlanmadığını ve meydana gelen olayların, kaderin işi olduğunu belirtiyordu. Ayrıca, evvelki mektubu Osmanlı sarayına ulaştıran elçilerinin maksatlarının barış olduğu ve bu yolda çaba sarfettikleri için serbest bırakılmaları gerektiğini arz ediyordu. Bundan başka Şah İsmail, yolcuların ve ticaret kervanlarının gidiş gelişlerine müsaade edilmesini de talep ediyordu. Sultan Selim, Şah İsmail'in bu mektubuna da cevap vermemiş ve gelen elçileri Dimetoka Kalesi'nde hapsedmiştir.¹⁷⁷ Sultan Selim'in bu tavrı, asıl gayeden uzaklaşmayıp, kısa bir bekleme devrine geçtiği ve hazırlıklar tamamlandıktan sonra yeniden saldırıya geçeceği anlamına geliyordu. Ancak sonraki yıllarda meydana gelen olaylar ve oluşum safhasındaki Memlük-Safevî-Dulkadirli ittifakı yeni bir Osmanlı-Safevî çatışmasını ertelemiştir. Sultan Selim, ittifakın nispeten zayıf üyeleri üzerine yürümüş ve oluşum safhasındaki ittifak meyilleri askerî birliğe dönüşmeden, ittifak üyelerini birer birer avlama yolunu tutmuştur. Bu kapsamda Dulkadirli Beyliği Osmanlı topraklarına katılmıştır. Dulkadirli Alaüddeve Bey ise meydana gelen savaşta öldürülmüştür.¹⁷⁸ Dulkadirli Beyliği'nin Osmanlı ordusu tarafından ele geçirilmesi, Osmanlı-Memlük rekabetini hızlandırmış ve Sultan Selim'in Memlükler üzerine yürütmesine sebep olmuştur. Bundan dolayı Safevîler'le mücadele de ertelenmiştir.

Şah İsmail'in savaş meydanında yenilgisi ve Sultan Selim'in zaferi pek çok sebebe bağlı idi. Öncelikle Safevî ordusunda yeterli sayıda ateşli silah ve ağır toplar yoktu. Ayrıca bu savaşa kadar Safevîler, ateşli silahın savaşta ne kadar önemli olduğunu kavrayamamışlardı. Muhammed Han Ustacalu komutanlığındaki Safevî ordusunun sol kanadının taktik gereğince, topçu atış sahasına yönlendirilmesi ve burada mahvedilmesi, Safevîler açısından felaket olmuş ve savaşın seyrini olumsuz yönde etkilemiştir. Çaldıran Savaşı'ndan bahseden kaynak ve araştırma eserlerinin nerdeyse tamamı, savaşın kaderini Osmanlı toplarının belirlediği üzerinde fikir birliğine varmaktadırlar.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Uzunçarşılı, s. 270–271.

¹⁷⁸ Lütü Paşa, s. 240; Solak-zâde, s. 376.

¹⁷⁹ Örnek olarak bkz. Rumlu Hasan, Şah İsmail Tarihi, s. 182; Nuri Paşa, s. 82; Uğur, s. 72; Tekindağ, "... Sultan Selim'in İran Seferi", s. 68; Mustafa Ekinci, "Erdebil Tekkesi'nin Kuruluşu", s. 153.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAVAŞIN SONUÇLARI VE ETKİSİ

3.1. Savaşın Siyasi Ve Kültürel Sonuçları

Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi ve Çaldıran Savaşı, Safevî Devleti'ni çökertip, Şii mezhebini ortadan kaldırmamıştır; fakat Safevî Devleti'ne yıpratıcı bir darbe vurmuştur. Bu savaşa kadar Şah İsmail, zaferden zafere koşuyor, sürekli yükseliş kaydediyordu. Bu yükselişe paralel olarak yeni topraklar ele geçiriyor ve Safevî Devleti'nin hudutları sürekli olarak genişleme kaydediyordu. Çaldıran Savaşı bu yükselişi ve genişlemeyi durduran en önemli olay idi. Savaşın ardından Safevîlerin Anadolu'daki faaliyetlerinde de gözle görülür bir azalma meydana gelmiş ve Osmanlı-Safevî çatışması Safevî topraklarına taşınmıştır. Nitekim sonraki yıllarda Safevîler, Osmanlı karşısında savunma stratejisine geçmişlerdir.¹⁸⁰

Çaldıran yenilgisi, Şah İsmail'in kişisel nüfuzuna da büyük bir darbe vurmuştur. Şahla tebaayı birbirine bağlayan en önemli bağlardan birisi, yani “mürşid-mürid ilişkisi”, bu tarihten sonra kesintiye uğramaya başlamıştır. İlahî bir kerameti sanılan “yenilmezlik” unvanı da değer kaybetmeye başlamıştır. Bununla birlikte meydana gelen bu savaşta, çok sayıda Safevî ileri geleni de öldürülmüştür. Muhammed Han Ustacalu, Sarı Pire Ustacalu, Hüseyin Bey Lala, Baba İlyas Çavuşlu, Sultan Ali Mirza Afşar, Velican Bey Türkman, Mir Abdülbâki Bey Türkmen, Mir Seyyid Şerif ve Seyyid Muhammed Kemûne gibi önemli devlet adamları ölenler arasında olmuştur.¹⁸¹ Osmanlı Devleti ileri gelenleri arasında da çok sayıda hayatını kaybeden vardı. Osmanlı Devleti ileri gelenlerinden Hasan Paşa, Hasan Ağa, Ali Bey Malkoçoğlu, Muhammed Bey, Uveys Bey, İskender Bey ve Sinan Bey gibi birkaç paşa ve bey de ölenler arasında idi.¹⁸² Çaldıran Savaşı'ndan bahseden birtakım kaynak ve son devir araştırma eserlerinde, bu

¹⁸⁰ Allouche, s. 112.

¹⁸¹ Celâl-zâde, s. 149; Rumlu, s. 183; Lutfî Paşa, s. 230.

¹⁸² Lutfî Paşa, s. 230; Solak-zâde, s. 367–368.

savaşta her iki taraftan otuz bine yakın askerin öldürülüp,¹⁸³ çok sayıda çocuk ve kadının esir düştüğü söylenmektedir. Safevî askerleri savaş meydanına aileleriyle beraber gelmişlerdi. Bundan dolayı savaş sonunda çok sayıda çocuk ve kadın esir düşmüştür. Esir düşenler arasında Şah İsmail'in zevcelerinden birisi de bulunmaktadır.¹⁸⁴

Çaldıran Savaşı'ndan sonra sınır hattında değişiklik meydana geldiği muhakkaktır. Bu yeni süreçte Safevîler, Doğu Anadolu'daki etkinliklerini ve iddialarını kaybetmiş ve ardından Erzincan, Erzurum ve Diyarbakır şehirlerini Osmanlı Devleti'ne kaptırmışlardır. Bu kentlerden Diyarbakır'ın kontrolünün özel önemi vardı. Çünkü bu şehrin elden gitmesi, Safevîler'i Anadolu ve Suriye'ye (Halep'e) bağlayan ana yolların kapanması anlamına geliyordu. Dolayısıyla Diyarbakır'ın ele geçirilmesi sayesinde Osmanlı Devleti Yukarı Fırat bölgesinde önemli bir üs kazanmış oluyordu.¹⁸⁵ Böyle bir üs sayesinde sonradan Osmanlılar hem Safevî, hem de Memlûk topraklarında askerî operasyonlar düzenleyebilirlerdi.

Çaldıran Savaşı'ndan sonraki yıllarda da Sultan Selim, mümkün olduğu kadar Şah İsmail karşıtı kuvvetleri kullanma ve onları destekleme yoluna başvurmuştur. Bu kapsamda bölgedeki Safevî karşıtı Kürtler desteklenmiştir. Bundan başka eski Akkoyunlu şehzadelerinden Murad Mirza'ya bir ordu veren Sultan Selim, onun Doğu Anadolu'daki Safevî karşıtı faaliyetlerini desteklemiştir. Ancak Murad Mirza, 1514'de Safevîler'le Urfa yakınlarında yaptığı savaşta yenilmiş ve hayatını kaybetmiştir.¹⁸⁶ Onun ölümü Safevîlere yönelik son Akkoyunlu tehdit ve tehlikesini de ortadan kaldırmıştır.

Yavuz Sultan Selim, Amasya'da iken Şah İsmail'den bir elçilik heyeti geldi fakat Osmanlı padişahı bu heyeti kabul etmedi. Bir süre sonra Şah İsmail'den gayet yumuşak bir üslûpla yazılmış barış mektubu ile birlikte bir elçilik heyeti daha gelmişse de Yavuz, Şah'ın sözlerine güvenmediğinden gelen elçileri hapsedirmiştir.¹⁸⁷

¹⁸³ Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 61.

¹⁸⁴ Aynı mevzuda ayrıntılı bilgi için bkz. Celâl-zâde, s.152; Hoca Sadeddin, c. IV, s. 211–212, 214.

¹⁸⁵ Allouche, s. 112.

¹⁸⁶ Rumlu, s. 185–186; Seyfettin Erşahin, Akkoyunlular – Siyasal, Kültürel, Ekonomik ve Sosyal Tarih, Ankara 2002, s. 133; Allouche, s. 95.

¹⁸⁷ Varlık, s. 195.

Çaldıran Savaşıyla Safevî Devleti, güney batı topraklarının büyük bir kısmını Osmanlı'ya kaptırmış, Bayburt, Erzincan ve Kiğı Osmanlıların eline geçmiştir. 1515'de Kemah Kalesi'nin alınmasından sonra Dulkadir Beyliği de Osmanlı Devleti'ne ilhak edilmiştir¹⁸⁸. Sultan Selim, Amasya'da iken İdris-i Bidlisî'yi Güney-doğu Anadolu bölgesiyle ilgilenmek için görevlendirmiştir. İdris-i Bidlisî, özellikle Kürt aşiret reisleri arasındaki anlaşmazlıkları kısmen hallederek 1517'de bu vilayetleri bir bir Osmanlı hâkimiyeti altına sokmuştur. Sadece, Diyarbakır ve çevresinde Safevî Devleti'yle çarpışmalar bir müddet sürse de bölgenin tamamı Osmanlı'ya bağlanmıştır¹⁸⁹. Böylece, Osmanlı-Safevî sınırında Osmanlı taraftarı Kürt aşiretlerden oluşturulmuş tampon bir bölge meydana getirilmiştir.

3.2. Şiiilik Ve Anadolu Alevîliği Üzerindeki Etkisi

3.2.1 Savaş Sonrası Osmanlı Devletinde Alevî Şeyh, Baba Ve Dedelerin Başkaldırıları Ve Kızılbaş Ayaklanmaları

Sünnî-Alevî anlaşmazlığı Anadolu'da asırlarca devam etmiş ve kanlı hadiselerle sebep olmuştur. Anadolu'daki Kızılbaş-Türkmen dedeleri, harici ve dâhili tahriklerle ayaklanma çıkarmışlardır. Selçuklular devrinde Baba İshak, Osmanlıların ilk dönemlerinde Şeyh Bedrettin olayları bunun örnekleridir. Şeyh Cüneyd, Şeyh Haydar ve oğlu Şah İsmail devrinde Safevî Devleti, Anadolu'daki Türkmenlerin yüzünü İran'daki Şii mezhebine çevirmişti. Şah İsmail, Safevî Devleti'nin başında iken Osmanlı topraklarında Anadolu'da Şahkulu Baba Tekeli, Nur Ali Halife, Bozoklu Celal isyanları, hep Şii-Safevî tahrikinin bir sonucu olarak çıkmıştır.¹⁹⁰

Osmanlı Devleti'nde 16-17. yüzyıllarda Anadolu'da çıkan isyanların genel adı Celâli isyanlarıdır. İlk isyan, Yavuz Sultan Selim'in son zamanlarında, Tokat civarında, Turhal kasabası halkından ve aslen Bozok Türkmenlerinden olan Celal adında bir tımarlının isyanıdır. Bozoklu Celal diye bilinen Şeyh Celal, Şah Kulu ve Nur Ali Halifeden sonra Alevî Türkmenleri toparlayıp örgütlemiştir. Aslen Yozgatlı olan Şeyh Celal, mehdilik iddiasında da bulunmuştur.¹⁹¹ Şah İsmail'den yardım göreceğini ümit ettiğinden veya

¹⁸⁸ Yinanç, s. 99.

¹⁸⁹ Solak-zâde, c. II, s. 45-46.

¹⁹⁰ Uzunçarşılı, s. 345.

¹⁹¹ Uzunçarşılı, s. 297; Solak-zâde, c. I, s. 88; Refik, s. 28.

doğrudan doğruya teşvik gördüğünden, etrafına topladığı 20 bin kadar Kızılbaş ile 1518'de Tokat'ta isyan etmiştir.¹⁹²

Şeyh Celal Tokat'ta Turhal kalesi yakınlarında bir mağarada faaliyetlerine başlamıştır.¹⁹³ Mecnun ve abdal görünümde olan Şeyh Celal etrafında toplanan insanlara: “mehdi” bu mağaradan çıkacaktır. Ben de onu beklemekteyim” demiş ve sonunda da mehdi benim iddiasıyla ortaya çıkmıştır.¹⁹⁴

Türkmenler merkezi hükümetin, kendilerinin çok uzun zamandan beri bağımsız oldukları bölgelere kadar denetimi yayma çabalarından hoşnut değildiler. Belki de siyasal ayrılık isteklerinin belirtisi olan dini inançları, kendilerini, artık Osmanlı hanedanının temeli haline gelmiş olan Sünni İslam inanç ve kurumlarını yayma çabalarına karşı çıkmaya götürmüştü. Yavuz Sultan Selim'in Safevî taraftarlarını bastırmak için kullandığı yöntemler bu huzursuzluğu arttırmıştı. 1518 yılında Tokat yakınlarında, Sultan Selim Mısır'dayken, büyük bir taraftar toplamış olan Safevi vaizi Celal yeni bir göçebe isyanı çıkardı. Şah İsmail adını anarak, Mehdi olduğunu ilan eden Celal, çevresine Yavuz'un vergilerinden yakınan kentlilerle çiftçileri de toplamıştı. Böylece yukarıda zikrettiğimiz üzere Şeyh Celal'in etrafına toplananların sayısı yirmi bini aşmış ve bu insanlar Bozok valisi Üveys Bey'in evini basmışlar. Sivas beylerbeyi Şadi Paşa'yı Zile yöresinde bozguna uğratmışlardı.¹⁹⁵ O bölgedeki hâkim ve kadı olan şeriat ehlini öldürüp idamla halkın çocuklarını ve karılarını esir edip, elde etmişlerdir. İstedikleri adamları öldürüp idam ederek mallarını ve ellerindekileri yağma edip ülkede fitne ve karışıklık ortaya çıkmış ve her taraf altüst olmuştur.¹⁹⁶

Söylemlerinde yoksul insanların, topraksız köylülerin, ağır vergiler altında ezilenlerin yaşamını düzeltmek, onlara mutluluk getirmek niyetinde olduğunu dile getirmiştir.¹⁹⁷ Bu söylemler devlet idaresinden ve Anadolu'daki yoksulluktan memnun olmayan zümrelerin ve Şii eğilimli Türkmen grupların üzerinde çok etkili olmuş ve bu insanlar onun etrafında toplanmışlardır. Osmanlı devletinden birçok bey ile yüksek dereceli

¹⁹² Şinasi Altundağ, “Selim I”, İA., Milli Eğitim Basımevi, Eskişehir 1997, c. X, s. 431; Solak-zâde, c. I, s. 88.

¹⁹³ Münecimbaşı, c.II, s. 498.

¹⁹⁴ Münecimbaşı, c.II, s. 498; Solak-zâde, c. II, s. 88.

¹⁹⁵ Sümer, Safevî Devleti'nin Kuruluşu ..., s. 73.

¹⁹⁶ Celal-Zâde, s. 446.

¹⁹⁷ Füzûzan Hüsrev Tökin, Türkiye'de Halk Hareketleri, İstanbul 1968, s. 46.

memurlardan kurulu bir grup, Şeyh Celal'in maiyetine geçmiş ve böylece meselenin şekli değişip, devlet aleyhine gayet tehlikeli sinyaller vermeye başlamıştır.¹⁹⁸

İsyanların amacının genel olarak Osmanlı Devletini ele geçirmek olduğu da düşünülmektedir. “Bu isyanların tamamı, Babailer isyanı gibi mesiyani bir ideolojiyle harekete geçmiştir. Bu ideolojinin propaganda ettiği mehdilik kavramının, genelde sıkı bir şekilde Safevî Şiiliği ile bağlantılı ihtilalci bir karakter sergilediği dikkat çekiyor. Zira bu isyanlarda Osmanlı saltanatını devirme amaçlanmaktadır. Kendilerini sâhib-i zaman ve mehdî-i devrân olarak niteleyen isyancı liderler, amaçlarının Osmanlı mülkünü ele geçirmek olduğunu bizzat ifade etmişlerdir.”¹⁹⁹

Bu bölgeyi muhafazaya memur olan askerler, Celal'in önünden kaçıp gizlenmekten başka bir şey yapamıyorlardı. Durum defalarca Sultana arz edildi.²⁰⁰ İşin vahametini anlayan padişah derhal Rumeli Beylerbeyi Ferhat Paşa'yı bu isyanı bastırmak üzere görevlendirmiş kendisi de hemen İstanbul'a dönmüştür.²⁰¹

Ferhat Paşa'nın üzerlerine doğru geldiğini öğrenen isyancılar karşılıklarına çıkacak kuvvetlere karşı duramayacaklarını anladılar. İran'a kaçmak için Turhal'dan Zile, Artukabad üzerinden Sivas tarafına geçtiler. Dulkadiroğullarının başı Elbistan valisi Şehsuvaroğlu Ali Bey de Türkmen askerleriyle Elbistan'dan yola çıkarak onları takip etti, Sivas sınırına vardıklarında Ferhat Paşa'nın Ankara'ya ulaşmış olduğunu öğrendi ve eğer Ferhat Paşa'yı beklerse düşmanı kaçırabileceklerini düşündü.²⁰² İsyancıları Erzincan Akşehir'de bozguna uğrattı ve Şeyh Celal'i öldürdü.²⁰³

Bu isyanla ilgili olarak değinmemiz gereken bir konu daha vardır: Yavuz Sultan Selim'in kardeşi Şehzade Ahmed'in oğlu Murad'ın da bu isyan hareketine karıştığıyla ilgili kaynaklarda farklı bilgiler mevcuttur şöyle ki; Mustafa Akdağ II. Bayezid'in şehzade Ahmed'den torunu Şehzade Murad'ın da amcası Yavuz'a karşı isyanını sürdürdüğünü belirtmekle beraber celali isyancıları ile ilişkisinin ne olduğunun bilinmediğini zikrederken, dipnotta Hüseyin Hüsamet'in Amasya tarihi adlı eserinden

¹⁹⁸ Levon Panos Dabağyan, Osmanlı'da Şer Hareketleri ve II. Abdulhamid Han, İstanbul 2002, s. 16.

¹⁹⁹ Sayın Dalkıran, Osmanlı Devleti'nde Ehl-i Sünnet'in Şii Akidesine Tenkitleri, OSAV. Yay., İst 2000, s. 250.

²⁰⁰ Münecimbaşı, c.II, s. 498.

²⁰¹ Uzunçarşılı, s. 297.

²⁰² Hoca Saadettin, c. IV, s. 348. Ayrıca Şehsuvaroğlu Ali Bey'in hemen harekete geçmesini padişaha hoş görünme isteğine bağlayanlar da vardır bk. Münecimbaşı, c. II, s. 499.

²⁰³ Uzunçarşılı, s. 297.

yaptığı alıntıda Şehzade Murad'ın Şeyh Celal ile başlayan Alevî halkın Celali ayaklanmasını, sözü geçen şeyhten sonra uzun yıllar yönettiğini dile getiriyor.²⁰⁴

Solakzâde'ye göre ise Sultan Murad İran'da dört yıl Şah'ın yanında kaldıktan sonra İran'da maktul düşmüştür ve kimin öldürdüğü de bilinmemiştir.²⁰⁵ Doğal olarak da bu dönemde de hayatta değildi. Celalzâde Mustafa, Ferhat Paşa'ya gelen, sapık düşünceli bir münafığın, Sultan Murad'ın ölmeyip, acem diyarından gelerek Anadolu vilayetinde olan ülke ileri gelenleri ve vilayet büyükleri ile buluşup anlaşma ve birleşme yaptıklarını ve artık Anadolu halkının tamamen Sultan Ahmed taraftarı olduğunun yakında açığa çıkıp isyan edeceklerini, memlekette büyük bozgunculuklar olacağını ve bu durumu engellemek için hazırlık yapılması gerektiğini söyledi. Ferhat paşa ise bu haberin doğru olup olmadığını araştırmadan bu durumu saraya bildirdi ve bu haber padişahı tedirgin etti ve gerekli tedbirlerin alınması için emir buyurdu ve Murat her kim ile buluşup görüşmüşse hepsini öldürmesini söyledi. Padişahın bu emri Amasya vilayetinde bulunan Sirancık adında bir yalancı ve bozguncu emirin işine yaradı. Bu kişi mala mülke düşkün zamanın hilekârı bir insandı. Bu bahane ile o bölgede zengin ve güçlü olan Müslümanlara iftira edip mal ve mülklerini alarak suçsuz yere onları öldürdü. Bu sıralarda o ülkelerde aşırı derecede zulüm ve korkunç hadiseler çıktı. Sebebi ise cahil vezirin liyakatsiz durumları ve cahil emirlerin kötü işleriydi.²⁰⁶

Bundan sonra meydana gelen isyanlar, her ne sebeple olursa olsun, halk arasında Şeyh Celal'in adına nispetle Celalî sıfatıyla anılmaya başlandı.²⁰⁷

Bir mezhep mücadelesi şeklinde iç ve dış etkilerin tesiriyle başlayan Celâlîlik, sonraları hükümete karşı olan toplulukları yöneten ve yönetilen tabakasında birçok toplum kesimini doğrudan ya da dolaylı olarak içine alarak genişlemiş, zamanla mezhep mücadelesi geri planda kalmıştır. On yedinci yüzyılın ilk yarısından sonra ise merkezi yönetimi hedef alan bir özellik kazandığı görülmektedir.

Kanunî Sultan Süleyman'ın padişahlığının ilk yıllarında da dini eğilimli bir dizi isyan çıktı. Ağırlıklı olarak Safevî tahrikleri yanında hükümetin ve mahalli idarecilerin mali

²⁰⁴ Akdağ, Türk Halkının Dirlik ve Düzen Kavgası, Cem Yay., İstanbul 1995, s. 118.

²⁰⁵ Solak-zâde, c. II, s. 89.

²⁰⁶ Celal-zâde, s. 448-450.

²⁰⁷ Sümer, Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatları- Destanları, s. 171.

uygulamalarından şikâyetçi olanlarla, bir kısım Türkmen grupları, devlet için oldukça büyük tehlike haline geldiler.

Anadolu'da Şii-Safevî propagandası öyle yapılmaktaydı ki, Türkmenler hem ahiret hem de dünya kurtuluşunu, huzur ve adaleti Anadolu'nun İran-Safevî Şahlarına bağlanmasında görüyorlardı. Bu beklenti ve etkili propaganda, takiyye ve yalan dolu faaliyetler maalesef Anadolu'daki Türkmen guruplarını bir hayli etkilemiştir. Ve Anadolu da birçok isyan çıkarmışlardır. Kanuni devri Anadolu'da çıkan isyanların bir kısmı içtimâî ve iktisadi, diğer kısmı ise dini ve mezhebi olarak görülmüştür.²⁰⁸

Kanuni zamanında Safevi Devleti ile ilişkilendirilebilecek bir başka isyan da 1526 yılında ortaya çıkan Baba Zünnun İsyanıdır. Baba Zünnun İsyanı; Süklün Koca ile oğlu Şah Veli adındaki Türkmenler, Zünnun adlı diğer bir Türkmen babası, isyanın elebaşları idi. Bu isyan Diyarbakır beylerbeyi Hüsrev Paşa tarafından bastırılmış, Baba Zünnun ve ele başlar öldürülmüş, diğer asiler ise dağılmıştır. Bundan bir yıl sonra yani 1527'de mezhep mücadelesini esas alan Kalenderoğlu isyanı çıkmıştır.²⁰⁹ Vezir-i Azam İbrahim Paşa bu isyanı bastırmakla görevlendirilmiş. Dulkadirli Türkmenlerini yanına çeken İbrahim Paşa Kalenderoğlu isyanını bastırmıştır.²¹⁰ Belirttiğimiz bu isyanlardan başka küçük çaplı isyanlar ve hadiseler Anadolu'da maalesef Şii-Safevîler tarafından devamlı körüklenmiştir. Çoğu isyanlarda Safevîlerin mühim rolleri olmuştur.

Kanuni, Şah Tahmasb'a gönderdiği mektuplarında, Şii inançlardan vazgeçmesini, Sünni akideye göre hareket etmesini istemiş ve ona karşı birçok sefer düzenlemiştir. Fakat bu seferlerinin hiçbirinde Şah Tahmasb, Osmanlı ordusunun karşısına çıkmaya cesaret edememiştir. Sonuç olarak Şah Tahmasb ile Osmanlı Sultanı Kanuni arasında 1555'te Amasya Barış Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Safevî Devleti resmen tanınmıştır. Bu tarihten sonra Osmanlılar ile Safevîler arasındaki siyasi münasebetler, önemli olmayan küçük vakalar dışında dostluk içinde geçmiştir.²¹¹

Yapılan anlaşmalar belirli süreler için etkili olmuş ancak sonra Şah Abbas Osmanlı-Safevî arasında oluşturulan sulh ortamını bozarak saldırıya başlamıştır. Böylece Osmanlı Devleti'nin dostluk için gösterdiği iyi niyet, İran tarafından karşılık görmemiş

²⁰⁸ Kılıç, Kanuni Devri Osmanlı-İran Münasebetleri ..., s. 145.

²⁰⁹ Ahmed Akgündüz- Said Öztürk, Bilinmeyen Osmanlı, OSAV Yay., İstanbul 1999, s. 176.

²¹⁰ Rıza Zelyut, Osmanlı'da Karşı Düşünce, Yön Yay., İstanbul 1995, s. 32.

²¹¹ Asrar, s. 153.

ve hem de suistimal edilmiştir. Şiiilik akımı Osmanlı Devleti'nin içtimai ve ekonomik bünyesini bozmuştur. Sonunda Şii hareketler kontrol altına alınmış İran ile irtibatı devam edenler cezalandırılmıştır.²¹² IV. Murat zamanında Bağdat'ı elinden çıkaran Şah Safi(1642)'nin isteği üzerine Kasr-ı Şirin anlaşması yapılmış, bu anlaşmada sınırları belirleyen maddelerin yanında diğer anlaşmalarda olduğu gibi, İran'ın Osmanlı topraklarındaki, Sünniliği ve sünnileri kötüleyici siyasi propagandadan vazgeçmesi şartı yenilenmiştir. Bu anlaşma ile Safevî Devleti'nin son hükümdarı Şah Hüseyin (1694–1722) devrine kadar Osmanlı-Safevî ilişkileri dostane geçmiştir.²¹³

İran'da Kaçar Hanedanlığı döneminde Şiiilik en pasif devrini yaşamakla beraber Osmanlı topraklarındaki Şii propagandaları devam etmiştir. Osmanlı arşiv belgelerine göre, Rafizîlik özellikle de Irak'ta Osmanlı devleti için tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. Halkın Şii mezhebini tercih etmesinin gerçek sebebi ise halkın cahil kalışı ve onların Ehl-i Sünnet alimlerinin ve vaizlerinin dini telkinatlarından uzak bulunmaları ve Şii ulemâsının gerçek niyeti, ortamı iyi değerlendirerek halkı Osmanlı Devleti aleyhine isyan ettirmesidir.²¹⁴

3.2.2. Sünni Halkın Ve Osmanlı Padişahlarının Anadolu Alevîleri Hakkındaki Düşünceleri

Osmanlıda halkın ve özellikle padişahların Alevîler hakkındaki düşünceleri pek hoş düşünceler değildi. Yer yer bir takım taşkınlıklar yapıldığında sert fetvalar verilmiştir. Hatta tarihte bazı grupları Müslüman saymayan yaklaşımlar olmuştur. Bunları inkâr etmek mümkün değildir. Bu fetvalar tartışılabilir, günümüzde belki yadırganabilir. Ama yukarıda da zikrettiğimiz gibi zamanın atmosferini iyi değerlendirmek lazımdır. O gün farklı bir atmosferdir, farklı bir bakıştır. Buna rağmen isyan edilmediği müddetçe kimse Alevî olduğu için de mağdur edilmemiştir.

Safevî Devleti siyaset arenasına çıkmadan önce yani sadece dini açıdan hizmet veren bir tarikat iken, Anadolu'lu Türkler de Şeyhlerini ziyarete gitmişlerdir. Anadolu'dan Erdebil'i ilk ziyarete gidenler Erzincan civarında oturan Türkmenlerdir.

²¹² Bekir Kütükoğlu, Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri, c. I, İstanbul 1962, s. 2.

²¹³ Dalkıran, s. 12.

²¹⁴ Dalkıran, s. 13-14.

Şeyh Cüneyd'in oğlu Şeyh Haydar zamanında da tarikatın Anadolu'ya yönelik faaliyetleri devam etmiştir. Anadolu'dan Alevî halkın şeyhlerini ziyarete gitmeleri Padişahları hiç rahatsız etmemiştir.²¹⁵ Hatta tarikatın artan Anadolu müritleri Erdebil'de bir Anadolu Mahallesi bile oluşturmuştur.²¹⁶

Tarikatın artan şöhreti Osmanlı sarayına da ulaşmıştır. Osmanlı padişahları her yıl "Çerağ Akçesi" diye Erdebil'e değerli hediyeler göndermiştir.²¹⁷ Lakin isyanların başlamasıyla birlikte aradaki dostluk, hoşgörü giderek azalmıştır. Hiçbir yerde ve zamanda devlete isyan edenlere, iktidardakiler madalya takıp onları ödüllendirmezler. İsyân, ayaklanma hep cezalandırma ile sonuçlanmıştır. Aynı özellikteki bir isyan için Alevîler ve başka insanlara farklı cezalar uygulanmazdı. Osmanlı Devletinde de bu cezalandırmalar, isyanların nedenlerine ve şiddetine göre derecelenmiştir. Bu cezalar sürgün, hapis ve idam cezaları olabilmektedir. Yavuz Sultan Selim'in de gerek Çaldıran Savaşı öncesinde gerekse savaş sonrasında uyguladığı politika bunun dışına çıkmamıştır.

Osmanlıda Alevîler için dinden çıkmış anlamına gelen Rafizî terimi kullanılıyordu. Çünkü ilk üç halifenin hilafetini reddediyorlardı. Ama Osmanlı'nın Rafizî olarak tanımladıkları Şah İsmail ve halifelerince propagandası yapılan Şiiliğin aşırı yorumuydu. Yoksa Anadolu'da yaşayan Alevî halk kötü görülmemiş, sırf inançlarından dolayı olumsuz yaptırımlar uygulanmamıştır.

Anadolu toprakları üzerinde altı yüz yıldan daha fazla bir süre hüküm sürmüş olan Osmanlı Devleti yüzyıllar boyunca bünyesinde farklı din ve mezheplere mensup olan insanları barındırmış, bunları, asimile etmemeye çalışmış ve ana bünyeye uyumlu hale getirmiştir.

3.2.3. Alevî Halkın Kafasında Oluşan Ve Günümüzde Hala Devam Eden Yavuz Sultan Selim Profili

Günümüzde Alevî halkın kafasında canlandırdığı Osmanlı Devleti, tamamıyla baskıcı ve zorba bir devlettir. Üstelik bu görüş Anadolu Alevîlerinin neredeyse tamamında görülmektedir. Genel olarak duyulan öfke Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan

²¹⁵ Saray, s. 15.

²¹⁶ Sümer, Safevî Devletinin Kuruluşu..., s. 33.

²¹⁷ Karaca, s. 411.

Süleyman'a olsa da, birçok Alevî yazarın belirttiği gibi hiçbir padişah Alevîlere yaşama hakkı tanımamıştır. Mesela bir makaleden alınan şu sözler bütün bir imparatorluk dönemine dair olumsuz algılamının bir örneğidir. “Osmanlı'nın 600 yıllık düzeninin baskılı ve katliamlı uygulamaları sonucu Alevî toplumu, dağ başlarına, orman içlerine sığınarak yaşamlarını sürdürmeye çalışmışlar.”²¹⁸

Alevîlerin Osmanlı dönemine ait “ezilen halk” düşünceleri aslında sadece Osmanlıda değil, hilafet konusunda Hz. Ali'ye uygulandığı düşünülen haksızlığa, Hz. Hüseyin ve yandaşlarına Kerbela'da yapılan katliama kadar giden 1400 yıllık kesintisiz bir sürecin parçası olarak görülür. Devamlı haksızlığa uğrayan, baskı ve şiddet görmüş mazlumlar olarak kendilerini görmektedirler. Dede Muharrem Naci Orhan'ın kaleme aldığı bir yazıda şunlar söylenmektedir: “Kerbela'dan beri Alevîler ve dedeler (Seyyidler) Emevilerin, Abbasilerin, Selçukluların ve Osmanlıların zamanında horlanmışlar, zorlanmışlar, vurulmuşlar ve kırılmışlar, bunun da ötesinde iffetlerine/namuslarına dil uzatarak iftiralara uğramışlardır ve uğramaya da devam etmektedirler.”²¹⁹

Yine Alevî kesimin itibar ettiği yazarlardan Cemal Şener, Osmanlı Devletini Emevilerin bir devamı olarak nitelemektedir. “Alevîliğin tarihi, İslamiyet'in hilafet döneminden günümüze değin süren 1300 yıllık muhalefetin tarihidir. Tarih boyunca devam eden egemenlerin baskıcı ve sömürücü haksız yönetimlerine karşı onurlu bir başkaldırı tarihidir. Demokratik ve devrimci bir halk muhalefetidir... Anadolu Alevîleri, Sünni inanca mensup teokratik bir imparatorluk olan Osmanlı yönetimine karşı 700 yıldan beri muhalif idiler. Osmanlı yönetimi, Anadolu Alevîlerinin gözünde hem Emevi-İslam geleneğini sürdüren bir yönetim, hem de kendilerine karşı yapılan toplumsal haksızlıkların kaynağı idi.”²²⁰

Yukarıda bahsedilen “yakan, yıkan, katleden, baskılayan ve zulme doymayan” Osmanlı Padişahları içinde Alevî halkın gözünde Yavuz Sultan Selim'in ayrı bir yeri vardır. O bir “Cellat Sultan"dır. “Peki, Anadolu'nun yoksul köylüsü Selim'in kılıcı altında inim

²¹⁸ H. Nedim Şahhüseyinoğlu, “Alevî Örgütlerine Bakış ve Siyaset”, PSAKD, S.35 (Aralık 1999), s. 34.

²¹⁹ Muharrem N. Orhan, “Dedeler ve Hizmetleri”, Cem Dergisi, S. 34 (Mart 1994), s. 18-19.

²²⁰ Cemal Şener, “Laiklik-Alevîlik İlişkisi” Cem Dergisi, S. 18 (Kasım 1992), s. 39.

inim inlerken kimi kahretsin? Şair Sultan'ın yüzündeki maskeyi çıkarır çıkarmaz binlerce Türkmen'in katili ile göz göze geliriz. Cellât Sultan!"²²¹

Yavuz Sultan Selim dönemini Osmanlı'nın "en şansız dönemi" olarak niteleyen, Alevî Vakıfları Federasyonu onursal başkanı İzzettin Doğan, geleneksel Alevî görüşü ile Yavuz Sultan Selim dönemindeki yabancılaşmayı Doğu'da yükselen Safevî Devleti'yle ilintilendirmektedir; "Yavuz Sultan Selim Doğu'da kurulan ve bir Türk Devleti olan Safevî Devleti'nden çekinmektedir. Çünkü Safevî Devleti'nin başında bulunan zat, büyük bir edip, filozof, büyük ozandır. Şiirlerini Türkçe yazıyor. Halkla çok güzel bir diyalogu var. Bu diyalogdan çekinen Yavuz, bir gün Şah İsmail'in Osmanlı içlerinde de çok etkili olacağını görüyor ve harekete geçiyor. Safevî Devleti'nin Osmanlı için çok kötü sonuçlar doğuracak girişimlerde bulunma durumu Yavuz'u harekete geçmeye itiyor. Şah İsmail ve Safevîler üzerine bir sefer düzenleyen Yavuz Sultan Selim bundan başarıyla çıkıyor. İki yıl sonra da Mısır üzerine yürüyüp Memlûkleri mağlup edip hilafeti getiriyor. Ve sadece hilafetin biçimsel belirtilerini alıp gelmekle yetinmiyor. Aynı zamanda yüzlerce Sünni ulemayı da beraberinde getiriyor. Ve bu Sünni ulemayı alıp geldiğinde saraya yerleştiriyor. Sünniliğin etüdünü, incelenmesini yapmaya başlıyor. Böylece de o günkü şeyhülislamlardan da fetvalar isteyerek, Anadolu'da Alevîleri Sünnileştirmek ve Hristiyanları da Müslümanlaştırmak istiyor. O zamanki Şeyhülislam Zembilli Ali Efendi, böyle bir isteğe olumsuz yanıt verince yerinden ediliyor. Ondan sonra da Alevî kırımını başlıyor Anadolu'da. "ya Sünni olacaksın, ya kellen gidecek" gibi bir politikayla o zaman büyük bir terör estiriliyor. Alevîler artık inançlarını icra edebilmek, can güvenliklerini sağlamak için dağ başlarına çekiliyorlar, kaçıyorlar. Yani Türk İmparatorluğu ilk önce Türkleri, Türkmenleri vurmaya başlıyor. Bu Türk tarihinin yaşadığı en şanssız dönemlerden biridir."²²²

Baba ve kardeş katili olduğu ileri sürülen Sultan Selim hakkında bir değerlendirme de Avukat Sadık Eral'dan geliyor: "Tarihin en büyük Alevî katliamını yapacak olan Yavuz Sultan Selim taht uğruna kardeşlerini bile öldürmekten çekilmeyecek cani ruhlu bir

²²¹ Ali Yıldırım, Osmanlı Engizisyonu Zulmün Tarihi, Öteki Yay., Ankara 1996, s. 7.

²²² Ayhan Aydın, Akademisyenlerle Alevîlik-Bektaşılık Söyleşileri, Horasan Yay., İstanbul 2006, s. 137-138.

kimse idi. Sezar tarihini okumaya düşkün olan Yavuz Sultan Selim, en sonunda Sezar kadar zalim olmayı başarabilecekti.”²²³

Yavuz Sultan Selim yerilirken sadece kendisi değil onunla beraber genelleme yapılarak bütün Osmanlı canilikle suçlanmaktadır: “Osmanlı egemenliği altında, özellikle padişah I. Selim (Yavuz) döneminde, tarihin en büyük Alevî katliamı yaşanır. Alevîlerin Osmanlı canilerce öldürülmesi doruğa ulaşır. Yine Alevîler dağlara kaçarlar.”²²⁴

Yavuz Sultan Selim Alevilere göre Osmanlı'nın yıkılma sürecini başlatmıştır. “Yavuz Selim'den sonra Şeriata dayalı İslamcı yönetimden sonra, Osmanlı Devleti'nin giderek önce duraklama, sonra gerileme ve erime dönemi başlamıştır. Tanzimat'a değin gittikçe koyulaşan taassup sonucu, Osmanlı devleti karanlıkta kaldığından, dünya gidişatına, buluşlara ayak uyduramamış, “Teokratik” bir devlet yapısı içinde süregelmiştir.”²²⁵

Sultan Selim'in “Yavuz” lakabını alışı Çaldıran Savaşı üzerinden ele alan İsmail Kaygusuz, Alevî belleğindeki Yavuz imgesini gözler önüne seriyor: “Sultan Selim'e “yiğit, iyi, cesur, korkusuz” anlamında (sözcüğün “fena, zalim, acımasız” anlamları neredeyse unutturulmuştur) “yavuz” sıfatının yakıştırılması, “özyiğitlik ve mertlik” kavramlarına hakarettir. Babasını bile saltanat için zehirleterek öldürten; yüz bine yakın Alevî-Bektaşî inançlı Anadolu Türk'ünü toplu kırıma uğratan Yavuz Selim'in “kuşkucu, korkak, kompleksli” psikolojisi, yukarıda verilen savaş düzenindeki bulunduğu yerden çok iyi anlaşılıyor. Şah İsmail'i “korkaklık ve acizlikle” suçlayarak, bunların simgesiymiş(!) gibi, ona “kadın giysileri” gönderen bu Osmanlı Padişahının nasıl canından korkup, sıra sıra topçuların tüfekçilerin ve Azapların (okçu askerler) ardında saklanmış olduğu ortadadır.”²²⁶

1514 yılında Osmanlı Devleti ile Safevî Devleti arasında gerçekleşen Çaldıran Savaşı'nın Alevî metinlerinde yer alışı resmi tarihten farklıdır. Öncelikle bu savaş Türk-İran savaşı olarak görülmez, Türklerin iç savaşı olarak görülür. Hatta Şah İsmail ve tarafı Osmanlıdan daha fazla Türk'tür; “Çaldıran Savaşı, bir Türk-İran savaşı değildi. Çaldıran Savaşı, iki Türk devleti arasında geçmiş bir savaştı ve adeta bu anlamıyla, Türkler arası bir iç savaştı. Bugünün Türkiye'sinde Türk ordusunun düşmanı yendiği bir

²²³ Sadık Eral, Çaldıran'dan Çorum'a Anadolu'da Alevî Katliamları, Ant Yay., İstanbul 1995, s. 39.

²²⁴ Ali Haydar Celasun, Alevîlikte Cem, Alev Yayınları, İstanbul 1993, s. 62.

²²⁵ Hasan Gülşan, “Demokrasi mi, İslam mı?”, Cem Dergisi, S. 9 (Şubat 1992), s. 38.

²²⁶ İsmail Kaygusuz, <http://www.ismailkaygusuz.com/419/550/405-405.html>.

savaşmış gibi orta öğrenim öğrencilerine gururla anlatılabilecek bir tarafı yoktu. Çünkü, iki Türk ordusu savaşmış, biri kazanmıştı. Hatta kültürel olarak Türk kültürünü ve dilini daha fazla yaşatmakta olan taraf yenilmişti.”²²⁷

İsmail Kaygusuz, Sultan Selim’in Çaldıran Savaşındaki hedefini şöyle tanımlamaktadır; “Yavuz’un tahta çıkar çıkmaz, Kızılbaşlar hakkında Kemal Paşazâde ve Müftü Hamza’ya fetvalar yazdırttıktan sonra, “yediden yetmişe defter edilerek” giriştiği 40 bin ile 100 bin arasında Kızılbaş katlettirmesi, Anadolu Kızılbaşlarının siyasetine dönüktür, başkaldıranlara gözdağıdır. Ama yine de karşısında, kaynağını Anadolu’dan almış bir Kızılbaş devlet yönetimi vardı. Onu yok etmekle, Anadolu Kızılbaşlarına umutlarını tümüyle kesemedikleri- bu yönetimin desteğini tamamıyla yok etmiş olacaktı.”²²⁸

Anadolu’nun ve özellikle Alevilerin, Yavuz Sultan Selim zamanındaki gibi katliamı hiçbir zaman görmediği şu sözlerle dile getirilmiştir: “Anadolu’daki padişaha karşı her ayaklanma, zulümden kaynaklansa ve neticede katliamla noktalansa da Çaldıran Savaşı döneminde Osmanlı Padişahı Yavuz’un Alevîlere uyguladığı boyutta bir katliamı, bir soykırımı Anadolu, Anadolu Tarihi’nde hiçbir zaman görmemiştir. Yavuz Sultan Selim zamanında katledilen Alevîler üzerinde “harmanlar döndürülmüş”, “kellelerden minareler yapılmıştır.” Alevî köylerinde taş üstünde taş, bedenler üzerinde baş bırakılmamıştır.”²²⁹

Osmanlı’nın yükseliş dönemi kabul edilen dönemde devşirmelerin yönetici olması ile halka zulmün arttığını savunan Gülağ Öz’ün de hedefinde Ebussuud ve İbni Kemal vardır; “Özellikle 16.yüzyıl, isyanların ve halka yapılan zulümlerin doruk noktasıdır. Bu yüz yıl içinde yapılan haksızlıkların hattı hesabı yoktur. Osmanlı uleması içinde Ebu Suud ve İbni Kemal’in ki Yavuz, Kanuni, 2.Selim devirlerinde en etkili devlet adamları ve yaptıkları adeta cellatlıktır [...]Osmanlı uleması başka dinlere göstermiş olduğu hoşgörüyü Alevîlere asla göstermemiştir. Yavuz Selim’den başlayıp Kanuni ve 2. Selim’le ve 3. Murat’la odaklaşan Alevîliği ve Alevîleri yok etme noktası yeryüzünde hiçbir dinsel ve mezhepsel guruba uygulanmamıştır. 4. Murat ve 2. Mahmut dönemleri

²²⁷ Reha Çamuroğlu, “Şah İsmail Hatayı ya da İsmail”, PSAKD, S. 46 (Ekim 2001), s. 9.

²²⁸ Kaygusuz, <http://www.ismailkaygusuz.com/419/550/405-405.html>.

²²⁹ Eral, s. 39.

bu tür uygulamaların en katmerleştiği dönemlerdir. Ayrıca bu iki padişah ata mirasını Alevîler üzerinde çok iyi kullanmışlardır.”²³⁰

Alevîliği bir tarihsel-kültürel-dinsel bütünlük olarak ele alan yayınlarda ortaya çıkan imaja göre, Alevîler için, Osmanlı hiçbir zaman “biz” olmamıştır. Biz ve öteki ayrımında Osmanlı Devleti şu yargılarla hatırlanır: Osmanlı Devleti, Alevî kimliğini, onun geleneksel formunu ortadan kaldırmaya çalıştığı için kötüdür. Gerek nüfus olarak gerekse kültür-inanç olarak Alevîleri yok etmeye çalışmıştır. Cem Dergisi’ndeki bir yazıda Sabri Yücel bu görüşleri şöyle özetlemektedir: “Alevî-Bektaşiler, Osmanlı devrinde haklı nedenlerle kültür ve inanç değerlerini gizlemişler, yani takiyye var olabilmenin, yaşayabilmenin zorunlu silahlarından biri olmuş. Çünkü Osmanlıların şeriat’a dayalı teokratik yönetimleri, Alevî-Bektaşî kitesine hiçbir zaman hoşgörü göstermemiş; hoşgörü şöyle dursun, tam aksine bu inancı benimseyen insanlara rafizi, Kızılbaş, mülhit, kafir vb. Suçlamalarında bulunarak daima zalimce davranmıştır... Onların hakkında zaman zaman “katli vaciptir” fetvalarını yayımlayarak, ölüm fermanları çıkararak on binlerce insanı kılıçtan geçirmiş... İdamlar, hapisler, kıyımlar, sürgünler aralıksız sürüp gitmiş [...] Özellikle Yavuz Sultan Selim’in Çaldıran Savaşı öncesinde başlattığı sistematik Alevî kırımını, Osmanlı’da bir gelenek haline almış ve bu insanlık dışı soykırımı yüzyıllarca devam etmiş.”²³¹

Özünde bir İran hayranı olarak gösterilen Sultan Selim’in tek derdi Anadolu Alevileridir. “Yavuz’un amacı, İran’da egemen olmak isteyen Şii devletini ortadan kaldırmak değil, Kızılbaş askeri aristokrasisinin oluşturduğu yönetimi ve Kızılbaş ordusunu yok etmektir. Kültürüne, dili ve edebiyatına hayranlık duyduğu İranlılara düşmanlığı yoktu, olmazdı. Yavuz’un düşmanlığı, Anadolu Alevî-Bektaşî Türkmenlerinin, yaklaşık elli yıl boyunca sürdürdükleri ihtilalcî Kızılbaşlık siyasetlerinin sonucu kurdukları Kızılbaş Safevî Devleti yönetimine idi.”²³²

“Osmanlı baskı ve zulmü karşısında Anadolu Alevî Türkü Şah İsmail’i kurtarıcı (Mehdi) gözü ile görmüş ve sempatisi arttıkça çevresinde toplanılmıştır. Anadolu’nun batısında bile Türkmen aşiretleri milis olarak doğuda Şah İsmail’in etrafında toplanmış

²³⁰ Gülağ Öz, “Kalender Çelebi”,

http://www.hacibektas.eu/article,tr,2010~01~20,,,1~0~0,yes~28~now,109_columnist.html [29.03.2006].

²³¹ Sabri Yücel, “Cemevleri Açılırken...”, Cem Dergisi, S. 43 (Aralık 1994), s. 35.

²³² Kaygusuz, <http://www.aleviweb.com/forum/archive/index.php/t-4684.html>.

ve daha sonra da eyleme dönüşmüştür. Bayezid'in son döneminde Nur Ali'nin Erzincan yöresi isyanı Anadolu'da otoriteyi sarsmaya başlamıştır. Canını kurtaranlar dağlara çekilmişler veya İran tarafına geçmişlerdir. Sünni Kürt emirleri gönüllü olarak Osmanlının yanında yer almışlar. Bu Sünni Kürt emirlerin ileri gelenlerinden İdris Bitlisi “Şerefname” adlı kitabında 20'ye yakın Kürt emirinin bir bildiri ile Yavuz'un emrinde olduklarını bildirmeleri sonucu bu emirlere toprak mal mülk verilerek ayrıcalık tanındı. Osmanlılar Kürt aşiretleri ile işbirliği içinde ülke çapında Alevî kıyımı başlatıldı. İdris Bitlisi'nin bütün önerileri Yavuz tarafından kabul edildi ve Güneydoğuya Bıyıklı Mehmet Paşa Beylerbeyi olarak tayin oldu. Bıyıklı Mehmet Paşa Kürt aşiretlerin başında Diyarbakır ve yöresinde büyük bir Alevî katliamı başlattı. Bu katliamda 50 bine yakın insan öldürüldü. Osmanlı askerinin de Kürt aşiretlerine destek vermesi ile katliamdan kurtulabilen Alevî Türkler Dersim dağlarına çekildi. Bir kısmı da İran'a geçti.”²³³

Yavuz Sultan Selim Osmanlı-İran anlaşmazlığının baş müsebbibidir. “I. Selim'le Osmanlı-İran ilişkilerinin en bunalımlı dönemi başlar. Bunun birçok nedeni vardır. Osmanlı devleti Sünni, İran'daki Safevî Devleti Şii'dir. Osmanlıya bağlı Anadolu halkı genellikle Türkmen kökenli olup Alevîdirler ve Anadolu'dan İran'a kitle göçü başlar. I. Selim doğuya egemen olmak, İslam ülkelerini ele geçirmek; Asya'dan gelen Safevî topraklarından geçen İpek Yoluna, Suriye ticaretine, Mısır'ı alarak verimli Mısır topraklarına, Doğu Akdeniz ticaretine ve altına; Hicaz'ı alarak da Kızıldeniz ticaret yoluna ulaşmak istiyordu. Anadolu Türkmen Alevî halk “nezir” denen dinsel vergisini Safevîler'e gönderiyordu. Yavuz'u doğuya, İran'a sefere yönelten bunlardır. Yoksa doğuya Sünni İslamı yaymak onun için ikinci plandadır. Olayın görünen yanısıdır. Onun Muhiddin Arabi'nin türbesini yaptırması, kulağına mengüç takması, İslam'ın halifeliğini üzerine alması vakanüvislerin uydurmalarıdır. O, doğunun gelir kaynaklarına, geniş ve verimli topraklarına, kara ve deniz ticaret yollarına, altına sahip olmak istiyordu. Osmanlı- İran ilişkilerinin odak noktası budur. Buna bir de Yavuz'un duygu ve inanış olarak katı Sünniliğini, Alevîliğe inanmayışını; katı, bağnaz, hoşgörüsüz, baskıcı ve kıyıcı kişiliğini; İran'da kurulan Safevî Devleti'nin siyasal ve

²³³ Kutluay Erdoğan, Alevî-Bektaşî Gerçeği, İstanbul 2000, s. 124.

dinsel etkinliğini; Osmanlı yayılcılığı karşısında engel olma özelliğini de katarsak Yavuz'un Alevî halka kan kusturması aydınlanmış olur.”²³⁴

Alevî düşmanı olarak bilinen Yavuz Sultan Selim'in katlettiği Alevî sayısı kır binden aşağı düşmez: “Yavuz özünde bir Alevî düşmanıydı. Bu inanişe kesinlikle sabrı yoktu. Daha şehzadeyken, Trabzon valiliği döneminde babasından Anadolu'daki Alevî hareketin bastırılmasını istemişti. Babasının etkin olmadığını görünce kendi olanaklarıyla önlemler almaktaydı. Öte yandan tahta da hazırlanıyordu. Henüz Amasya'da valiyken kendi adamlarını üst görevlere getirmişti. Safevî ticaretini baltalıyor, İran'a giden tüccarların mallarına el koyuyordu. Bunu sürekli yaptı. Yönetime geldikten sonra Alevî ve Safevî sorununa kesin çözüm düşünüyordu. Bu doğallıkla kırım biçiminde olacaktı. Yavuz'un bürokrasi ve ulema çevresi onu İran ve Alevî üzerine kışkırtıyorlardı. Yavuz “Alevî kırımını” misyonuyla dolduruldu. Safevî üzerine savaşa çıkılmadan önce, ayaklanma olasılığını göz önüne alarak Anadolu'da Alevîlerin listesini yaptı. Kaynaklar farklı bilgiler vermelerine karşın, 40-80 bin dolayında Alevînin öldürülmesi için Müftü Hamza Efendiden fetva aldı ve bu insanların öldürülmelerini buyurdu. Müftünün rüşvet karşılığında verdiği fetvada Kızılbaşların “kafir ve dinsizler topluluğu” olduğu, onlara yardımcı olanları da “kafir ve dinsiz” olduğu, “bunları kırıp topluluklarını dağıtmak bütün Müslümanların görevi” olduğu, bunların “tövbe ve pişmanlıklarına inanmamalı ve tümünü öldürmeli”. Bu topluluk “hem kâfir, hem imansız, hem de kötülük yapıcı olduklarından öldürülmeleri gerekir” deniyordu”²³⁵

Çaldıran Savaşı Alevîler için bir dönüm noktası ve yapılan katliamlar genellikle bu savaşın öncesinde olsa da, Yavuz Sultan Selim katliamlarına ara vermeden devam etmiştir. Çoğu Alevî yazar ve araştırmacıların görüşü “Sultan Selim baskılarını azaltmadığı için Anadolu Alevîleşmemiştir”: “Çaldıran Savaşı'ndan sonra Yavuz sürekli katliam yaptı. Şah İsmail'in eşi Taçlı Hatun'u ganimet olarak alıp paşalarından Cafer Paşa'yla evlendirdi. Tebriz'de Sünniliği uyguladı. Bütün Alevî yörelerini yeniden taradı. Alevîler Kemah Kalesine sığınmışlardı. Tüm Kemah Alevîleri, ayrıca Erzincan, Bayburt yöresi Alevîleri öldürüldü. Kızılbaş başlarından minareler yapıldı. Önceleri İran'a sığınmış olan Şehzade Murad'ın yanlıları tümüyle öldürüldü. Zaman zaman

²³⁴ Baki Öz, s. 123-124.

²³⁵ Baki Öz, s. 124-125.

denetimler yapılarak halkın silahları toplatıldı. Tam anlamıyla Türk, Türkmen Anadolu Alevî halkı üzerinde baskı rejimi kurulmuştu. Bu durum Anadolu'nun Türkleşme ve Alevîleşmesini de engelledi.”²³⁶

Alevîlerin bütün Osmanlı padişahlarına yaklaşımları hemen hemen aynı olsa da Yavuz Sultan Selim'e karşı durumu biraz daha kötüleştirmek için bazen babası 2. Bayezid'in iyiliğinden dem vurulmaktadır. “2. Beyazıt devrinde Şah İsmail ile Osmanlılar dost yaşadılar. Trabzon valisi olan Şehzade Selim'in zaman zaman çıkış ve saldırganlıkları, buna gölge düşürmeye zemin hazırlamış ise de karşılıklı gönderilen elçiler ve iyi anlayış sayesinde hiçbir savaş olmadı. Trabzon'da vali iken Şehzade Selim'in Erzincan Bayburt ve Kelkit bölgelerine saldırarak, bu bölgeler halkını korkutup huzursuz etmesi, padişahlığa geçtikten sonra geniş çaplı bir katliam yapacağını açık bir işareti olarak seziliyordu.

Şehzade Selim emellerine ulaşmak için birkaç kez babasına karşı baş kaldırmış, sıkıştığında soluğu kayınbabası olan Tatar Kırım Hanı'nın yanında almıştır. Kırım'a firarından bir müddet sonra taraftarlarının gayreti ile yeniçeriler isyan ettirildiler. Bu vesile ile tahta çıkınca, sadareten indirilmiş olan babasını Yahudi asıllı olan özel doktoru aracılığı ile zehirletmekten de sakınmamıştır.

Bazı tarihçiler Sultan Selim'in de daha şehzade iken Şah İsmail gibi Dulkadir Beyi Alaüddeve'nin kızında gözü olduğunu, bu arzusunun ulaşamayınca daha önce harekete geçen Şah İsmail'den nefret ettiğini gizlemeyerek intikam almak için ülkesine saldırıp masum insanları katlettiğini yazar.²³⁷

“... Böylece saltanatına ortak bırakmamak için en yakınlarını, en büyüğünden en küçüğüne varıncaya kadar gaddarca öldürtmesi, sonradan topluma karşı üzüntülü görünmek için üç gün yas ilan ettirmesi ve kardeşlerinin yerini ihbar edenleri, önceden vaat ettiği ödülü vermeyerek öldürtmesi, zalimliğin, gaddarlığın, despotluğun açık bir örneğidir.

Hele bütün bu olanlardan sonra masum Anadolu halkını katlettiren, bu toplu kıyımları yaptırmak için bütün illere fermanlar göndererek listeler hazırlatan, günahlarından

²³⁶ Baki Öz, s. 126-127.

²³⁷ Burhan Kocadağ, Alevî-Bektaşî Tarihi, Can Yay., İstanbul 1997, s. 125.

arınmak için sözümlerine ona Tanrı'yı ve dini, cinayetlerine ortak etmek amacıyla emri altındaki müftülere düzmece fetvalar çıkartarak katil bir tiran'a "Yavuz" lakabının takılması, 500 yıldan beri bu topraklarda ve onun kurbanları olan yüzlerce, binlerce masum insanın en azından kemiklerini sızlatmaktadır.

Şah İsmail ile Sultan Selim arasında oluşan Çaldıran Savaşı'nın baş nedeni ve bu amaçla yine listeler çıkartarak katledilen kırk binin üstündeki insanın tek kıyım nedeni mezhep ayrımıdır.²³⁸

Yavuz Sultan Selim Alevî beyinlerde sadece Alevî kıyımı yapmakla kalmaz; O, halkı birbirine düşman eden, şimdi ki mezhep ayrılıklarının da baş mimarıdır. "... Bu katliam Kırşehir, Ankara, Çorum, Yozgat, Amasya, Sivas, Malatya, Elazığ, Tunceli, Bingöl, batıda Eskişehir, Nırlıdere, Muğla, Antalya ve Marmara bölgesinde Trakya, Çanakkale bölgelerinde yapılmıştı. 1. Selim, bu katliam ile yetinmemiş, fetva gereğince harekete geçerek katlettiği bu insanların-ki kalanları da korkularından sarp dağlara sığınmışlardı-topraklarını, kendisini destekleyen Kürt beylerine vermişti. Bu nedenle 1. Selim 40 binin üstünde olan bu masum insanların baş katili olduğu kadar, aynı topraklar üstünde yaşayan bir toplumu birbirine düşüren, onları, sonu gelmeyen mezhep kavgalarının içine sürükleyen baş sorumludur.²³⁹

3.2.4. Değerlendirme

Biz burada konuyu değerlendirirken hassas bir konu olduğunun farkındayız. Bunun için bir tarafın veya tarafın taraftarlarının kendilerini nasıl hissedeceklerini pek dikkate almadan, yani birilerini mutlu etmek veya tedirgin etmek hissine kapılmadan, olabildiğince dönemin kaynaklarından edindiğimiz bilgilere dayanarak değerlendirmemizi yapacağız.

Herkesçe malum ki, Yavuz Sultan Selim, oldukça sert mizaçlı bir padişahdır. Şehzadeyken de padişahlığında da bu böyledir. Babası II. Bayezid'in yerine tahta oturduğu sıralarda ülkenin iç işleri oldukça bozulmuştu. Batıya seferler düzenlenirken doğu ile ilgilenilememişti. Şah İsmail de bu ilgisizlikten yararlanarak kendi saltanatını

²³⁸ Kocadağ, s. 127.

²³⁹ Kocadağ, s. 131.

güçlendirme yolunu seçmişti. Bunun için dailerini Anadolu'ya gönderip kendi propagandasını yapmıştır.

Bu dailer ustalıklarını kullanarak insanları kandırıyor, Şiiliği yayıyor, köy köy, Şah için para ve asker topluyorlardı. Bu durumda Yavuz Sultan Selim, olanları görmezden gelemezdi. Şah İsmail üzerine yürümeliydi. Çünkü Anadolu'daki Alevîler ya İran'a göç edip Şah İsmail'in saflarına katılıyor veya muhtemel bir Anadolu seferinde ona destek vereceklerine dair işaretler veriyorlardı.

Her konuda olduğu gibi bunda da önce Şeyhülislamın fetvasının alınması gerekiyordu. Şeyhülislamlar Anadolu'da farklı bir inancın yayılmacılığını yapan, bu inancı Anadolu'ya hâkim kılmak için mevcut düzene karşı çıkıp, zaman zaman ayaklanmalar çıkaranların asi olduğuna dair fetvayı verdi. Fetva gereğince Şah İsmail taraftarları izlenmeye ve tek tek tespit edilip kayıtları tutulmaya başlandı. Bu kayıtlarda 40.000 Alevînin isminin geçtiği biliniyor. Ama yakalandıktan sonra sorguya çekilen bu insanların, ne kadarının sürgün, ne kadarının zindan, ne kadarının da idam cezası aldığı belli değildir. Yargılama sonunda serbest bırakılanların olduğu da bilinmektedir.

Alevî vatandaşların söylediği gibi idam edilenlerin sayısının genelde 40.000, ama az da olsa abartılarak 80.000, 100.000 ve hatta 120.000'lere kadar çıkmasının pek mümkün olmadığı görülüyor. Zira en başta, dönemin kaynakları olan Selimname'lerde böyle bir bilgiye rastlayamıyoruz. Tarihçi Mustafa Akdağ, "Bu pek şişirilmiş bir sayıdır" diyor, "Çünkü bu Padişah devrine ait pek çok mahkeme defterleri hala elimizdedir. Bunlar üzerinde yaptığımız araştırmalarda, bu çapta kitle idamlarına rastlayamadık. Eğer öyle kanlı bir olay geçseydi, bu defterlerde yer alması zorunlu idi."²⁴⁰ diyerek görüşünü temellendiriyor. Yaygın görüşe göre olan 40.000 sayısı bile bizce abartılıdır. Bu rakam çokluk bildirmek için yuvarlama söylenen bir rakam olsa gerektir. Çünkü İran'da bile Şah İsmail taraftarlarından neredeyse eser kalmadığı halde, yukarıda zikredilen katliamdan sonra Alevî vatandaşlar, Anadolu'da hala varlıklarını sürdürmektedirler.

Alevî vatandaşlar kendilerine sırf Alevî oldukları için zulüm yapıldığını, katledildiklerini söylerlerken, biz Osmanlı Devletinde hiçbir zaman insanlara inançlarından dolayı eziyet edilmediğini biliyoruz. Çünkü eğer öyle olsaydı Rum,

---

²⁴⁰ Akdağ, s. 154.

Ermeni, Musevi vatandaşlara daha fazla zulmedilir, bu topraklarda hiç barındırılmazlardı. İspanya'dan kovulup Avrupa'nın bile kabul etmediği Museviler, bu topraklarda huzuru ve barışı görmüşlerdir. İstanbul'un fethinden önce Ortodoks rahipler "Katolik külâhı görmektense, Osmanlı sarığını tercih ederiz" diyerek kendi milletlerinden olan yöneticilerine, Osmanlı Padişahlarını tercih etmişlerdir.

Anadolu'daki bazı insanların Şah İsmail'e bağlılıkları sadece inanç bakımından olsaydı, para yardımı, asker olarak gidip ordusuna katılma, Kızılbaşlık propagandası yapmak ve hatta Şah için casusluk yapmak gibi dünyanın neresinde olursa olsun ve hangi inanca mensup olursa olsun, hiçbir yöneticinin istemeyeceği davranışlar had safhaya çıkmasaydı, Yavuz Sultan Selim de böyle bir kayıt tutma olayına girmezdi.

Osmanlı Devleti, yukarıda da bahsi geçtiği konulardan dolayı Safevî Devletini İslam'dan sapmış, dolayısıyla küfre saplanmış olarak görüyor, onu sapkın anlamını yüklediği Rafizî terimiyle nitelendiriyordu. Safevî propagandası sonucu, gerek bilinçsizlikten gerekse kendilerince gördükleri haksızlıklardan dolayı Şah İsmail'i bir kurtarıcı olarak gören, Osmanlı hâkimiyetini tanımaz olan önemli bir yerleşik ve konar-göçer halk kesimi, Rafizî ve Kızılbaş adı altında bundan böyle Sünni Osmanlı iktidarının içerdeki muhalifleri durumuna dönüşmüştür.

Yavuz Sultan Selim'in 40.000 Alevîyi katlettiği bilgisine Sultan Selim'in yanında bulunan ve önemli hizmetleri olan İdris-i Bidlisi'nin eserinde rastlıyoruz. Lakin Bidlisi bu eserini tamamlayamadan ölmüş, eseri de oğlu Ebulfazl Mehmed Çelebi, kendi edindiği bilgilerle eklemeler de yaparak tamamlamıştır. Burada şu hususa dikkat edilmelidir ki dönemin tahrir defterlerinde böyle bir bilgiye rastlanılmamıştır. Ve ayrıca sözü edilen 1513-1514 yılları arasında, o zamanki şartlar ve imkânlar dâhilinde kısa sayılabilecek bir zamanda, bütün Anadolu'da bu kadar kişinin kaydının tutulup merkeze gönderilmesi, ardından değerlendirmeler yapıp tekrar ilgililere isimlerin gönderilip bunların katlettirilmesi de mümkün görünmemektedir.

SONUÇ

Ehl-i Sünnet mezhebi dışında yer alan Şiilik, Osmanlılar döneminde olduğu gibi günümüze kadar varlığını koruyan, İslam dünyasında Sünnilikten sonra en fazla taraftarı bulunan İtikadî ve siyasi bir mezheptir. Anadolu Türkmenlerin Şii düşüncelerden en fazla etkilendiği dönemler, Anadolu Selçukluları ve Safevîler dönemidir. Selçuklu devletinin İran kültürüne açık olması, Anadolu'ya Şiilerin girmesine zemin hazırlamıştır.

Türkmen şeyhler ve Babalar Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda etkin bir role sahip olmuş olsalar da, devlet kurumlaştıkça nüfuzlarını yitirmişlerdir. Osmanlılar döneminde Şii oluşumlar Anadolu'ya yapılan Türkmen göçlerin, Sünni olmayan tarikatların etkisiyle girmiştir. Anadolu'daki Alevîlere karşı herhangi bir müdahalede bulunmayan Osmanlı Devleti, Yavuz Sultan Selim devrinde müdahale etmiş ve İran'a sefer yapmıştır.

Osmanlı Padişahları kendilerini Ehl-i Sünnet'in koruyucusu olarak görmüşler ve bu mezhebin güçlenmesi için, savaş yapmayı bile göze almışlardır. Ancak Osmanlı Devleti kimseyi Sünni yapmak için zorlamamıştır. Sadece dini inançlar kullanılarak devletin arkadan vurulmasına karşı tedbirler almıştır. Çaldıran savaşının birçok sebebi vardır. Ama en önemlisi Safevî Devleti ve Şah İsmail'in Anadolu'da Şiiliği zorla yaymaya çalışmasıdır. Osmanlı Devleti ve Sultan Selim ise buna karşı bir tepki olarak Sünni mezhebin bütün İslam Âlemi için tek mezhep olmasını gaye edinmiştir. Bu nedenle halkı Şii-Safevîlere karşı hazırlamak için Sultan Selim, devrin âlimlerine, Şiiliğin Ehl-i Sünnet mezhebince reddedilmiş olduğunu belirten risaleler ve fetvalar hazırlama vazifesi vermiştir. Bu risale ve fetvaların en önemlisi Kemal Paşazâde ve Müftü Hamza Sarı Gürz tarafından verilenlerdir.

Osmanlı Devleti ve Safevî Devletinin arasındaki çatışmanın önemli bir sebebi, devletlerden birinin Sünni diğeri ise Şii olmasıdır. Sultan Selim Çaldıran seferine çıkarken Sünniliğe dayanmış, Şii-Safevî devletine karşı ulemanın fetvasını almıştır. Fakat bu iki devleti karşı karşıya getiren diğeri bir sebep daha vardır; o da, her ikisinin de diğeri ortadan kaldırarak genişlemek istemesidir. Safevîler bu amaçlarını gerçekleştirmek için Şiiliği kullanmış, Osmanlı Devleti de buna Sünnilikle karşılık

vermiştir. Sonuç olarak her iki devlette mezheplerini kullanarak siyasi güçlerini artırmaya çalışmışlardır. Fakat bu bir mezhep mücadelesi olmasa bile, netice itibariyle yinede Şii propaganda Osmanlı topraklarında Sünniliğe karşıt başka bir İslam yorumuna taşınmış iki kesim arasında, bugün dahi devam eden, inanç ayrılığına dayalı bir çekişmenin doğmasına yol açmıştır. Osmanlı Devleti, Sünni-İslamı, İran Devleti ise Şii İslamı asırlar boyunca temsil etmiştir. Osmanlılar Şii-Safevîleri İslam'dan sapmış, dolayısıyla küfre düşmüş olarak görmüş, ona sapkın anlamında Rafizî terimini yüklemiştir.

Anadolu'da Şii propagandaları Çaldıran zaferinden sonra büyük ölçüde duraklamış, olmasına rağmen tamamen ortadan kaldırılamamıştır. Daha sonraki dönemlerde Şii propagandalarına karşı tedbirler alınmışsa da etkili olunamamıştır. Osmanlılar Devletinde isyanların çoğu ekonomik ve siyasal nedenlerden dolayı çıkmış, ama daha sonra, karakter değiştirerek mezhebi ve dini sebeplere dönüşmüştür. Kanunî Sultan Süleyman babasından farklı bir siyaset uygulayarak Safevîlerle dostluk kurmayı istemiş, fakat bu iyi niyeti suiistimal edilmiştir. Onun döneminde Kızılbaş isyanları had safhaya çıkmıştır. Bunun sebebi büyük oranda Osmanlıların, kuruluşundan itibaren benimsemiş olduğu Sünnilik inancını her dönem devam ettirmesi ve kendisini Ehl-i Sünnet inancının koruyucusu ve hamisi olarak görmesidir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzen Kavgası*, Cem Yayınları, İstanbul 1995.
- _____, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimâi Tarihi*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1979.
- Akgündüz, Ahmed ve Said Öztürk, *Bilinmeyen Osmanlı*, OSAV Yay., İstanbul 1999.
- Akgündüz, Ahmed, *Somuncu Baba*, Osman Hûlusi Vakfı Yayınları, İstanbul 1992.
- Allouche, Adel, *Osmanlı-Safevî İlişkileri: Kökenleri ve Gelişimi*, (Çev.: Ahmed Emin Dağ), Anka Yayınları, İstanbul 2001.
- Altundağ, Şinasi, “*Selim I*”, İ.A., Milli Eğitim Basımevi, c.X, Eskişehir 1997, s. 423–434.
- Arslan, Hüseyin, *16. yy. Osmanlı Toplumunda Yönetim, Nüfus, İskân, Göç ve Sürgün*, Kaknüs Yay., İstanbul 2001.
- Asrar, N. Ahmet, *Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Osmanlıların Dini Siyaseti ve İslam Âlemi*, İstanbul 1972.
- Aydın, Ayhan, *Akademisyenlerle Alevîlik-Bektaşilik Söyleşileri*, Horasan Yay., İstanbul 2006.
- Bozkurt, Fuat, *Alevîliğin Toplumsal Boyutları*, İstanbul 1990.
- Celâl-zâde, Mustafa Çelebi, *Selim-Nâme*, (Haz.: Ahmet Uğur ve Mustafa Çuhadar), İstanbul 1997.
- Celasun, Ali Haydar, *Alevîlikte Cem*, Alev Yayınları, İstanbul 1993.
- Çamuroğlu, Reha, “*Şah İsmail Hatayi ya da İsmail*”, PSAKD, S. 46, Ekim 2001, s. 38–41.
- Çetin, Orhan, *Anadolu'da İslamiyet'in Yayılışı*, Marifet Yayınları, İstanbul 1990.
- Dabağyan, Levon Panos, *Osmanlı'da Şer Hareketleri ve II. Abdulhamid Han*, İstanbul 2002.
- Dalkıran, Sayın, *Osmanlı Devleti'nde Ehl-i Sünnet'in Şii Akidesine Tenkitleri*, OSAV. Yay., İstanbul 2000.
- Danişman, Zuhuri, *Osmanlı Devleti Tarihi*, c. V, İstanbul 1965.
- Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. I, İstanbul 1971.
- Ekinci, Mustafa, *Anadolu Alevîliğinin Tarihsel Arka Planı*, Beyan Yayınları, İstanbul 2002.

- Emecen, Feridun M., *Zamanın İskenderi Şarkın Fatihi Yavuz Sultan Selim*, İstanbul 2010.
- Eral, Sadık, *Çaldıran'dan Çorum'a Anadolu'da Alevî Katliamları*, Ant Yay., İstanbul 1995.
- Ercan, Yavuz, "Yavuz Sultan Selim Dönemi", *Türkler*, c. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 421–434.
- Erdoğan, Kutluay, *Alevî-Bektaşî Gerçeği*, İstanbul 2000.
- Erşahin, Seyfettin, *Akkoyunlular – Siyasal, Kültürel, Ekonomik ve Sosyal Tarih*, Ankara 2002.
- Faruk Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, TTK Basımevi, Ankara 1999.
- Farzalıbeyli, Şahin, "Resmi Belgelerde 23 Ağustos Çaldıran Savaşı'nın Nedenleri ve Sonuçları", XIII. Türk Tarih Kongresi 4–8 Ekim 1999, Ankara 2002.
- Fığlalı, Ethem Rûhi, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, Şato İlahiyat Yayınları, İstanbul, 2001.
- Gökbilgin, Tayyip, "Çaldıran", İ.A., Milli Eğitim Basımevi, c. III, İstanbul 1980.
- _____, "Süleyman I", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, c. IX., Ankara 2002.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, "Kızılbaş", İ.A., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1988.
- Gülşan, Hasan, "Demokrasi mi, İslam mı?", *Cem Dergisi*, S. 9, Şubat 1992, s. 37–39.
- Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299–1523)*, (Haz. Necdet Öztürk), İstanbul 1991.
- Hasırcızâde, *Osmanlı Padişahları*, Menzil Neşriyat, İstanbul 1980.
- Hoca Sadeddin, *Tâcü't-Tevârih*, (Haz.: İsmet Parmaksızoğlu), c. IV, İstanbul 1979.
- İdris-i Bidlisî, *Selim Şah-Nâme*, (Haz. Hicabi Kırlangıç), Ankara 2001.
- Kantemir, Dimitri, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, (Çev. Özdemir Çobanoğlu), Cumhuriyet Kitap Kulübü, İstanbul 1998.
- Karaca, Behset, "Safevî Devletinin Ortaya Çıkışı ve II. Bayezid Dönemi Osmanlı-Safevî İlişkileri", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, c. IX, Ankara 2002.
- Kaygusuz, İsmail "Sufî Kiran" Çaldıran Savaşı Ve Çaldıran Sonrası Safevi-Kızılbaş Yönetiminin Çöküş Evresi, <http://www.ismailkaygusuz.com/419/550/405-405.html>.

- Kılıç, Remzi, *Kanuni Devri Osmanlı-İran Münasebetleri (1520-1566)*, Kültür Sanat Yay., İstanbul 2006.
- Kılıç, Remzi, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmalı-İran Siyâsî Antlaşmaları*, Tez Yayınları, İstanbul 2001.
- Kocadağ, Burhan, *Alevî-Bektaşî Tarihi*, Can yay., İstanbul 1997.
- Köprülü, Fuad, *Anadolu'da İslamiyet*, (Haz.: Metin Ergun), Akçağ Yayınları, Ankara 2005.
- Küçükdağ, Yusuf, “*Osmanlı Devleti'nin Şah İsmail'in Anadolu'yu Şiileştirme Çalışmalarını Engellemeye Yönelik Önlemleri*”, Osmanlı, Yeni Türkiye Yayınları, c. I, Ankara 1999, s. 269–281.
- Kütükoğlu, Bekir, *Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri*, c.I, İstanbul 1962.
- Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat, Kurumları ve Örgütlenmeleriyle Osmanlı Tarihi* (Sad.: Neşet Çağatay), c. I-II, Ankara, 1979.
- Müneccimbaşı Ahmed Dede, *Müneccimbaşı Tarihi*, (Haz.: İsmail Erünsal), c.II, Tercüman Yayınları.
- Nişancızâde, Muhammed b. Ahmed, *Mîrat-ı Kâinat*, (Sad.: A. Faruk Meyan), Berekât Yayınları, İstanbul 1987.
- Ocak, Ahmed Yaşar, *Babailer İsyanı*, Dergah Yayınları, İstanbul 1996.
- Orhan, Muharrem Naci, “*Dedeler ve Hizmetleri*”, Cem Dergisi, S. 34, Mart 1994, s. 18–19.
- Öz, Baki, *Osmanlıda Alevî Ayaklanmaları*, Ant yay., İstanbul 1992.
- Öz, Gülağ, “*Kalender Çelebi*”,
http://www.hacibektas.eu/article,tr,2010~01~20,,,1~0~0,yes~28~now,109_columnist.html [29.03.2006].
- Pamuk, Bilgehan, “*Osmanlı- Safevî İlişkilerinin İlk Dönemlerinde Âmid (1514- 1515) Yıllarında Âmid Kuşatması*”, I. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu Bildirileri, Diyarbakır 2004
- Refik, Ahmet, *On altıncı Asırda Rafizîlik ve Bektaşîlik*, (Haz.: Mehmet Yaman), İstanbul 1994.
- Rumlu Hasan, *Şah İsmail Tarihi (Ahsenü't-tevârih)*, (Haz.: Cevat Cevan), Ardıç Yayınları, Ankara 2004.

- Saray, Mehmet, *Türk-İran ilişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1999.
- Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebi, *Solak-zâde Tarihi*, (Haz.: Vahid Çabuk), c. I, Kültür Bakanlığı, Ankara 1989.
- Sümer, Faruk, *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, TTK Basımevi, Ankara 1999.
- _____ *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatları- Destanları*, Ana Yay., İstanbul 1980.
- Şahhüseyinoğlu, H. Nedim, “*Alevî Örgütlerine Bakış ve Siyaset*”, PSAKD, S. 35, Aralık 1999, s. 34-47.
- Şener, Cemal, “*Laiklik-Alevîlik İlişkisi*”, Cem Dergisi, S. 18, Kasım 1992, s. 39.
- Şükrî-i Bitlisî, *Selim-Nâme* (Haz. Mustafa Argunşah), Kayseri 1997.
- Tansel, Selahattin, *Sultan II. Bayezid'in Siyasi Hayatı*, MEB Yay., Ankara 1966.
- Tekindağ, M. C. Şehabeddin, “*Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi*”, Tarih Dergisi, c. XVII, S. 22, Mart 1967, s. 54-78.
- Tökin, Füzûzan Hüsrev, *Türkiye'de Halk Hareketleri*, İstanbul 1968.
- Turan, Osman, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, c.II, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1969.
- Uğur, Ahmet, *Yavuz Sultan Selim*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü Yayınları, Kayseri 1989.
- Uluçay, Çağatay, “*Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?*”, İ. Ü. Ed. Fak. Dergisi, c. VI, S. 9, Mart 1954, s. 53-90.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. II, TTK Basımevi, Ankara 1975.
- Üzüm, İlyas, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevîlik*, İsam Yay., İstanbul 2007.
- Varlık, Mustafa Çetin, “*Çaldıran Savaşı*”, DİA., c. VIII, İstanbul 1993.
- Yıldırım, Ali, *Osmanlı Engizisyonu Zulmün Tarihi*, Öteki Yay., Ankara 1996.
- Yinanç, Rafet, *Dulkadir Beyliği*, TTK Basımevi, Ankara 1989.
- Yücel, Sabri, “*Cemevleri Açılırken...*”, Cem Dergisi, S. 43, Aralık 1994, s. 35-37.
- Yücel, Yaşar ve Ali Sevim, *Klasik Dönemin Üç Hükümdarı Fatih Yavuz Kanuni*, Ankara 1991.
- Zelyut, Rıza, *Osmanlı'da Karşı Düşünce*, Yön Yay., İstanbul 1995.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı : Yalçın BÜYÜKYILDIRIM
Uyruğu : Türkiye (TC)
Doğum Tarihi ve Yeri: 19 Nisan 1984, Yozgat
Medeni Durumu : Evli
Tel : +90 312 367 75 01
: +90 507 730 17 36
E-mail : ycubuk@gmail.com
Yazışma Adresi : Şenlik Mah. Baldıran Sk. No:56/9 Keçiören/ANKARA

EĞİTİM

Lisans : Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği
Lise : Tefvik İleri Anadolu İmam-Hatip Lisesi, Ankara

İŞ DENEYİMİ

2006 – .... M.E.B. de Öğretmen

YABANCI DİL

Orta seviye İngilizce